www.nanafghan.com

فتاویٰ محمدی صلی اللہ علیہ وسلم

مع شرح دیوبندی

تالیف

عالمِ ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی
مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمہ اللہ علیہ

Ketabton.com

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر اللہ لہ

مکتبہ رحیمیہ
کانسی روڈ نزد حاجی غیبی چوک کوئٹہ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ډیجیټل پر لیکه کتابتون*
Pashto Digital Online Library*
د (اَلْعِلْم) کمپیوټرز شرکت
AL-ILM Corporation Ltd.

د پيل نېټه : ۰۱ \ ۰۱ \ ۱۳۸۸ (هـ ش)

❊ ❊ ❊

نوم :: فتاوىٰ محمّدي ﷺ
ليکوال :: مولانا سيّداصغر حسين رح
ژباړه :: محمّدأحمد الحقّاني الأفغاني رح
پرلپسي ګڼه :: ۰۰۰۱
پرليکه نېټه :: ۰۱\۰۱\۸۸

ISBN
0001AL-ILM۱۳۸۸

* له موږ سره مرسته وکړئ ترڅو دا پروژه نور پرمخ تګ وکړي.
* Help with us to improve this Project.

تماس

E-mail:
al-ilmcorp@hotmail.com
mha_haqqani@yahoo.com
Mob: 0092 – 3218016371

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرح دیوبندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (النجم ٣، ٤)

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع

شرح دیو بندی

یعنی دیوسل او څلوېښتو ۱٤۰ متبرکو فتاواو مجموعه چې په هغه کې دیوسل او شلو ۱۲۰ جواب په خپله حضرت رسول الله ﷺ فرمایلي دي او دشلو ۲۰ سوالونو جواب دصحابه وو او تابعینو رضي الله عنهم څخه را نقل سویدی ، او دټولو فتاواوو نهایتي مفصله او سلیسه شرح دمعتبرو او مستندو اسلامي کتابو څخه سویده ، چې پرسلهاوو علمي فوائدو او بېشمیره مفیدو مسئلو باندې مشتمله ده .

(از احقر التلامذة بندۂ مفتی محمد شفیع دیوبندی رحمة الله علیه)

تالیف :

عالِم ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمة الله علیه

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفرالله له

مکتبهٔ رحیمیه ، کاسی روډ ، کوئټه

03222423258 :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقوق محفوظ دي

© All Rights Reserved

لومړی چاپ

۱۴۲۸ رمضان \ سپتمبر 2007

Maktabah Rahimiyah | مکتبة رحيمية
Publishing Organization | خپرونديه ټولنه

Kasi Road, Quetta, Pakistan . Mob: 03222423258 : کاسی روډ ، کوئټه ، پاکستان ، ګرځنده تليفون شميره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټړون :

==============

دحقې لارې دهغو ټولو شهیدانو په نامه چې تل يې داسلامي نړۍ څخه ددفاع په خاطر خپل سرونه دلوی خدای ﷻ او دهغه درسول ﷺ ودربار ته نذرانه کړيدي ، خصوصا لاندینی شهیدان :

١. شهید ظفر الله خان (رحمه الله تعالی)
٢. شهید عبد الباقی جان (رحمه الله تعالی)
٣. شهید حافظ امین الحق (رحمه الله تعالی)
٤. شهید مولوی شمس الله (رحمه الله تعالی)
٥. شهید حافظ عبد الله (رحمه الله تعالی)

مُحمَّد احمَد الحقَّانی الأفغانی غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

مخ	دپوښتنې (استفتآء) مضمون	شماره
۱	دمصنف صاحب رحمة الله علیه وژوند ته لنډه کتنه..........	۱
۵	دمصنف صاحب رحمة الله علیه خطبه..........	۲
	عقائد ، اعمال او دقرآن مجید دعلم متعلقات	
۹	دجبرآئیل علیه السلام پوښتنه (داسلام ارکان)..........	۳
۱۷	ترټولو بهتره کم عمل دی..........	۴
۲۰	ترټولو بهتره څوك دی..........	۵
۲۲	سورة : قل اعوذ برب الفلق او : قل اعوذ برب الناس..........	۶
۴۰	دیوڅا دیوې ټولۍ سره محبت وی مګرپه عمل کی ترهغه کم وی...	۷
۴۷	ترټولو زیات دجنت او دوزخ سبب..........	۸
۶۸	قیامت به کله راځی..........	۹
۷۱	شهیدان کم خلګ دی..........	۱۰
۷۳	ایمان تر ټولو اعمالو افضله دی..........	۱۱
۸۰	دخیر دعمل پیژندل..........	۱۲
۸۱	کم مسجد اول جوړ سویدی..........	۱۳
۹۴	دبیت المقدس په اړوند څه حکم دی..........	۱۴
۹۶	فرآئض ادا که ، حلال حلال وبوله اوحرام حرام وبوله..........	۱۵
۱۰۰	جنت ته نژدی کیدل او ددوزخ څخه لیری کیدل..........	۱۶
۱۰۴	داسلام عمده خوی..........	۱۷
۱۰۴	نیکی ، ګټه او ګناه څه ده..........	۱۸
۱۰۷	تر رسول الله ﷺ وروسته څاته حاجت ویل..........	۱۹
۱۰۸	جنت ته به کم کم خلګ ځی..........	۲۰
۱۱۲	ترټولو لویه ګناه بیا ترهغې کمه..........	۲۱
۱۱۵	د: اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ یَلْبِسُوْا ، الآیة معنی..........	۲۲
۱۱۸	دخادم خطا په ورځ کی څو واره معاف کول..........	۲۳
۱۱۹	دټولو حیواناتو په خدمت کی اجر دی..........	۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۲۵	عمده او جامع اسلامی خبره..	۱۲۱
	طهارت ، وضوء ، او نور	
۲۶	چی دخوبه راپاڅی پرجامو باندی لوندوالۍ لیدل..............	۳۹
۲۷	دلړ باد وتلو څخه اودس ماتیږی....................................	۹۲
۲۸	په مذیو سره غسل نه دی واجب.....................................	۳۳
۲۹	ښځی ته احتلام راځی..	۳۸
۳۰	دجنابت په حالت کی بیدیدل جآئز دی............................	۵۰
۳۱	ددریاب په اوبو سره اودس کول.....................................	۸۲
۳۲	ښځو ته په غسل کی چوټی (تړلی وریښتان) خلاصول..............	۸۷
۳۳	په غوړو کی موږك لویدل..	۹۰
۳۴	دباد وتلو شبه او شك راتلل..	۹۲
۳۵	په تیمم سره دلمونځ کولو څخه وروسته اوبه پیدا کیدل............	۱۲۰
۳۶	دجنابت په حاله کی خوله (عرق) پاکه ده...........................	۱۲۹
۳۷	دذکر په مسح کولو سره اودس نه ماتیږی............................	۱۲۹
۳۸	دحآئضې څخه په پاته سوو اوبو سره اودس کول.....................	۱۳۳
	دحیض بیان	
۳۹	چی همیشه حیض ورته راځی او هیڅکله نه پاکیږی..................	۲۷
۴۰	په حیض کی دښځو سره څه معامله کول پکار دی....................	۳۶
۴۱	دحآئضې سره یوځای خوراك کول.....................................	۳۶
۴۲	په حیض کی دښځی څخه کم ځایونه حلال دی.........................	۵۳
۴۳	تر اتلسو ۱۸ میاشتو وروسته حیض راتلل.............................	۱۲۲
۴۴	حآئضه دی سجده تلاوت نه کوی......................................	۱۲۷
۴۵	حآئضه سبحان الله ویلای سی..	۵۴
۴۶	په حیض کی دصحبت کولو کفاره.......................................	۱۳۱
۴۷	حآئضه چی په غاړه یې تعویذ وی.....................................	۱۳۲
۴۸	دحآئضې په پاته سوو اوبو سره اودس کول............................	۱۳۳
	لمونځ او دهغه متعلقات	

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۴۹	ترټولو بهتر عمل لمونځ دی......................................	۱۷
۵۰	ددجال دزمانې لمونځونه......................................	۲۳
۵۱	په ناستی او په ولاړی دلمانځه فرق......................................	۲۵
۵۲	په یوه جامه کی لمونځ کول......................................	۳۴
۵۳	دښکاری لمونځ یوازی په ګرتیې کی......................................	۴۱
۵۴	داذان دجواب فضیلت......................................	۵۱
۵۵	کوچنیان به په څومره عمر کی لمونځ کوی......................................	۸۲
۵۶	په فرضی لمونځو سره جنت ته تلل......................................	۹۲
۵۷	دښځی لمونځ په ګرتیې کی......................................	۱۱۳
۵۸	چی یو ځل فرض ادا کړی بیا په جماعت شریك سی......................................	۱۲۸
۵۹	دامام ترسلام وروسته به پاته دمابنام لمونځ څنګه کوی......................................	۱۲۵
۶۰	په جماعت ولاړ وی اومخکنی قضا سوی لمونځ ورپه یادسی......	۱۲۸
۶۱	دسفر په اراده کی دی لمونځ کوتاه کوی......................................	۱۳۱
	دبیت الله دحج متعلقات	
۶۲	محرم به څرنګه کپړې اغوندی......................................	۱۲
۶۳	دمحرم دپاره ښکار کول......................................	۱۸
۶۴	دسپرتیا په حالت کی طواف کول......................................	۲۵
۶۵	محرم به کم ډول کپړې پربږدی......................................	۴۰
۶۶	دپلار دطرفه څخه حج کول......................................	۵۲
۶۷	په لڅ سر او لڅی پښې حج کول......................................	۷۴
۶۸	جهاد وکی او که دزوجې سره دحج سفر......................................	۸۳
۶۹	که یې ترذبح مخکی سر وخروی......................................	۱۱۷
۷۰	که یې تر رمی مخکی ذبح وکړه......................................	۱۱۷
	دروژې په اړوند فتواوی	
۷۱	په روژه کی رانجه لګول......................................	۲۶
۷۲	دنفلی روژې ماتولو حکم......................................	۲۹
۷۳	په سفر کی روژه نیول......................................	۹۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
	زکوٰة ، صدقه ، هدیه ، نفقه	
۷۴	بې له اجازې دبادار صدقه ورکول	۲۲
۷۵	دزوج پراولاد باندی مال خرڅول	۱۴
۷۶	په کمه صدقه کی ثواب زیات دی	۱۵
۷۷	که چیری سوال کوونکی ته دورکولو دپاره هیڅ نه وو موجود	۳۱
۷۸	دکم شی نه ورکول چی جآئز نه دی	۳۴
۷۹	بې له اجازې دزوج کوچنیانوته خوراك ورکول	۸۱
۸۰	خپله صدقه په میراث کی بیرته اخیستل	۶۲
۸۱	خپله صدقه رانیول	۸۰
۸۲	ښځی چی بې له اجازې څه خرڅ کړی	۸۱
۸۳	کم همسایه ته دی هدیه ورکوی	۸۳
۸۴	دمشرکی مور سره وصله رحمی	۸۴
۸۵	پر زوج او یتیمانو باندی صدقه کول	۹۳
۸۶	دنر دجفت کولو په بدله کی نذرانه او انعام	۱۰۶
۸۷	دبی مروته قریب سره گذاره کول	۱۱۰
۸۸	کمه صدقه افضله ده	۱۱۳
۸۹	دچارپایانو دخدمت ثواب	۱۱۹
	دمړی دطرفه څخه حج ، صدقه او نور	
۹۰	دمور مرحومی دطرفه څخه دحج نذر ادا کول	۵۶
۹۱	دمور مرحومی دطرفه څخه صدقه کول	۱۱۳
۹۲	دمور مرحومی دطرفه څخه نذر ادا کول	۱۲۱
۹۳	دمالدار پلار دطرفه څخه بې له وصیته صدقه کول	۱۲۳
	نکاح ، طلاق ، عدّت ، رضاع	
۹۴	زوجې ته خور ویل	۲۹
۹۵	دحیض په حالت کی طلاق ورکول	۴۹
۹۶	دحمل په اېښوولو سره عده تیریږی	۵۱
۹۷	دزوجې حق او مسئلې	۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۹۸	اسلام يې راوړی او دوې خوندی يې په نكاح كی وی..................	۲۷
۹۹	دپلار په حكم سره طلاق وركول..................................	۲۹
۱۰۰	داولاد دپرورښت حكم...	۷۵
۱۰۱	په عده كی دكور څخه وتل......................................	۷۲
۱۰۲	رضاعی خور زوجه نسی پاته كيدی..................................	۷۷
۱۰۳	درضاعی مور دزوج ورور اكا دی..................................	۷۸
۱۰۴	دشيدې وركوونكی حق څنګه ادا كيږی..............................	۱۰۹
۱۰۵	تر طلاق اتلس ۱۸ مياشتی وروسته دحيض راتلل.......................	۱۲۲
۱۰۶	دوو ميرمنو (زوجو) دوو كوچنيانوته شيدې وركړی....................	۱۲۷
	بيع ، شرآء او نور	
۱۰۷	دسپينو زرو او سرو زرو بيع زيات او كمه.........................	۲۱
۱۰۸	دغير موجود مال بيع..	۳۰
۱۰۹	پر دم او تعويذ باندی اجرت اخيستل..............................	۲۹
۱۱۰	نر دجفتی دپاره په كرايه وركول.................................	۱۰۶
۱۱۱	يوڅه قرض ورمعاف كړی اوپاته نقد ورڅخه وصول كړی..................	۱۲۹
۱۱۲	دغلې په قيمت كی خرما اخيستل..................................	۱۳۱
۱۱۳	ددوبی سره دموجودو كالو سوځل..................................	۱۳۲
	ذبيحه ، قربانی ، عقيقه ، ښكار ، حلال ، حرام	
۱۱۴	دمحرم دپاره ښكار كول..	۱۸
۱۱۵	په ډبری سره ذبح كول...	۲۲
۱۱۶	دښځی ذبيحه..	۲۳
۱۱۷	ديهودو او نصاراوو په لوښو كی خوراك كول.........................	۴۲
۱۱۸	په سپيانو سره ښكار كول......................................	۴۲
۱۱۹	دبانس په تيره څوكه او نورو سره ذبح كول.........................	۴۶
۱۲۰	دنوی مسلمان سوی څخه غوښی اخيستل..............................	۴۸
۱۲۱	دذبح سوی حيوان دبچی حكم.....................................	۵۵
۱۲۲	چونګښه مړه كول اوپه دوا كی استعمالول..........................	۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۱۲۳	چی چاقو نه وی نوپه تیره لرګی او نورو سره ذبح کول...........	۲۴
۱۲۴	آیا ذبح په حلق او په لبه کی ده..................................	۲۴
۱۲۵	دعقیقې دپاره نر حیوان اوکه ماده...............................	۲۸
۱۲۶	دمسلمانانو دښکار دسپی سره چی بل سپی ملګری سی...........	۷۵
۱۲۷	په غوږو کی چی موږك مړسی..	۹۰
۱۲۸	دشهدو او نورو شیانو شراب حرام دی.............................	۹۱
۱۲۹	دمردار سوی حیوان دوازګی استعمالول...........................	۹۹
۱۳۰	دلوی اختر تر لمانځه مخکی قربانی کول...........................	۱۰۱
۱۳۱	دمردار سوی حیوان چمړه..	۱۲۲
۱۳۲	ملخ حلال دی اوکه نه...	۱۲۵
۱۳۳	په بغل کی په زخمی کولو سره ذبح کول...........................	۱۲۵
۱۳۴	طافی ماهی نه دی حلال...	۱۲۸
	زینت او لباس	
۱۳۵	پر سر باندی نور وریښتان لګول حرام.............................	۳۵
۱۳۶	ښایست کول او صفایی کول تکبر نه دی..........................	۴۴
	لقطه	
۱۳۷	په لار کی پروت شی پیدا کول.......................................	۵۷
۱۳۸	دسلو روپو تیلۍ پیدا کول..	۵۸
	جهاد او شهادت	
۱۳۹	ترټولو بهتر مجاهد فی سبیل الله...................................	۳۹
۱۴۰	جهاد فی سبیل الله کم دی...	۴۰
۱۴۱	شهید ځوك دی..	۷۱
۱۴۲	ترټولو بهتر ځوك دی...	۸۸
۱۴۳	دمال په طمع جهاد کول..	۱۱۵
	میراث	
۱۴۴	دلونړو میراث...	۶۲
۱۴۵	دیهودی مسلمان وارث..	۱۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۱۴۶	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته وارث کیدل................	۱۲۶
	متفرّقات	
۱۴۷	دحقیقت مخالف دنعمت اظهار (ښکارندویی) کول................	۳۲
۱۴۸	دمالدارانو سره برابر کیدل................	۳۷
۱۴۹	فال څه ته وایی................	۲۳
۱۵۰	دچارپایه دنقصان تاوان دچا پر ذمه دی................	۲۵
۱۵۱	په خوب کی چینه لیدل................	۸۹
۱۵۲	دځان او مال دحفاظت دپاره بل وژل او خپله وژل کیدل................	۹۸
۱۵۳	دخطبې په وخت کی یرحمك الله ویل................	۱۳۰
	* * *	

کمپوزنګ او ډیزاینګ :

العلم کمپیوټرز ، کوئټه ، : 03218016371

مکتبه رحیمیه

کاسی روډ ، کوئټه

: 03222423258

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

دمصنف صاحب رحمة الله علیه وژوند ته لنډه کتنه : (۱)

ولادت : حضرت میان صاحب ، مولانا سید اصغر حسین دیوبندی رحمة الله علیه دحضرت شاه محمد حسن دیوبندی رحمة الله علیه زوی وو ، په ۸ دشوال سنة ۱۲۹۴ هجری کی مطابق ۱۲ اکتوبر سنة ۱۸۷۸ میلادی کی دماخوستن دلمانځه وروسته دې فاني دنیا ته سترګی رونی کړی .

تاریخی نوم : دنوموړی تاریخی نوم مختار احمد ، عرفی نوم یې میم شاه ، اصلی نوم یې حُسین ، او دده دنیکه سید عبد الله شاه صاحبؒ عرف مناشاهؒ خوښ کړل سوی نوم وده ته فرخ سیر دی .

ابتدایی تعلیم : شعور ته تررسیدلو وروسته یې دخپل پلار دحقیقی ماما سید عبد الله شاه ؒ څخه په بسم الله ویلو سره دخپل پلار بزرګوار څخه ابتدایی تعلیم شروع کړی ، تقریبًا په یونیم دوه کاله کی یې دقرآن پاك تعلیم حاصل کړی ، ورپسی یې فارسیات دخپل پلار څخه شروع کړل ، دتعلیم په دوران کی یې دخپل تعلیم سره کار وو ، هیڅ کله یې هم دلوبو او فضول ، بې کاره او عبثو کارو سره واسطه نه ساتله ، تر ګلستانه یې فارسیات دخپل پلار بزرګوار څخه وویل ، تر دې وروسته یې په عظیم علمی درسګاه دار العلوم دیوبند کی ځان داخل کړی ، بوستان او نور فارسی کتابونه یې دمولانا مفتی محمد شفیعؒ صاحب دپلار بزرګوار مولانا محمد یٰسین دیوبندیؒ څخه وویل ، نوموړی هغه وخت په دار العلوم دیوبند کی ددرجه فارسی مدرس اول وو ، او فن حساب یې دمولانا محمد منظور احمد دیوبندی مرحومؒ څخه ترلاسه کړی ، چی هغه وخت په دار العلوم کی دریاضی مدرس وو ،

---

(۱). دحضرت مؤلف رحمة الله علیه دژوند دا لنډکی تاریخ او حالات موږ دأُردو کتاب (چالیس بړې مسلمان ، یعنی څلوېښت لوی مسلمانان) جلد اول ، څخه ژباړلی او دلته مو راوړی دی ، که ثوك غواړی چی دحضرت مؤلف رحمة الله علیه په مفصلو حالاتو باندی ځان خبر کړی نو دې ذکر کړل سوی کتاب ته رجوع کړی . محمّد احمد الافغانیؒ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سنة ۱۳۱۰ هجری کی يې فارسيات وسرته ورسول .
تحصيلِ علم: په سنة ۱۳۱۰ هجری کی دفارسياتو څخه تر فارغه کيدو وروسته ددار العلوم ديوبند په شعبه عربی کی داخل سو ، په عربی تعليم کی په همه تن مشغوله سو ، پرحضرت مولانا مفتی عزيز الرحمٰن عثمانی ديوبندی ؒ او پر حضرت مولانا غلام رسول هزاروی ؒ يې ډير کتابونه وويل ، دخپل خاص او محبوب استاد حضرت شيخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب قدس سره په خدمت کی په اوسيدلو سره يې دصحاحِ سته او دنورو علومو اعلیٰ کتابونه وويل ، په سنة ۱۳۲۰ هجری کی يې دحضرت شيخ الهند سره ددورۂ حديث په ويلو سره سندِ فراغت تر لاسه کړی ، او دفضيلت پګړۍ يې پرسر کړه ، دتعليم په زمانه کی په نهايتی توجه سره دعلومِ دينيه وو په تحصيل کی مشغوله وو ، دخپلو استادانو انتهايی ادب او احترام يې کوی ، له دغی وجی څخه دعناياتِ اساتذه وو باعث جوړ سو .
بيعت ، خلافت او تعليم باطنی: نوموړی دکتابی تعليم سره سره روحانی علوم او باطنی تعليم هم روان ساتی ، نوموړی بيعت دحضرت شاه عبد الله شاه عرف مياجی مناشاه صاحب ؒ سره کړی وو ، حضرت مناشاه صاحب ؒ دده دپلار محمد حسن شاه صاحب ؒ ماما او دخپلی زمانې دکاملينو څخه وو ، سيد عبد الله شاه ؒ ودې کم عمره فيض يافته ته کله ميم شاه او کله فرّخ شاه ويل .
دسيد عبد الله شاه رحمة الله عليه مقام : چنانچه دحضرت مناشاه ؒ په اړه حضرت مولانا قاری محمدطيب صاحب قاسمی ؒ مهتمم دار العلوم ديوبند دخپل پلار حجة الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله عليه څخه روايت کوی چی کم وخت ددار العلوم ديوبند پر بنياد داولی خښتی ايښوولو موقع راغله نو حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله عليه ارشاد وفرمايی چی اوله خښته به هغه څوك ايږدی چی دهغه په زړه کی هيڅ کله هم دګناه اراده نه وی راغلی ، او سم دستی يې دحضرت مناشاه صاحب ؒ نوم وړاندی کړی ، چی هغه ټولو خلګو خوښ کړی .
مولانا قاری محمد طيب صاحب ؒ په دوهم روايت کی فرمايی چی پر حضرت مناشاه صاحب ؒ باندی به دومره قدر استغراق ووچی خپل عزيزان به يې هم نه پيژندل، چنانچه دده يو زوم وو چی دهغه نوم (الله بنده) وو کم وخت چی به هغه حضرت مناشاه صاحب ؒ ته راتلی نو حضرت به ورڅخه پوښتنه کوله چی ورور ه څوك يې ؟ دده زوم به ورته ويل حضرت زه (الله بنده) يم ، حضرت مناشاه صاحب ؒ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ورته وفرمایل چی دالله بندګان خو ټول دی ، ته خپل نوم راوښیه ، هغه به ورته ویل چی حضرت زه ستا زوم یم ، زما نوم (الله بنده) دی .

پرهر حال مولانا سید اصغر حسین دیوبندی ؒ دسلوك منزلونه دداسی بزرګ په صحبت کی سرته ورسول ، اجازتِ بیعت دحضرت حاجی امداد الله صاحبؒ دعرف څخه هم وروسته، چی حضرت مناشاه صاحبؒ دحضرتِ حاجی صاحبؒ څخه په ویلوسره حاصل کړی وو، بیا په سنة ۱۳۱۰ هجری کی حضرت مناشاه صاحبؒ هم دخپل وصال څخه یوه ورځ مخکی نوموړی ته اجازت او بیعت او خلافت وروبخښی .

دحج سفر: نوموړی په خپل ژوند کی درې ۳ حجه کړیدی ، اول حج یې په سنة ۱۳۲۰ هجری کی ، دوهم حج یې په سنة ۱۳۴۵ هجری کی او دریم حج یې په سنة ۱۳۵۰ هجری کی ادا کړی . لیکن په دې شان سره چی حتی الامکان به یې خپل تګ او راتګ په خفیه راز کی ساتی .

تعلیمی او تدریسی خدمتونه: دعلومِ عربیه وو دتکمیل څخه وروسته نوموړی په دار العلوم دیوبند کی یوکال او څو میاشتی څه دفتری کار په اجرت سره سرته رسوی ، له دې وروسته په سنة ۱۳۲۱ هجری کی نوموړی حضرت شیخ الهندؒ او حضرت مولانا محمد احمد صاحبؒ دمدرسې جونپور مسجدِ اټاله صدر مدرس په جوړلو سره واستوی ، هلته یې په شلو روپو تنخواه دمیاشتی مقرر کیدل وسوه ، دسنة ۱۳۲۱ هجری څخه تر ۱۳۲۷ هجری پوری یې اوه ۷ کاله برابر دینی او تدریسی خدمات سرته ورسول ، او دجونپور عوام یې دخپل علومِ ظاهری او باطنی په فیوضو سره مستفیض وګرځول ، په سنة ۱۳۲۷ هجری کی دخپل استاد محترم حضرت شیخ الهند صاحبؒ په را غوښتلو سره یې بیا دوباره دار العلوم دیوبند ته تشریف راوړی اوپه درس او تدریس یې لاس پوری کړی ، تر آخره وختنه یې دحدیثو اعلی کتابونه درسول.

علمی تصنیفونه: نوموړی ددرس او تدریس سره سره ډیرعلمی تصانیف دځلانده ستورو په شان دنیا ته یادګار پرې ایښی دی، چی دهغو نومونه په لاندی ډول دی :

۱. فتاوی محمدی ﷺ مع شرح دیوبندی (همدا مبارك کتاب)

۲. رحمتِ رضوان ، دحضرت امامِ ابو حنیفة رحمة الله علیه پر حالاتو او فضآئلو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبهترینو حکایاتو عملیه وو او نصآئحو ، او دا کتاب داعتراضاتو پر جواباتو هم چاپیره دی .

۳. مسافر آخرت ، مع ضمیه مفیده وجدیده .

۴. کلیات شیخ الهند (محمود الحسن دیوبندی)

۵. گلزارِ سنت، په دې کی دخوراك چینباك ، ناستی ولاړی ، بیدیدو پورته کیدو ، تلو گرځیدو ، لباس او نکاح او په نورو تمامو کارو کی یې سنت طریقه ښوولی ده

۶. خواب شیرین

۷. نصیحة المخلصین مع شجرات اصغریه

۸. عهدنامه جدید مع اسمآء حسنٰی

۹. الجواب المتین بحدیث سید المرسلین ﷺ ، د ۵۰ سوالو صحیح جوابونه چی دحدیثو څخه یې ورکړیدی ، معاملات ، عبادات ، متفرقات او نور ډیر قسمه مسآئل په دې کی موجود دی .

۱۰. طهور المسلمین ، دتیمم پربیان عام فهمه او مفصله رساله ده .

۱۱. فرحة الصائمین ، په دې کی دروژې مبارکی په اړه دتمامو ضروری مسآئلو ، شبِ قدر ، اعتکاف ، صدقه فطر او داختر دلمانځه مفصل ذکر دی .

۱۲. تعبیرِ صادق ، دیوه حدیث شریف څخه یې دخوب حالات او حکایاتِ عجیبه بیان کړیدی .

۱۳. مولوی معنوی ، دحضرت مولانای روم رحمة الله علیه دژوند حالات یې په نهایتی صفا او بهترینه طرز اوپه عمده ترتیب سره لیکلی دی .

۱۴. تعبیر نامه (دوې حصې)

۱۵. ملفوظاتِ اصغریه ، په دی کی یې دمسلمانانو ددین وطرف ته دراغبرگولو دپاره فآئده مند معلومات راجمع کړیدی .

۱۶. حیاتِ خضر علیه السلام ، دحضرت خضر علیه السلام مبارك حالات یې دحدیث او تفسیر او دتاریخ دمعتبرو کتابو څخه جمع کړیدی .

۱۷. علم الاولین
۱۸. څلو ښت حدیثونه
۱۹. نیکی بیبیانی
۲۰. تقویمِ شرعی یعنی اسلامی جنتری
۲۱. دستِ غیب
۲۲. ارشاد النبی یعنی گلزارِ سنت
۲۳. رفیقِ سفر
۲۴. حاشیۀ سراجی ، چی دسراجی یوه بهترینه شرح ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵. حیات شیخ الهند ؒ ، دا دحضرت مولانا شیخ الهند ؒ دژوند پر مفصلو حالاتو باندی یو نهایتی محققانه کتاب دی .

۲۶. القول المتین فی الاقامة والتاذین ، په دې کی یې داذان دابتدآء په اړوند تفصیلات ، داذان حقیقت ، فضآئل او نور مواد جمع کړیدی .

نامتو استاذان: یې حضرت مولانا شیخ الهند محمود الحسن دیوبندیؒ ، حضرت مولانا عزیز الرحمٰن عثمانی دیوبندیؒ ، حضرت مولانا حافظ محمد احمد قاسمیؒ (ابن حضرت مولانا محمد قاسم نانوتویؒ) ، حضرت مولانا حبیب الرحمٰن عثمانیؒ او حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ رحمهم الله تعالی دی .

وفات : دخپل وخت جلیل القدر محدث ، نامتو عالم ، او عارف کامل په ۲۲ دمحرم الحرام سنة ۱۳۷۴ هجری کی ددې فانی دنیا څخه دهمیشه لپاره سترګی پټې کړیدی.

راټولوونکی : ابو مزمل آخند زاده غفرالله له

* * *

خطبة الکتاب

دحضرت آله العالمین ، جناب احکم الحاکمین، په دربار کی درب العالمین ، موصوف په صفت سره د: هُوَ اللهُ الَّذِيْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ۞ هُوَ اللهُ الَّذِي لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلاَمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحٰنَ اللهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۞ هُوَ اللهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۞ ، شکریه داحسان څنګه ادا کیدلای سی چی هغه یوې ذرې بې مقداره او خاکساره ته دیوې داسی متبرکی او مقدسی فتاوٰی دجمع کولو توفیق ورکی چی دهغه جواب دعالی قدر مرتبې دخاوند، سیّد الاولین والآخرین د : رَسُوْلُ اللهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ، د : وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلاَّ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ دمصداق دمبارکی ژبی څخه راوتلی دی، چی : مَا (۱)

---

(۱). دالله ﷻ ارشاد دی چی رسول الله ﷺ دخپلی خوښی او خواهش څخه هیڅ نه وایی ، کم څه چی بیانوی هغه دالله ﷻ دطرفه څخه بیانوی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ الاَّ وَحْىٌ يُّوْحٰى دهغه شان دی، او دچا دحکم نسبت چی د: وَمَا (١) كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْـرِهِمْ اعلان دی ، اودکومو داستفتآء اوسوال پیش کوونکی چی په خپله پاك اهلِ بیت دی، چی دهغو دپاره د : لِيُذْهِبَ (٢) عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيْرًا دخدای ﷻ پخوانۍ اراده ده ، او وعدهٔ د : لَهُمْ (٣) مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ده، یا هغه صحابه کرام او مهاجرین او انصار چی دهغو مدح ځای پرځای په قرآن کریم موجوده ده، یوځای : أُوْلٰئِكَ (٤) هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ورته ویل سویدی ، او أَشِدَّآءُ (٥) عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ او: سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُوْدِ ورته ویل سویدی، دهغو زړه کله د: لَقَدْ (٦) رَضِيَ اللّٰهُ په خوشحالۍ سره آباد سویدی اوکله د: لَقَدْ (٧) تَابَ اللّٰهُ په زیری سره خوشحاله سویدی ، صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ وَعَلٰى

---

(١). په قرآن مجید کی فرمایل سویدی چی کله خدای تعالی او دهغه رسول ﷺ کم حکم ورکړی نو دهیڅ مؤمن نر او ښځی هیڅکله دا شان نه دی چی هغه ته دی په خپل کار کی اختیار پاته سی چی هر ډول چی وغواړی کوی یې .

(٢). په قرآن مجید کی اهلِ بیت یعنی درسول الله ﷺ دکورنۍ وخلګوته فرمایل سویدی چی ای اهلِ بیته ! الله تعالی ستاسی بدوالۍ لیری کول او ستاسی پاکول غواړی .

(٣). الله تعالی فرمایی چی دنبی ﷺ دکور خلګ دخلګو دتهمت څخه پاك دی ، دهغوی دپاره مغفرت او ډیر ښه رزق دی .

(٤). په قرآن مجید کی دی چی کمو خلګو په خدای ﷻ باندی ایمان راوړی او وطن یې پرېښووی درسول الله ﷺ سره یې هجرت وکی او دخدای ﷻ په لاره کی یې جهاد وکی ، اوکمو خلګو چی هجرت کوونکو ته ټیکانه او ځای ورکۍ (ددې څخه انصار دمدینې خلګ مراد دی) دغه خلګ یعنی مهاجرین او انصار بې له شبهې کامل مومنان دی .

(٥). یعنی دخدای ﷻ درسول ﷺ صحابه پر کافرانو باندی سخت دی اوپه خپل مینځ کی نهایتی مهربانه اونرم ، لمونځونه کوونکی دی، دخدای ﷻ ساتنه او رضامندی غواړی ددوی پرمخانو باندی دسجدو دنښانو علامې ښکاره دی .

(٦). دالله ﷻ دا کلام دغزوهٔ حدیبیې په ذکر کی فرمایل سویدی چی الله تعالی دمومنانو څخه راضی سو هغه وخت چی دوی تر درختی لاندی ستا سره بیعت کوی (ددې غزا یوڅه قدر احوال او بیان یو ځای په دې شرح کی ذکر دی چی مخ ته به راسی) .

(٧). دغزوه تبوك په ذکر کی دخدای ﷻ ارشاد دی چی الله تعالی پرنبی ﷺ او مهاجرینو او =

(c) ketabton.com: The Digital Library

الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِعَدَدِ حُقُوْقِهٖ عَلَى الْمُسْلِمِيْنَ .

لویه نیکبختی وه چی فقیر بنده سیّد اصغر حسین (رحمة الله علیه) چی ددیوبند دسهارنپور دعلاقې اوسیدونکی دی غَفَرَ اللّٰهُ لَهٗ وَلِاَکَابِرِهٖ دا لوی کار ثوواره شروع کی دنه خلاصیدو په وجه تر پرېښوولو وروسته ، بالآخر په کومكِ خداوندی سره کامیاب سو اوپه آخر کی دشوال دمیاشتی دکال **۱۳۲۵** هـ په مبارکه اومکرمه ورځ دجمعې باندی، په وخت کی داوسیدنی دجونپور دعلاقې په مسجدِ اټاله کی ، دلوی خدای جل جلاله په فضل سره دا کار پای ته ورسیدی .

دې بنده ، دصحابه وو رضي الله عنهم دټولو پوښتنو اودهغوی دجوابونو دجمع کولو قصد نه دی کړی بلکه ډیری پوښتنی او جوابونه چی زیات مشکل او مختلف فیه راته ثرګند سوه احقر په خپله پرېښوولِه ، اوپه سلهاوو به لا داسی هم وی چی تر اوسه به لا زما تر کوتاه نظر نه وی تیری سوی .

البته ثومره اندازه چی جمع سویدی هغه دنهایتِ معتبرو او صحیحو کتابو ثخه داحادیثو راټول سویدی ، کم چی دشریعت دپاره مدار او دعلومِ اسلامیه اصول دی. دا فتاوٰی همداسی بې ترتیبه جمع کړل سویده لکه ثنګه چی دفتاوٰی جمع کولو عام قانون دی، لیکن ددې سره یو داسی فهرست تیار کړل سویدی چی دهغه ثخه دهر مضمون فتاوٰی جلا جلا معلومیږی (۱) .

داستفتآء (پوښتنو) او جوابونو په اړوند دکومی ثرګندونی ضرورت نسته ، بس دصحابه وو رضي الله عنهم سوالونه دی او دخاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم جوابونه دی، دخپله طرفه ثخه می کم تصرف نه دی پکښی کړی. البته داستفتآء یعنی دسوال بعضی ځایونه دشرحی او مفصّلی ترجمی سره لیکل سویدی ګواکی دحدیثو دالفاظو مقصود بیان کړل سویدی. په اکثرو ځایونو کی بالکل داصلی الفاظو بامحاوره ترجمه ده ، په جواب کی هرځای دهم هغه الفاظو دترجمې دلیکلو پابندی سویده ، اوکه چیری دزیات پوهیدو دپاره دیوه یا دوو لفظونو او جملو ضرورت پیښ سویدی نو هغه مو دهلالی خطو [یعنی قوسو] (..........) په مابینځ کی ورزیات کړیدی.

په هر ځای کی دسوال او جواب دختمیدو وروسته دحدیثو دهغه معتبر کتاب نوم

= انصارو رضي الله عنهم باندی رحمت او مهربانی وفرمایله .

(۱). لکه همدا فهرست چی موږ هم دکتاب په سر کی ژباړلی او شامل کړیدی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکل سویدی دکم کتاب څخه چی احقر دا استفتاء را نقل کړیده اوپه بعضو کی ځایو کی دهغو کتابو څخه ددو یا ددرو یا تردې دزیاتو نومونه هم لیکل سویدی په کومو کی چی دا استفتاء موجوده ده .

په حاشیه کی مو دسوال کوونکی یعنی داستفتآء وړاندی کوونکی صحابی مبارك نوم هم لیکلی دی، اوپه کم ځای کی چی دهغه نوم نه دی معلوم سوی هلته مو دراوی یعنی دفتوی دنقل کوونکو او بیان کوونکو حضراتو نوم لیکلی دی .

په اخر کی مو یوڅو داسی استفتاوی نقل کړیدی چی دهغو جواب ورکوونکی صحابه کرام یا تابعین عظام رضی الله تعالی عنهم اجمعین دی، دا فتاواوی هم په حقیقت کی دفتاوٰی محمّدی ﷺ څخه جلا نه دی ، لیکن که دې ته دکتاب دوهمه ۲ حصه وویل سی نو بېځایه به نه وی، که څه هم چی دا حصه صرف دنمونې په ډول او برای نام ده .

لومړی داسی اراده وه چی یوازی فتاواوی جمع کړل سی ، لیکن وروسته خیال راغی چی عامو خلګوته شاید دبعضو احکامو په پوهاوی کی تکلیف او سختی وی، ځکه نوپه ډیر عام فهمه الفاظو او آسانو عبارتو کی تر هری استفتاء وروسته دهغه شرح هم سویده ، او دوس اوطاقت تر اندازی پوری ددقیق او پیچل سوو خبرو دبیانولو څخه په احتراز کولو سره مو مناسب متعلقات او ضروری مسئلې ولیکلی ترڅو داصلی فتوٰی مضمون واضح او ښکاره کړل سی، په شرح کی هم دې بنده کمه خبره دځانه څخه نه ده کړی ، بلکه فقط هغه شیان بیان کړل سویدی کم چی په معتبرو او مستندو اسلامی او شرعی کتابو کی موجود دی، په اکثرو ځایو کی په شرح داحادیثو اوبیان دمسآئلو کی د: قرآن مجید، او فتح الباری، اوعینی، او قسطلانی، شروح صحیح بخاری، او نووی شرح مسلم اوخطابی حاشیۂ ابوداؤد او مرقاة المفاتیح او اشعة اللمعات حاشیه مشکوٰة شریف او هدایه او کنز الدقآئق او درّ مختار معه حاشیه شامی اوقدوری څخه استفاده سویده ، کم چی نهایتی صحیح او معتبر او مقبول او متداول کتابونه دی، یا اتفاقًا یو یادوه نور معتبر کتابونه کتل سوی اویو څه ورڅخه لیکل سویدی .

چونکه په هندوستان کی عمومًا حنفی المذهب مسلمانان اوسیږی او مؤلِف هم حنفی مقلّد دی ځکه نو ټولی مسئلې دفقه حنفی اودمذهب سره دامام اعظم رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ موافقی لیکل سویدی، لیکن بیاهم دالله ﷻ په فضل سره ددې شرح

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثره مضمونونه او مسئلې داسې دي چې دهغه ځخه هيڅ اهلِ سنت والجماعت ته اختلاف نسی کیدلای .
که څه هم چې ددې کتاب ډير نومونه په خيال کی راتلل او غوره کيدلای سوای ، ليکن بې له تکلفه او ساده نوم ته په ترجيح ورکولوسره په **فتاوی محمّدی** ﷺ (١) **مع شرح ديوبندی** سره نامداره کړل سوه . دالله ﷻ ځخه اميد دی چې عواموته ددې ځخه نفع ورسيږی ، اوخواص هم دجمع بين الروايات او نورو هغو شيانو ځخه کم چې په دې کتاب کی مراعات کړل سويدی دلطف ځخه خالی نسی .
اود مَنْ (٢) عَفَا وَاَصْلَحَ مصداق جوړسی ترڅو ثواب ترلاسه کی. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْم .

* * *

بسم الله الرحمن الرحيم

١. **پوښتنه** : ايمان څه ته وايی ، او اسلام څه ته ؟ او احسان څه ته ؟
[سوال کوونکی: جبرآئيل عليه السلام په صورت دبشر]
جواب: ايمان دادی چې په خدای تعالی ﷻ باندی اودهغه په ملائکو او کتابو او رسولانو باندی او (ترمرگ وروسته په آخرت کی) دخدای ﷻ سره په ملاقات (يوځای کيدو) باندی اوتر مرگ وروسته په راپورته کيدو باندی يقين راوړی .
او اسلام دادی چې دخدای تعالٰی ﷻ عبادت وکی اودهغه سره هيڅوك شريك نکړی او لمونځ قآئم کړی (دټولو شرآئطو او آدابو سره يې ادا کړی) او فرض کړل سوی زکٰوة اداء کړی ، او درمضان دمياشتی روژې ونيسی .
او احسان دادی چې دالله ﷻ عبادت په داسی حضور سره دزړه او اخلاص سره وکړی چې گواکی ته خدای ﷻ وينی ، او که دومره ونسی نو بيا داسی فکر وکړه چې خدای ﷻ ما وينی . (بخاری او مسلم شريف)

---

(١). دموصوف او صفت دمطابقت تاويل دعلماوو ځخه نه دی پټ . منه
(٢). ترجمه : چاچې تر غلطۍ تيريدنه وکړه اوتر خپله وسه پوری يې اصلاح وکړه هغه ته به الله تعالی اجر او ثواب ورکړی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : يو وخت دحضرت سيّد الاوّلين والآخرين ﷺ دربار عام سوی وو ، يعنی دی مبارك ﷺ په مسجد کی شريف کی ناست وو اوډير صحابه کرام رضي الله عنهم په خدمت کی حاضر وه ، چی يو داسی سړی حاضر سو چی هغه ديو بل ځای اوسيدونکی او مسافر معلوميدی ولی چی دحاضرو کسانو څخه هيڅا هم دی نه پيژندی ، ليکن دسفر کمه علامه لکه ګرد، غُبار، دوړی اونور دده پربدن او جامه باندی ښکاره نه معلوميده بلکه نهايتی سپينی جامې او تور ځليدونکی وريښتان يې وه ، هغه راغی دقانون مطابق سلام يې ادا کی (دبعضو رواياتو څخه معلوميږی چی يوازی جناب رسول الله ﷺ ته يې سلام وکی يعنی اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدٌ (ﷺ) يې وو ايه) او دواړه زنګنونه يې کت کړه په ادب سره رسول مقبول ﷺ ته مخامخ کښېنستی، مګر دومره نژدی ورته کښېنستی چی خپل دواړه لاسونه يې پر دواړو زنګنو مبارکو درسول ﷺ کښېښول او دايمان او اسلام او نورو په اړوند يې پوښتنه وکړه ، چی دهغو سوالونو ده مبارك ﷺ جوابونه ورکړه، دخپلو سوالونو جوابونه يې واخيسته ، ولاړ سو او ولاړی، نو پدستی آنحضرت ﷺ خلګو ته حکم وکی چی ولاړ سئ هغه سړی بيرته را وګرځوی، خلګو دباندی وځغستل تلاش او پوښتنه يې وکړه نو هيڅوك مسافر په نظر نه ورغی ، تابه ويل چی ګواکی هغه سړی هيڅ کله نه وو دلته راغلی ، نو آنحضرت ﷺ دحاضرينو څخه پوښتنه وکړه چی پوهيږی دا څوك وو ؟ ټولو عرض وکی چی الله جل جلاله اود هغه رسول ﷺ ښه پوهيږی (يعنی موږ نه پوهيږو) نبی ﷺ وفرمايل چی دا شخص جبرآئيل عليه السلام وو ، ددې دپاره راغلی وو چی تاسی ته ستاسی دين در زده کړی، کله چی صحابه رضي الله عنهم دسوال (پوښتنې) کولو څخه اکثره بيريدل (لکه چی په بعضی رواياتو کی دی چی په همدې مجمع او مجلس کی رسول الله ﷺ خلګو ته وفرمايل چی زما څخه څه زده کوی ، نو ټول په وجه درعب بالکل چپ او پټه خُله وه ، تردې وروسته بيا جبرآئيل عليه السلام تشريف راوړی) دجبرآئيل عليه السلام سوال اود آنحضرت ﷺ جواب هم صرف دپاره دتعليم دصحابه وو رضي الله عنهم او دحاضرينو وو ددې وجه ده ﷺ وفرمايل چی جبرآئيل عليه السلام تاسی ته ستاسی ددين ددرښوولو په غرض راغلی وو .

دپوښتنو جوابونه : نبی ﷺ دايمان امور او شيان او دشريعت ضروريات په نهايتی عمدګی او وضاحت سره بيان کړل ، ددې وجی علماء فرمايي چی دا حديث دهغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

احادیثو شریفه وو څخه دی کم چی داصولو څخه ددین او مدار داسلام دی، او دعباداتِ ظاهره وو او باطنه وو او دزړو او بدنو دافعالو تفصیل او شرح په دې کی موجوده ده ، او ټواکی ټول علومِ شرعیه ضروریه ددې څخه حاصلیږی .
دایمان په متعلقاتو کی یې اول ایمان بالله ذکر کی ، چی دهغه دا معنی ده چی دهغه ﷻ دوجود او وحدانیة او دلا شریك له منونکی وی .
او په ملائکه وو باندی ایمان راوړل دې ته وایی چی دهغو په وجود باور کوونکی وی اوداسی یې وبولی چی هغه په حقیقت کی داسی دی لکه څنګه چی خدای ﷻ دهغوی دحال بیان کړیدی چی هغوی عِبَادٌ مُكْرَمُوْنَ یعنی بزرګان بندګان دی دخدای ﷻ په وړاندی ساه نسی کښلای (١) او دهغه دحکم تعمیل کوونکی دی .
پرکتابو باندی ایمان راوړل دا ډول دی چی یقین وساتل سی چی هغه دالله ﷻ کلام دی اوکم مضمونونه چی خدای ﷻ په هغوکی بیان کړیدی هغه بې له شبهې حق دی
پر رسولانو باندی ایمان راوړل داډول دی چی دوی کمی خبری دالله ﷻ دطرفه موږ ته رارسوی اوپه خبروی مو ، هغوی نهایتی رېښتینی او صادقان دی .
دلقآء الله یعنی دالله ﷻ دملاقات څخه مراد دادی چی دقبرو څخه تر راپورته کیدو وروسته دخپلو اعمالو دحساب او کتاب دپاره داحکم الحاکمین ﷻ په حضور کی حاضریدل ، چی دهغه نسبت په حدیث شریف (٢) کی وارد سویدی چی (دحساب او کتاب دپاره) به ستاسی څخه هر یو دخپل رب ﷻ سره کلام وکړی په دې ډول چی نه به په مابینځ کی کم ترجمان وی اونه هم پرده .
تر مرګ وروسته دپورته کیدو څخه قیامت اودهغه متعلقات مراد دی ، لکه میزان، صراط، جنت، نار او نور ، په لقآء الله او قیامت باندی دایمان راوړلو دا معنی ده چی ددې خبرو پرکیدلو ، واقع کیدلو او راتللو باندی یقین راوړل سی او دا وګڼل وسی چی بې له شکه دا خبری ښکاره کیدونکی دی لکه څنګه چی په قرآن او حدیث کی ارشاد فرمایل سویدی .
په بعضو روایاتو کی دلته ایمان بالقدر هم بیان کړل سویدی، یعنی دایمان په

---

(١). یعنی دالله ﷻ دامر هیڅ مخالفت نه کوی او نه یې هم کولای سی لکه الله ﷻ چی فرمایلی دی په سورة التحریم کی چی : لا یعصون الله ما امرهم ویفعلون ما یؤمرون . حقّانی"
(٢). داحدیث په بخاری اومسلم کی دی، ترجمان هغه چاته وایی څوك چی دیوه سړی خبری بل ته ورپوهولای سی، یعنی چی دیوې ژبی څخه یې بلی ته ترجمه کړی اوپه ویی پوهوی یاپه بل ډول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري شيانو کې په تقدير باندې ايمان راوړل هم لازمي دي ، يعنې داسې فکر کول چې په دنياکې ځومره شيان اعمال، افعال، اجسام، احوال اونور او نور کوچنې وي که غټ ، پټ وي که ښکاره ، هرڅه چې موجود اوپيدا کيدونکې دي هغه ټول دواحد متعال ﷻ دعلم اوقدرت اوارادې څخه کيږي .
داسلام په تفصيل کې چې جناب سرورِ عالَم ﷺ کم عبادتِ خداوندي بيان کې دهغه څخه هغه داعلى درجې عبادت مراد دي چې دهغه برابرهيڅ بل عبادت نسته، يعنې دالله ﷻ دتوحيد او درسولِ اکرم ﷺ دنبوت اقرار کول او : اَشْهَدُ اَنْ لاَّ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْ لُهُ ويل، او ددې سره يې دشرك څخه دځان ساتلو تاکيد وفرمايي په کم کې چې عام اهلِ عرب بلکه ټوله اهلِ دنيا مبتلا وه ، ولې چې دې ﷺ ددې شرك دبيخ کښلو اوخالص دتوحيد او رېښتينې دين دغوړولو دپاره را استول سوي وو، بيا يې په تفصيل کې داسلام دصلوة (لمانځه) او زکوٰة او صوم يعنې روژې بيان وکې، کم چې ډير ضروري فرض او عظيم الشانه عبادتونه دي ، چې ارکانِ اسلام او عماد الدين (ددين تنبې) ورته ويل کيږي.
دلته دحج دنه بيانولو وجه دا هم کيدى سي چې تردې وخته پورې فرض سوى نه وو ، ليکن کله چې دا واقعه دحضور انور عَلَيْهِ الصَّلاةُ وَالسَّلام دآخري عمر مبارك ([1]) ده ددې وجه زياته صحيح او قوي دا خبره معلوميږي چې ده ﷺ دحج هم ذکر کړى وو (لکه په بعضو رواياتو کې چې دحج کولو ارشاد موجود دى ([2])) ، ليکن يو وبل ته په بيان کوونکو کې ديوه راوي څخه حج هير سويدى .
مقصد داچې رسول ﷺ په دې جواب کې داسلام پنځه ارکان ۱. اقرار دتوحيد او رسالت ۲. فرضي لمونځونه ۳. فرض زکوة ۴. درمضان روژه ۵. دبيت الله حج ، واضح او ښکاره کړيدي.
داحسان دوې معناوي دي: ديوچا سره نيکي اوښه کول يا يوکار په عمده ، ښه او مستحکم ډول سره ترسره کول ، دجبرآئيل عَلَيْهِ السَّلام په جواب کې چې رسول ﷺ داحسان کمه شرعي معنى بيان کړيده هغه دي دوهمي معنى ته نژدې نژدې ده ،

([1]). که څه هم چې دلته څو نور احتمالونه هم وه مثلا دا چې عبادت دي مطلقًا مراد وي، او دلمانځه وغيره ذکر دي عطف دخاص على العام وي ليکن احقر دمحققينو خوښ کړل سوى اوپه نورو رواياتو سره تائيد کړل سوى قول نقل کړيدى . منه؎
([2]). دابن منده په روايت کې موجود دي. دکهمس روايت وګوره .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې دخداى ﷻ عبادت په دومره خلوص او احتياط او رعايت كولو ، سره دآدابو اداكول دى چې ګواكې اصلي معبود برحق ته وينې اوورته ګورې افعالِ تعظيمي پر ځاى كوى يا داسې فكر وهل چې ګواكې زه دخپلې كوتاهې او نا لائقې څخه هغه نه وينم ليكن هغه معبودِ حقيقي زما حركات اوسكنات او احوال او افعال وينې .
حضرت افصح العرب والعجم ﷺ په دې الفاظو كې خپل كمال جوامع الكلم په پوره ډول ښكاره كړيدى ، په يوڅو الفاظو كې يې هغه خبرې بيان كړيدى كمې چې په ډير اوږد تقرير اوتحرير كې هم نسې ادا كيدلاى ، ځكه بالفرض كه يو سړى خداى ﷻ ته مخامخ ولاړ يې عبادت كوى نو هغه به په دومره عاجزى اومسكنت او ادب او تعظيم سره افعال ادا كوى چې تر بيانولو به وتلې وى مقصد چې څومره كوشش دى كوى سى هغومره كوشش به كوى اوپه دې كې به هيڅكله كوتاهي نه كوى. په دنيا كې وګوره كله چې يولوى افسر موجود وى نو ترده لاندى خلګ په څومره احتياط او هوښيارى باندى كار كوى او پركم كار چې دا ګمان وى چې دابه دلوړ حاكم تر نظر تيريږى نو هغه به په څومره ښه انداز سره ترسره كوى ، طالب العلم هم دأستاد په وړاندى ترخپله وسه كوشش كوى ترڅو عبارت صحيح ووايې، على هذا القياس، نوكله چې پريو چا باندى مراقبه خداوندى تردې اندازې غالبه سى چې خپل هركار او هر عبادت ګواكې خاص داحكم الحاكمين په حضور كې پر ځاى راوړى نودهغه اخلاص دهغه خشوع دهغه احتياط دهغه دآدابو او شرآئطو مراعات ته به بيا حد (پاى) نه وى، دا ټولې خبرې وسوې اودڅه وجې څخه وسوې ، ددې وجې چې هغه خبر دى او ګورى، نوكه چيرى دا عبادت كوونكى بنده هغه ونه وينې ، خوبيا هم هغه همدغسې شاهد اوحاضر او ناظر دى ، ددې وجې په دې حالت كې هم ده ته دزړه او دظاهر دادابو او تعظيماتو لحاظ ساتل ضرورى دى، لكه په مخكنى حالت كې چې كيدل، ليكن اول حالت نهايتي لوړ مقام او اعلى درجه ده چې دحق ﷻ معرفت دومره غالبه سى اوپه زړه كې دهغه عظمت اوجلال او وجودِ باكمال تردې اندازې پورې يوځاى سى چې ګواكې هغه په سترګو سره په نظر راځي ، او دوهم حالت ګواكې داول حالت په نسبت په دوهمه درجه كې او يو څه راكښته مقام دى، ليكن دا هم ډير محمود او قابل دتمنّا او عاليقدر حالت دى چې دعلم اوقدرت اونورو صفاتو دبارى جلّ وعلى شانه عقيده په دې اندازه په زړه كې محكمه سى چې بيشكه هغه زموږ ټول اعمال او افعال ارادې او خيالات وينې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنَا اِحْدَى الْحَالَتَيْنِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِه مَادَامَ تَطْرَفُ الْعَيْنُ .

۲. **پوښتنه** : اې نبی ﷺ زه كه دخپل مولٰی (بادار او آقا) دمال څخه بې له اجازته دهغه ، صدقه وركړم نو آيا جآئزه ده او كنه ؟

[سوال كوونكی: حضرتِ عمير آزاد كړل سوی مريی دحضرت ابی اللحم رضي الله عنهما]

جواب : هو ! وركوه يې ، ثواب به يې تاسی دواړو (مالك او مريی) ته نيمايی نيمايی ورسيږی . (مسلم)

شرح : مريی او مزدور ته بې له اجازته دمالك او بادار دومره قدر شی وركول جآئز دی چی دهغه اجازه داصطلاح او عادت څخه معلومه وی او بادار دهغه په وركولو باندی رضا مند وی، كه بادار او مالك بالكل منع وكړی او دوركولو څخه هميشه ناراضه وی نو مريی او مزدور ته ډير لږه اندازه خيرات وركول هم ناجآئز دی. دثواب او اجر دنيمايی نيمايی كيدو مطلب دادی چی څومره اندازه چی مالك ته ثواب وی هغومره به تاته هم وی، دا مقصد نه دی چی دمالك دثواب څخه به نيمايی تاته ورسيږی، په بل حديث شريف كی دا خبره صافه ذكر ده چی داسی نه كول كيږی چی ديوه څخه اجر كم كړل سی بل ته وركول سی بلكه هغه ته به جلا ثواب رسيږی .

۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ كه زه دابو سلمه پر اولاد باندی مال خرڅ كړم ، كم چی زما هم اولاد دی نو آيا ماته به اجر او ثواب حاصل سی او كه نه ؟

[سوال كوونكی : حضرتِ ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو ! پر هغه يې خرڅ كړه ، پر هغه باندی په خرڅولو سره به تاته هم ثواب ورسيږی . (بخاری ، مسلم)

شرح : ام سلمه رضي الله عنها مخكی دحضرتِ ابو سلمه رضي الله عنه په نكاح كی وه ، دی درسول الله ﷺ دعمه زوی ورور اوډير لوی ځان قربانی كوونكی صحابی وو ، په سنه ۴ هجری كی يې څو بچيان پاته سول او دی وفات سو، او څه وخت وروسته ام سلمه رضي الله عنها ته په ازواج مطهراتو رضي الله عنهن كی دداخليدو شرف حاصل سو او دآنحضرت ﷺ سره يې نكاح وسوه . دا پوښتنه هغې رضي الله عنها پر كوچنيانو باندی دمال خرڅولو په نسبت پيش كړيده ، كله چی دا په خپله ددې كوچنيانو مور وه نو دا شبه كيدی سوه چی شايد ددوی دپرورښت او نورو دپاره پردوی باندی دمال په مصرفولو كی ثواب نه وی ، ليكن دجناب سرور عالَم ﷺ دارشاد څخه معلومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چي په دي کي هم ثواب تر لاسه کيږي ، ځکه دخير په نيت چي ځوك دخپل اولاد په مصارفو کي مال خرڅوي ، هغه ته به تر عادي خيراتو هم زيات ثواب ورکول کيږي ، ليکن فرض صدقي او نور (لکه زکوٰة او يا سرسايه) پر خپل اولاد خرڅول اودوي ته ورکول جآئز نه دي.

۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دکمي صدقي ثواب او اجر ډير لوى دى ؟

[سوال کوونکی : يوسړی چی غالبًا به ابو ذرِ غفاری ؓ وو، په روايت دابو هريرة ؓ]

جواب : افضله او بهتره هغه صدقه ده چي ته په داسي حالت کي صدقه وکي چي جوړ يي او بخل کوونکی يي او دمفلسۍ بيره وی دربانديی ، او دمالداری طمع دی وی، دومره يي مه ځنډوه چي ځه وخت دي روح ستونی ته را ورسيږی نو بيا وايي چي دومره فلانی ته ورکړه او دومره فلانی ته ، ځکه چي اوس خو ستا مال دبل سو. (بخاري ومسلم)

شرح : يعني زيات ثواب او اجر دهغه صدقي دی کمه چي په حالت کي دصحت او ژوند ورکړل سی ، ولی چي په دي وخت کي دمال سره محبت وی او طمع وی چي ديوي خوا ځخه مال پيدا سی او زيات غنی سم ، په دي وخت کي مال ورکول پر نفس باندی ډير گرانه پريوزی ، شيطان وسوسي وراچوی چي مال ولی خرڅوی معلومه نه ده چي څومره عمر به مي لا پاته وی اوپه کم کم ځای کي به ضرورت پيښيږی ، چاته چي دخدای ﷻ رضا مطلوبه وی او دآخرت اجر يي خوښ وی هغه يي په صحت او حيات کي خرڅوی اوکله چي روح ستونی ته راورسيږی او دمرگ وخت رانژدی سی په دي وخت کي د مال محبت کميږی ، ددنيا دخوشحاليو ځخه زړه پري کيږی ، په دي پوهيږی چي اوس به زه رخصت کيږم په دي وخت کي زړه وخيرات او صدقي او وصيت کولو ته کيږی چي فلانی ته دومره ورکی او په فلانی مسجد کي دومره اوپه فلانی مدرسه کي دومره خرڅي کی ، په دي حالت کي وفلانی او فلانی ته په ويلو کي څه گټه ده ، ځکه اوس خو دامال دبل چا سو يعنی دوارثانو حق په دي پوری متعلق سی . په بل حديث شريف کي راغلی دی چي کم سړی دمرگ په وخت کي خير او خيرات کوی دهغه مثال داسي دی لکه چي يو سړی ترخپل نس ډکيدلو وروسته باقيمانده پاته سوی نورو ته ورکوی که څه هم چي په دي حالت کي ثواب بيخی کميږی ليکن خالی دثوابه ځخه داهم نه دی لکه آنحضرت ﷺ چي فرمايلی دی چي په خپل صحت او ژوند کي ديو درهم صدقه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولـو ثـواب دمـرګ پـه وخـت کـې دسـلو ۱۰۰ درهمـو ترصـدقه کولـو زيـات دی (ابوداؤد)

۵. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره کمی کمی جامې (کالی) اغوستل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : يو سړی ، په روايت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : نـه بـه قمـيص اغونـدی او نـه لنګوټـه او پايجامـه ، او نـه بـه دبـاران کـوټ اغوندی اونه به موزی اغوندی ، او که چا بوټو تـه لاس رسی نـه درلـودی نـو مـوزې دی واغوندی او هغه دې تـر بجلکو لاندی پرې کړی ، اونـه بـه هم داسـی يـو جامـه اغوندی چی هغه په زعفران يا ورس رنګيدلی وی . (بخاری)

شرح : پـه کم وخت کی چی رسول الله ﷺ دحج دپـاره روانيـدونکی وو پـه مدينـه منوره کی په مسجدِ نبوی کی يو سړی سوال وړاندی کی چی څه وخت چی موږ محرم سو نوموږ ته کمی کمی جامې اغوستل جآئز دی ؟ ددې سوال کوونکی نوم وعلمـاوو تـه پـه تحقيـق کـی نـسو ثابـت چـی څـوك وو غالبًـا بـه دهغـو فرديـسو مسلمانانو څخه يو څوك وو چاچی دده ﷺ دحج دارادې خبر واوريدی نو دده ﷺ سره مکې مکرمې تـه ديوځـای تللو دشـوق دوجـی مـدينې شـريفې تـه راغلـی وو ، سوال کوونکی هغه جامې پيدا کړی وی دکمو چی اغوستل جآئز دی ، ليکن کله چی داسـی جـامې بـې شـماره او بـې تعـداده وی ددې وجـی جنـاب افـصح العـرب والعجم رسول الله ﷺ پـه نهايتی مختصرو او جامعو الفاظو کی پـه حکيمانـه او عالمانه ډول سره دناجآئزو شيانو ذکر ورته وکی ، چی ددې څخه معلومـه سوه چی ددې ماسوا چی کم شيان دی دهغو استعمال جآئز دی ، پـه دې کی جواب کی چی نبی ﷺ کم حکم فرمايلی دی هغه په اتفاق دعلماوو دنارينه وو دپـاره دی ، بنځوته په حالت داحرام کی ددې ټولو شيانو اغوستل جآئز دی ، البتـه پـه زعفران يـا ورس سره رنګ سوی جامې ددوی دپاره هم نا جآئزی دی .

قميص: ګُرتـۍ تـه وايـی مګـر د انګيـا او عبـا ([۱]) او چپنـی او شـروانی ([۲]) او کـوټ ټولـو دغـه حکـم دی، او دکرتـۍ او پاجـامې دبيـان کولـو څخـه مـراد دادی چـی هـره جامه چی ګنډل سوی وی هغه ناجآئزه ده . بُرنس : دباران کوټ ته وايی ، دبُرنس او

([۱]). عبا : هغه اوږد کوټ ته ويل کيږی کم چی تر پښو پوری وی . حقانی"

([۲]). دا هم يو ډول اوږده جامه ده چی دنامه څخه تر زنګنو پوری وی . حقانی"

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنګوټې دممانعت په حکم کې هغه ټولې جامې داخلې دي په کومو سره چې سر پټيږي برابره خبره ده که هغه ګنډل سوي وي او که نه وي . موزه : يعنې خف ، اغوستل منع دي ليکن که چيرې چپلکې يا بوټونه نه رسيدل نو موزه دې دلوړې خوا څخه دومره پرې کړي چې بجلکې ښکاره سي او دچپلکو په ډول سي. په زعفران او رس سره رنګول سوې جامه اغوستل هم ناجآئزه دي ، ليکن که چيرې په پرېولو سره داسې سي چې خوشبويي نه ورڅخه راځي نو بيا جآئز دي . ورس : يو قسم ژړ رنګه خوشبوې داره واښه دي ، چې په بيابانو کې پيدا کيږي او ترشلو ۲۰ کالو اېښولو پورې هم نه خرابيږي، عربو به په دې سره جامې رنګولې .

فآئده : (يوازې دپاره دطالبانو) کله چې په اکثرو روايتو کې دسوال کوونکې سوال په لفظ سره د : ما يلبس المحرم ، ذکر دی ، ددې وجې ددې جواب په نسبت کې علماوو فرمايلي دي چې دا جواب پر طريقه دحکيم دی (ولې چې مناسب په جواب کې هغه جامه وه چې منع وي په احرام کې) لکه چې د يَسْئَلُوْنَكَ مَا ذَا يُنْفِقُوْنَ په جواب کې : قُلْ مَا أَنْفَــقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ فرمايل سويدی ، اود : يَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْأَهِلَّــةِ په جواب کې : هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ فرمايل سويدی ، ليکن ددې روايت په بعضو طريقو کې دسوال الفاظ : مَا يَتْرُكُ الْمُحْرِمُ روايت سويدی (رواه ابوداؤد وابو عوانة) ددې الفاظو موافق جواب ته دعلى اسلوب الحکيم (دحکيم دطريقې مطابق) ويلو ضرورت نسته بلکه په دې صورت کې جواب على ظاهر السوال دی.

اړوند مسئلې: که چپلکې يا بوټونه هم پيدا کيده ليکن ده موزه تربجلکو پورې څيرې کړل بيا يې هم اغوستل جآئز دي مګر ښه نه دي ، ګنډل سوي پټو (څادر) په حالت کې داحرام استعمالول يې له شبهې جآئز دي، که درو پيو يا پيسو هميانۍ ګنډل سوې پر ملا باندې وتړې نو جآئز دي، پر سر باندې که يې چيرې اسباب يا سايوان پورته کې نو هيڅ خبره نه ده .

۲. **پوښتنه** : اې شفيع المذنبين (ﷺ) ترټولو بهتره عمل کم يو دی ؟

[سوال کوونکې : صحابه ﷺ ، په روايت دام فروة ﷺ]

جواب : په اول وخت کې لمونځ کول . (ترمذي)

شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ دترټولو بهتر عمل دسوال په جواب کې مختلفو خلګو ته مختلف جوابونه ورکړيدي ، چاته يې جواب ورکړيدی چې ايمان ترټولو بهتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چاته یې ارشاد فرمایلی دی چې جهاد ترټولو ښه عمل دی ، ددې وجه داده چې هر یوه سوال کوونکی ته یې دمناسب او لائق عمل ارشاد فرمایلی دی چې ستا دپاره دا افضله ده ، ددې تفصیلی بحث په بل ځای کې ذکر دی.

لمونځ : په پوره پابندی سره دهغه په مستحب او سنت وخت کې ادا کول ډیر لوی کار دی، دا ضروری نه ده چې څه وخت وخت داخل سو فوراً دی لمونځ شروع کوی بلکه په مسجد کې دلمونځ کوونکو دانتظار څخه وروسته په مستحبو وختو کې چې کم لمونځونه ادا کیږی هغه هم ګواکې په اول وخت کې ادا سویدی .

۷. **پوښتنه** : دمکې په لارو کې موږ تلو راتلو بعضی خلګ مُحرِم (احرام تړلی) وه او بعضی غیرِ محرم ، ابو قتادة رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ په هغو خلګو کې وو چې محرم نه وه ، خلګو یو ځای دوحشی خرو ډلګۍ ولیدل لیکن دخپل احرام په وجه دهغو دښکار کولو څخه منع سوه ، مګر ابو قتادة رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ چې کله محرم نه وو نو پر خپل آس باندی (دښکار کولو په نیت) سپور سو اوخپلو ملګروته یې وویل چې زما لیندۍ راپورته کی نو هیچا نکړه ورپورته یایې نیزوه وغوښته نوهیچا نکړه ورپورته ، آخر خپله راکښته سو پورته یې کړه او پر وحشی خره باندی یې حمله وکړه په هغو کی یې یوه ماده ښکار او را غوځاره کړه ، دهغې غوښې بعضو ملګرو دناجآئز کیدو دوجی نه وخوړلی ، اوبعضو وخوړلی لیکن وروسته یې فکر وکی چې موږ خو محرم یو نو ښکار خوړل به څنګه راته جآئز وی ، ددې وجی پاته غوښې یې دځانه سره راوړی .

[سوال کوونکی : دمکې معظمې په سفر کی دابو قتادة ؓ ملګری]

جواب : کم چې ددې غوښو څخه پاته دی هغه (هم) وخوری ددې وجی چې هغه یو خوراك دی چې الله تعالی تاسی ته در وخوړی . (بخاری ومسلم شریف وغیرهما)

شرح : دهجرت په شپږم کال حضرتِ رسول مقبول ﷺ دعمرې کولو دپاره دمدینې منورې څخه دمکې معظمې طرف ته دپنځلس سوو ۱۵۰۰ مسلمانانو سره روان سو، تردې وخته پوری په مکه معظمه کی دکافرانو دخل (اختیار) وو ، څه وخت چې دی ﷺ حُدیبیې ته ورسیدی (کم چې مکې ته نژدې دیوه ځاه په نامه کوچنۍ ځای دی) دمکی کفارو دی ﷺ دمخ ته تګ کولو او مکې ته دداخلیدلو څخه را وګرځوی او دعمرې نکولو یې ورته وویل ، مسلمانان دجنګ دپاره آماده وه او په جنګ کی دثابت قدم پاته کیدو دپاره رسول مقبول ﷺ دصحابه وو رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیعت اوعهد هم اخیستی وو ، لیکن دآنحضرت ﷺ په مشورې سره پر ډیرو شرطو باندی صلح وسوه او دا قرار داد وسو چی په راتلونکی کال کی به دعمرې کولو دپاره راځی اودرې ورځی به په مکه کی پاتیږی بیرته به ځی، دې صلح ته صلح حدیبیه او دې سفر ته عمرهٔ حدیبیه او غزوهٔ حدیبیه وایی ، چی ددې ډیره اوږده ، په زړه پوری او داسرارو ډکه قصه دسیرت او حدیثو په کتابو کی ذکر ده .

په دې سفر کی ابو قتادة رضی الله عنه هم دمدینې منوری څخه دآنحضرت ﷺ سره ملګری وو کله چی دروحآء نومی ځای ته ورسیده (کم چی دمدینې څخه دیرش ۳۰ یا څلوېښت ۴۰ میله لیری دی) نو آنحضرت ﷺ ته خبر ورسیدی چی دمشرکینو یو لښکر دغیقه په ځنګل کی (کم چی دمکی په لار کی ستیا ته نژدی یوځای دی) مسلمانانو ته کمین نیولی دی چی موقع پیدا کی دده ﷺ پر ملګرو باندی چاپه او حمله وکی ، ده ﷺ دخپلو ملګرو مسلمانانو څخه یوه ټولۍ ددوی دسزرنشت ، ټکولو او دفاع کولو دپاره واستوله ، ابو قتادة رضی الله عنه هم په دوی کی وو ، هغه خلګ یې مات کړه او اطمینان یې حاصل کی ابو قتادة رضی الله عنه اودهغه ملګری صحابه کرام رضی الله عنهم دآنحضرت ﷺ دلښکر سره بیرته یوځای سوه ، او ټولو خلګو احرام تړلی وو ، لیکن ابو قتادة رضی الله عنه او دهغه ملګرو احرام نه وو تړلی (غالبًا ابو قتادة رضی الله عنه پر مقام دذو الحلیفة باندی نه وو تیر سوی، کم چی دمدینې څخه شپږ میله لیری دی چی ددې ځایه څخه اهلِ مدینه وو ته احرام تړل ضروری دی او کم ته چی میقات وایی ، بلکه دبلی لاری څخه راغلی دی، یا ترهغې زمانې پوری داحرام تړلو مواقیت او ځایونه نه وه متعین سوی) یوه ورځ دی دبعضو ملګرو سره پریوه منزل (تمهام قاحة) باندی کښېنته سوی وو او جناب سرور عالَم ﷺ سره دنورو ملګرو صحابه وو رضی الله عنهم مخ ته تشریف وړی وو ، ابو قتادة رضی الله عنه کښېنستی په خپلو بوټونو کی یې پیوند لګوی دده ملګرو دیوه حمارِ وحشی ماده شاوخوا ګرځیدونکی ولیده مګر کله چی په حالت کی داحرام ښکار کول حرام دی ، ددې وجی یې نسوای ښکار کولای او یو او بل طرف ته یې کتل او خندل یې چی عجبه حالت دی چی ښکار موجود دی مګر دویشتلو اجازه یې نسته، زړه خو یې غوښته چی ابو قتادة رضی الله عنه دا ووینی او ښکار یې کړی لیکن کله چی هغه دخندا سبب وپوښتی او سر یې را پورته کی دلیری څخه یې هغه خر ولیدی او ویې پوښتل چی هغه چشی دی نو ټولو ملګرو یې غاړی کږي کړی او پټه خُله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېنسته او ویې ویل چې موږ ته معلومه نه ده چې چشي دي ، ولې چې دوی حضرات په دې پوهیده چې که چیرې موږ یوه ذره اشاره وکړه اوده ته مو وروښووی یا موږ په یوه بله طریقه کومك ورسره وکی نودده ښکاربه زموږ په واسطه سره ناجآئزه سی . آخر ابو قتادة رضي الله عنه خپله ولاړ سو او پرخپل آس باندی یې زین اونور شیان کښېښوول اوپر سپور سو ، لیکن لیندۍ اخیستل یې ورسره هیر سوه، اندېیوالانوته چې یې هر څو واره وویل مګر چا ورنکړه ، ولې چې دا هم یو قسم کومك دی ، په خپله را کښته سو اودخپل یوه ملګری لیندۍ یې ورسره واخیسته او دهغه وحشی خره په شا پسی یې آس وځغلوی او هغه یې په نیزه سره وویشتی او راغلی ملګرو ته یې وویل چې راځئ اوس خو یې نو راسره پورته کی لیکن هغو داهم یو قسم کومك ګڼی او دراپورته کولو دپاره هم نه ورسره ولاړه آخر ابو قتادة رضي الله عنه په خپله راوړه او په ټولو یې یوځای غوښې سره وخوړلی ، مګر بیا بعضو خلګوته شبهه وسوه چې شاید دابه ناجآئزی وی او وې ویل چې درسول ﷺ په موجود والی کی موږ بې له پوښتنی دا غوښې ولې وخوړلی، کله چې دصحابه وو رضي الله عنهم دا ډلګۍ کوچنۍ وه ددې وجه دا اندیښنه وه چې ددې خوا یا هغې خوا څخه کم دښمن ضرر را ونه رسوی اودمسئلې دپوښتلو هم ضرورت وو ، ددې وجی ابو قتادة رضي الله عنه آس وځغلوی دخلګو څخه یې دنبی ﷺ داوسیدنی او قیام دځای پوښتنه وکړه دآنحضرت ﷺ خدمت ته ورسیدی او عرض یې وکی چې یا رسول الله ﷺ ستا بعضی خادمان شاته را روان دی تاته سلام وړاندی کوی هغوته بیره ده چې هسی نه پردوی باندی کم دښمن رانسی ددې دپاره تاسی لږ انتظار وکی ، تر لږ انتظار وروسته هغه خلګ هم راغله ، ابوقتادة رضي الله عنه او هغو دوحشی خره دښکار قصه وړاندی کړه نو ده ﷺ وفرمایل چې په تاسی کی خوبه چا څه داشارې یا ددلالت (لارښوونی) کومك نه وی ورسره کړی ټولو عرض وکی چې نه ! نبی ﷺ وفرمایل چې وې خوری حلال دی اودهغو دزړه دخوشحاله کولو او بالکل دشبهې لیری کولو دپاره یې وفرمایل : چې ماته هم په هغه کی یوه برخه را کړی .

۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ترټولو بهتره سړی څوك دی ؟ او ترهغه بعده بیا څوك دی ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم نامه شخص]

جواب: ترټولو ښه هغه سړی دی چې دخدای ﷻ په لاره کی جهاد کوی ترده وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مومن څوك چې دغره دغارو څخه کې په یوه کې اوسې دخدای ﷻ څخه بیریږی او خلګوته تکلیف نه ور رسوی (ترمذی) .
شرح : دجهاد نفع اوګټه چې کله متعدی وه یعنی نوروته هم رسیده ، دالله ﷻ دمخلوق دپاره هدایت وی ، دکفر تاریکی ایسته کیږی ، اودایمان دروښنایی په غوړیدو سره کلمة الله لوړیږی یعنی دالله ﷻ یادول لوړیږی ددې وجی یې جهاد ته افضله وفرمایل اوپه ګوښه کښېنستو او یوازی والی کی چې کله یوازی دهغه شخص نفع وی نوځکه دایې پردوهم نمبر باندی راوړل مګر ددې هم ډیر فضیلت دی ولی چې دین او ایمان په دې باندی سالم او جوړ وی خلګوته دضرر رسولو او نورو ګناهونو څخه محفوظه کیږی دالله ﷻ عبادت کوی .
۹. **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ ما په دوولس ۱۲ دیناره یو هار رانیولی دی چې په هغه کی پر سرو زرو باندی غمیان لګیدلی وه ، ما غمیان ورڅخه لیری او جلا کړه نوپه دې کی تر دوولسو ۱۲ دینارو (۱) زیات سره زر راووته ، په دې ډول رانیول جآئز دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی : فضاله بن عبید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]
جواب : دا ډول بیع جآئزه نه ده ترڅو چې غمی او مال (سره زر) سره جلا جلا نسی (ابوداؤد ومسلم ونسائی) .
شرح : شرعی قاعده داده چې دسرو زرو او چاندی بیع که چیری دهغه دجنس سره وی مثلا سره زر دسرو زرو په بدله کی خرڅوی یا سپین زر دسپینو زرو په عوض کی خرڅوی نو دواړو طرفوته سره زر او سپین زر برابریدل غواړی ، که چیری درانیوونکی سره سپین زر کم او بل طرف ته زیات وی نودا بیع ناجآئزه او حرامه ده، نوڅه وخت چې په دوولسو ۱۲ دینارو باندی هار یا امیل واخیستل سو په هغه کی سره زر راووته او دواړو طرفوته سره زر برابر نه وه بلکه رانیوونکی ته

(۱). دینار او درهم پخوانۍ پیسی وی چې دینار یې دسرو زرو څخه او درهم به یې دسپینو زرو څخه جوړ کړی وو، نوځکه په دینار باندی سره زر اخیستل داسی سوه لکه سره زر چې په سرو زرو بدل کړل سی همدارنګه په درهم باندی سپین زر اخیستل داسی سوه لکه سپین زر چې په سپینو زرو بدل کړل سی ځکه چې په دې دواړو سوداوو کی دواړو طرفوته یوجنس دی او دیوه جنس (شیږ) شیانو په بدله کی داشرط دی چې دواړه به سره مساوی وی، اوکه چیری یوه طرف ته پرسرو زرو سربیره غمیان یانور څه هم وه نو دهغو دپاره جلا سره زر یاقیمت شرط دی. حقانی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوولسو دينارو په بدله کی تر دوولسو دينارو زيات سره زر ورسيدل او غمی او نور شيان مفت پاته سوه ځکه نو دداسی بيع دناجائز والی حکم آنحضرت ﷺ وفرمايۍ اووې فرمايل چی دا ډول سره زر يا سپين زر ترڅو چی دغمی او نورو شيانو څخه جلا سوی نه وی نه خرڅول يې پکار دی ، دجلا کولو څخه به يې دا معلومه سی چی په زرو کی څومره قدر سره زر يا سپين زر دی ترڅو چی دخريدار څخه دومره قيمت واخيستل سی چی دسرو زرو په بدله کی سره زر وصول سی ، او يوڅه قيمت دغمی او نورو دپاره هم پاته سی ، او هر ځای دزرو ماتولو او پرې کولو ضرورت پيښ نسی بلکه که چيری دمخکی څخه دسرو زرو يا سپينو زرو اندازه معلومه وی يا داندازه کولو څخه يقينی معلومه سی چی دپيسو سره زر تر سپينو زرو زيات دی بياهم بيع جآئزه ده ، مقصد دادی چی درانيوونکی دسرو زرو يا سپينو زرو (يعنی قيمت دروپيو يا اشرفيو) دزرو ترموجودو سرو زرو يا سپينو زرو يوڅه زياتيدل پکار دی ترڅو چی درانيوونکی سره زر ياسپين زر يوڅه دسرو زرو يا سپينو زرو په مقابله کی حساب کړل سی اوپاته دغمی او نورو په قيمت کی ولګول سی ، که چيری درانيوونکی دروپيو سره زر يا سپين زر دخرڅوونکی دسرو زرو يا سپينو زرو سره برابر يايوڅه کم سی يايې اندازه هم نه وی معلومه چی زيات دی که کم نوبيع به هيڅکله جآئزه نسی ، البته که چيری جنس بدل سو يعنی يوه طرف ته سره زر وی بل طرف ته سپين زر ، يا درانيوونکی سره سپين زر وی اودخرڅوونکی سره سره زر نوبيا ددواړو طرفو دبرابريدلو شرط نسته بلکه که کم يا زيات هم وی نوبيع جآئزه ده ، البته دا اوس هم ضروری ده چی نقده معامله وی دواړه شيان دی هغه وخت کی لاس په لاس ورکړل سی په قرض (پور) معامله دی نه وی .

۱۰ . **پوښتنه** : زما يوې مينځی پر سلع (کم چی په مدينه کی يوکوچنی غردی) بزې څرولی چی په هغو کی يې يوه بزه (ديوه مرض اويابل شی دوجی) مړه کيدونکی وليده يوه ډبره يې ماته کړه (اودهغې په تيره اونری طرف باندی يې) هغه بزه ذبح کړه ، اوس په دې ډبری سره دذبح کړل سوی بزې خوراك جآئز دی که نه ؟

[سوال کوونکی : کعب بن مالك رضی الله عنه]

جواب : هغه وخوره (ولی چی په تيره اوتيز شی سره ذبح کړل سوی چی دهغه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینی وبهیږی حلال دی برابره خبره ده که هغه اوسپنه وی اوکه کاڼی یا دیوه لرګی ټوټه) . (بخاری شریف ومؤطا امام مالك وغیره) .

شرح : سوال یې ددې وجی کړی وو چی په ډېره سره دذبح کړل سوی حیوان په حلالیدو کی شبه وه چی هغه ده ﷺ جآئز او حلاله وفرمایل اودخوړلو اجازت یې ورکی ، لیکن ددې څخه دوهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دښځی ذبیحه هم حلاله ده دجمهورو علماوو همدغه مذهب دی لیکن دامامِ شافعیؒ په مذهب کی یو روایت داهم دی چی دښځی ذبیحه مکروه ده ، ددې واقعې څخه دا هم معلومه سوه چی مزدور او امانت ساتونکی اونورو ته دبل چا په مِلك کی بې له اجازې دهغه داسی تصرف جائز دی چی په هغه کی دهغه خیرخواهی اوګټه وی اوپه تصرف نه کولو کی یې نقصان ښکاره وی ، لکه چی دې ښځی که دابزه نه وای حلاله کړی نو مړه کیده او ضآئع کیده .

۱۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ (ددجال دراوتو په زمانه کی چی کله یوه ورځ دپوره یوه کال سره برابره سی نو) آیا موږ ته په دې پوره ورځ کی دعادی ورځو مطابق دیوې ورځی لمونځونه یعنی یوازی پنځه لمونځونه کافی او بس دی اوکه به زیات لمونځونه کوو ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په وخت کی دذکر ددجال]

جواب : دیوې ورځی لمونځونه کافی نه دی ، بلکه ددې دپاره به اندازه لګوی (او لمونځونه به کوی) یعنی څلورویشت ساعته به یوه ورځ ګڼی اوپه هغه کی به پنځه لمونځونه په دومره دومره اندازه لیری لیری کوی لکه همیشه چی مو کول (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : آنحضرت ﷺ یو وخت ددجال حال بیانوی اوخپل صحابه رضي الله عنهم یې دهغه څخه بیرول ، تر ډیرو حالاتو بیانولو وروسته نبی ﷺ وفرمایل چی هغه (دجال) به دهغه لاری څخه راوزی کمه چی دشام او عراق په مابینځ کی واقع ده ، ای دخدای ﷻ بندګانو په هغه وخت کی ثابت قدمه اوسئ ، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکی چی یارسول الله ﷺ هغه به ترڅه وخته پوری په دنیا کی پاته سی نبی ﷺ وفرمایل تر څلویښتو ۴۰ ورځو پوری ، چی په هغوکی به یوه ورځ دیوه کال په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې میاشتی په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې هفتې په اندازه اوږده وی اوپاته ورځی به یې ستاسی دعادی ورځو په شان وی ، داچی یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

واوریده نو صحابه وو رضي الله عنهم دا پوښتنه وړاندې کړه ، يعنی په دې اوږده ورځ کی به دلمر درفتار او راختو او لويدو په حساب باندی دقاعدې مطابق پنځه لمونځونه کافي وی اوکه نه ؟ نبی ﷺ وفرمایل چی نه ! کافی نه دی بلکه په اندازه او حساب سره به تر لږ لږ وخت جلا کولو وروسته دماپښين مازديګر او ماښام لمونځونه کوی (که يوكال ۴۲۰ ورځی واخيستل سی نوپه دې ورځ کی به اته لس سوه ۱۸۰۰ لمونځونه وکړل سی) ، انشآء الله تعالی دجناب رسول الله ﷺ پيش ګويي به ضرور صادقيږی .
وګورئ الله ﷻ داوسه څخه دهغې ورځی دلمونځو داندازې کولو اسباب او سامان پيدا کړيدی ، ځای پرځای ګړيانی او ساعتونه موجود دی، دهرموسم دلمانځه وختونه دګنتهو په حساب سره خلګو ليکلی دی په هغه اوږده ورځ کی به هم دقاعدې مطابق پرعادی ګنتهو باندی لمونځونه کول کيږی په څلورويشت ۲۴ ساعتو کی به پنځه ۵ لمونځونه ادا کول کيږی .
فآئده : بلغار يو ښار دی چی هلته دماښام تر لمانځه وروسته دشفق لويدلو سره سم صبح صادق (سپيدې) را ښکاره کيږی ، دماخستن وخت ګرسره راځی نه بعضی علماء خو وايی چی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی دهغه قضاء راوړل پکار دی که څه هم چی دهغه (دماخستن دلمانځه) وخت هم نه دی پيدا سوی لکه چی ددجال په اوږده ورځ کی نبی ﷺ دډيرو لمونځونو دکولو حکم ورکړيدی حال دا چی په دې ورځ کی به وخت صرف دپنځو لمونځو راسی ، او بعضی علماء وايی (لکه دعلمآء حنفيه وو قولِ راجح چی هم دغه دی) چی دبلغار اوسيدونکو چی کله دماخستن وخت نه ودرلودی ددې وجی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی، دوی فرمايی چی په دې اوږده ورځ کی به هم چی کله دزياتو لمونځو وخت نه ودرلودای سی ددې وجی که چيری موږ دقاعدې مطابق حکم ورکوو نوداسی به وايو چی دپنځو لمونځو څخه زيات په دې پوره ورځ کی نه دی فرض ، ليکن درسول مقبول ﷺ دوينا په وجه دقياس او قانون څخه مخالف دا حکم منل سويدی چی په دې اوږده ورځ کی دی دپوره کال لمونځونه ادا کړل سی .
دوهمه وجه دفرق دا کيدی سی چی په بلغار کی په حقيقت کی دماخستن وخت راتللای نسی ځکه نو لمونځ يې نسو فرض او ددجال په ورځو کی به دلمر راختل او لويدل شپه او ورځ دقاعدې مطابق وی او دلمونځو وختونه به په عادی ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره راتلونکی وی ، لیکن ددې بد بخته (دجال) په سحر او جادو او نظر بندی سره به (چی دهغه قدرت ده ته دالله ﷻ دطرفه ورکول سویدی) په زرهاوو نادرې او عجآئبی ښکاره سی ، اور به داوبو په شکل ښکاره سی ، اوبه به داور په شکل ښکاره سی ، دخلګو دنظر بنده کیدلو په وجه به دوخت تیریدل په سترګو نه معلومیږی اونه به محسوس کیږی، ددې وجی څخه لمونځونه ټول فرض سوه ، ولی چی لمونځونه خدای ﷻ په اصلی وختو پوری متعلق کړیدی ، دیوچا لیدلو او محسوس کیدلو یا نه کیدلو ته اعتبار نسته ، تاسی وګورئ پر ړندو او کڼو باندی ټول لمونځونه فرض دی حال داچی هغوته دلمر ختل او لویدل هیڅ نه معلومیږی .

۱۲. **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ زه مریضه یم دتللو طاقت نلرم طواف څرنګه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : څه وخت چی دسهار لمونځ شروع سی نوته پر خپل اوښه باندی سپره سه لمونځ کوه او دخلګو په شا پسې سه او طواف کوه . (بخاری ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : په حجّة الوداع کی دجناب رسول اکرم ﷺ سره ازواجی مطهّراتی هم ملګری وی ، دهغوی رضي الله عنهن څخه امِّ سلمه رضي الله عنها مریضه سوه چی دخانهٔ کعبې دطواف کولو طاقت یې نسو پاته کم چی په حج کی ضروی دی، آنحضرت ﷺ ته یې عرض وکی نوده ﷺ دسهار دلمانځه پروخت دسپریدلو او طواف کولو اجازه ورکړه ، ددې ګټه دا وه چی په دې وخت کی نارینه په لمانځه کی اختـه وی او مطاف (یعنی دطواف ځای) خالی وی ، وخت هم دتاریکۍ دی په اطمینان سره طواف کولی سی، دیوچا نارینه به هم نظر نه پر لویږی ، دزیاتی پردې اونورو شیانو دترسره کولو تکلیف به هم نه وی . ددې حدیث شریف څخه په حالت کی دعذر دسپرتیا په ډول سره دطواف کولو اجازه معلومه سوه ، په خپله حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم دخپل مزاجِ اقدس دمریضی په وجه پر سپرلی باندی دسپرتیا په حالت کی طواف کړیدی ، په دې کی یوه فآئده دا هم وه چی خلګو دده ﷺ څخه مسآئلی پوښتلی او دلیری څخه به یې لیدی او زیات ازدحام جوړولو ته به خبره نه رسیده ، اودا هم معلومه سوه چی په داسی ضرورت کی دکعبې صحن (غولی) ته داوښ ، آس او نورو چارپایانو داخلول جآئز دی .

۱۳. **پوښتنه** : ای فخر عالَم ﷺ کم سړی چی کښېنی او لمونځ کوی دهغه څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی : عمران بن حصین رضي الله عنه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : کم سړی چی ودریږی او لمونځ وکی دا ترټولو ښه دی ، اوکم سړی چی یې په ناسته کوی هغه ته نیمایی ثواب رسیږی نسبت وثواب ته دولاړ سړی ، او کم سړی چی یې په پروتی کوی هغه ته دپه ناستی کوونکی دثواب نیمایی رسیږی . (ترمذی)

شرح : کله چی پوښتونکی بې له قیده دصحت او مرض عام سوال کړی وو ددې وجی آنحضرت ﷺ عامه قاعده وفرمایله ، دفرضو او نفلو ، صحت او مرض او نورو حالاتو تفصیل یې نه دی فرمایلی ، قاعده داده چی په ناستی کوونکی نیمایی او په پروتی کوونکی ته دهغه څخه لا نیمایی ثواب ورکول کیږی ، لیکن دمرض په حالت کی چی یې کله دمعذوری دوجی څخه په ناستی یاپه پروتی وکړی نو دالله ﷻ درحمت او فضله څخه پوره ثواب په ولاړی سره دلمونځ کوونکی په شان ورکول کیږی لیکن قاعده همدغه ده چی په ناستی کوونکی ته نیمایی ثواب دی، لکه بې له عذره چی په ناستی نفل کوونکو ته هم نیمایی ثواب ورکول کیږی ، او فرض بې له عذره په ناستی یا پروتی سره جآئز نه دی . بعضی علماوو ددې حدیث مطلب په بل ډول هم بیان کړیدی ، لیکن دا مخکنی بیان ترټولو عمده او واضح دی .

۱۴ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما سترگی خوږیږی آیا دروژې په حالت کی ماته رانجه لگول جآئز دی ؟ [سوال کوونکی: یوسړی، په روایت دانس رضی الله عنه]

جواب : هو ! رانجه ولگوه (روا دی، روژې ته څه تاوان نه رسوی)، (ترمذی شریف)

شرح : په روژه کی په رانجو لگولو سره هیڅ تاوان نه کیږی برابره خبره ده که دکم ضرورت او عذر په وجه ولگول سی او که بې له ضرورته ، که چیری تر رانجو لگولو وروسته بلغم راووته اوپه هغو کی درنجو رنگ ښکاره وو بیا هم روژه نه ماتیږی ، ځکه دبدن دسوریو په ذریعه چی کم شی بدن ته دننه ننوزی هغه روژه نه فاسدوی ، په بعضو ځایوکی په عوامو کی مشهوره ده چی په روژه کی تررانجه لگولو وروسته که چیری بیده سی نو روژه مکروه یا فاسدیږی دا بالکل غلط دی، دا رنگه پرږیره یا پر بریتو یاپر سر باندی تیل لگول روژه نه مکروه کوی .

۱۵ . **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین دا دوه سورتونه قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُــلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په قرآن کی داخل دی که نه دی ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رضی الله عنه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب: ماته دخدای تعالی ﷻ دطرفه څخه ویل سویدی چی قُلْ اَعُوْذُ (ترآخره پوری)، نو ما هغه داډول وویل (ددې څخه معلومه سوه چی داپه قرآن مجید کی داخل دی ، ولی کم کلام چی دالله ﷻ دطرفه څخه وفرمایل سی اورسول الله ﷺ هغه پر ژبه مبارکه باندی ادا کړی همدا قرآن مجید دی) . (بخاری شریف)

شرح : د قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په نسبت کی په صحابه وو رضی الله عنهم کی دمخکی څخه یوڅه اختلاف وو چی آیا دا دواړه سورتونه په قرآن کی داخل دی او که نه ؟ ابن مسعود رضی الله عنه ویل چی داپه کتاب الله کی داخل نه دی او دقرآن مجید څخه یې دوی ایستلی شمارل ، زرّ بن حبیش رضی الله عنه وحضرت ابیّ بن کعب رضی الله عنه (دی هغه ښوك دی چی په صحابه وو رضی الله عنهم ترټولو لوی قاری او حافظ وو) ته ددې خبری یادونه وکړه او ورته وې ویل چی ابنِ مسعود رضی الله عنه داسی فرمایی ، ابیّ بن کعب رضی الله عنه خپله پوښتنه او درسول الله ﷺ جواب ورته واوروئ (کم چی لوړ ذکر سوه) چی دهغه مطلب دادی چی په کمه طریقه سره نور قرآن کریم راښوول سویدی په همهغه ډول دا سورتونه هم ماته راښوول سویدی ددې څخه معلومه سوه چی داهم په قرآن کی داخل دی ، دصحابه وو رضی الله عنه داولنی اختلاف څخه وروسته پردې خبره باندی اتفاق راغلی وو چی دا سورتونه په قرآن کریم داخل دی ، نو اوس که چیری یوشخص ددې دقرآن کیدلو څخه انکار وکړی نو کافر به سی ، دابنِ مسعود رضی الله عنه څخه داهم نقل سویدی چی هغه دخپل قول څخه رجوع وکړه او دا سورتونه یې په قرآن کی داخل وګڼل او بعضی علمآء فرمایی چی ابن مسعود رضی الله عنه ته ددې سورتو په قرآن کی دداخلیدلو څخه انکار نه وو ، بلکه په قرآن کی یې ددوی دلیکلو څخه منع فرمایلی وه ، دده رایه دا وه چی یوازی هغه سورتونه او آیتونه په قرآنِ مجید کی لیکل کیدی سی دکومو دلیکلوچی په خاص ډول په تصریح سره آنحضرت ﷺ اجازه ورکړی وی اوددې دوو سورتونو دلیکلو په اړوند دنبی ﷺ داجازې ورکولو خبر ده رضی الله عنه ته نه وو رسیدلی ځکه دی یې دلیکلو څخه منع کوونکی وو .

۱۲. **پوښتنه** : ماته دومره اندازه حیض راځی چی هیڅکله پاکیږم نه ، همیشه لمونځ پریږدم اوکه یو بل تدبیر ورته جوړ کړم ؟

[سوال کوونکی : فاطمه بنت ابی حبیش رضی الله عنها]

جواب : دا چی تا ته همیشه وینی راځی حیض نه دی (بلکه مرض دی) یورګ خلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

سویدی دهغه څخه وینی راځی لهذا ددې وینو تر جاری کیدلو مخکی چی تاته څو ورځی حیض راتلی دهغومره مدې دپاره په هره میاشت کی لمونځ پریږده او څه وخت چی دهغه عادت موافق ورځی تیری سی نو غسل وکه او بیرته لمونځونه شروع که . (بخاری شریف)

شرح : دحیض وینی دعادت داختلاف سره سم ډیر وخته بعده راځی چی دهغه مده لږ تر لږه پنځلس ورځی **۱۵** ورځی ده ، اوس که چیری یوې ښځی ته همیشه وینی راځی نو دابه دحیض وینی نه وی بلکه دناجوړی وینی به ګڼل کیږی اوداسی ښځی ته مستحاضه ویل کیږی ، مستحاضې ته دحیض احکام نه ورکول کیږی بلکه مسجد ته داخلیدل ، قرآن شریف ویل ، میړه ته ددې سره نژدیکت کول ، مطلب کم شیان چی حآئضې ته حرام دی هغه دې ته جآئز دی، روژه او لمونځ ادا کول هم ورباندی ضروری دی ، لیکن تردې جاری کیدلو دوینی اوتر دې ناجوړی دمخه په هره میاشت کی چی څو ورځی دحیض وینه راتله ، په همدې اندازه باندی به په همدغو تاریخو کی خپل ځان دحیض په حالت کی وبولی او لمونځ او روژه به پریږدی ، څه وخت چی دعادت موافق دحیض ورځی تیری سوې نوغسل به وکی ، لکه دحیض ترپاکیدلو وروسته چی به یې غسل کوی ، اوپه پاته ورځو کی به همیشه لمونځ کوی ، لیکن دداسی ښځی دپاره مستحب دی چی دهر یوه لمانځه دپاره غسل وکړی یادې ددوو لمونځو دپاره یوغسل وکړی مثلا دماپښین او مازدیګر دپاره یو غسل او دماښام او ماخستن دپاره دوهم غسل ، لیکن دا غسل ضروری نه دی ځکه چی په طور دعلاج کولو ده ﷺ اختیار ورکړیدی ، ددې دپاره چی دغسل خونك والی اویخ والی بدن ته ورسیږی او دوینی جوش کم سی او راوتل اوروانیدل به یې بند سی اوپه اطمینان سره به لمونځ وکړی .

۱۷ . **پوښتنه** : یو سړی (بیده سو ترپورته کیدو وروسته پرکالو او یا بل شی باندی) لوندوالیووینی (یعنی منی یا مذی) مګر احتلام (خوب) نه وی ورته یاد پرهغه باندی غسل واجب دی که نه او کم سړی چی (دا ډول) خوب ووینی لیکن پرکالو باندی یې لوندوالی نکی پیدا ، ده ته څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په روایت دعآئشې رضی الله عنها]

جواب : کم سړی چی لوندوالی پیدا کی اوخوب یې نه وی په یاد پر هغه باندی غسل لازم او فرض دی او دکم سړی چی خوب په یاد وی او لوندوالی نکی پیدا پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه باندی غسل نه دی واجب (ترمذی شریف) .

شرح : په خوب کی په احتلام کیدلو یعنی منی وتلو سره غسل واجبیږی دخوب یادیدلو یا نه یادیدلو ته اعتبار نسته ، که یې چیری خوب په یاد وو اوپر کالو باندی کم ځای لوندوالی او نښان نه وو نو غسل نه دی واجب ، که یې چیری پرجامو باندی نښان او داغ او تپله پیدا کړه لیکن یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید مذی وی په داسی حالت کی غسل واجب دی که یې یقین سو چی منی نه دی مذی دی نو غسل نه دی واجب مگر خوښه خبره او احتیاط دا دی چی غسل وکی . (دا ډول بیان بل ځای دام سلیم رضي الله عنها دپوښتنی په جواب کی تیر سویدی) .

۱۸. **پوښتنه** : یا نبی ﷺ زما او دعآئشې رضي الله عنهما روژه وه مونږ ته داسی خوراك پیدا سو چی خوړلو ته مو زړه کیدی مونږ دواړو هغه وخوړی ، اوس ارشاد راته وفرمایه چی څه وکو ؟

[سوال کوونکی : **حضرت حفصه** او **عآئشه** رضي الله عنهما]

جواب : ددې په بدله کی یوه بله ورځ روژه ونیسی . (ترمذی شریف)

شرح : دنفلی روژې ماتوالی بې له ضرورته هم جآئز دی ، او دمیلمستیا یا بل عذر په وجه یې هم ما تول جآئز بلکه مستحب دی ، لیکن په هر صورت کی قضا واجبیږی ، لکه ده ﷺ چی دبلی روژې دنیولو ارشاد ورته وفرمایی ، البته که یې دبلی ماتی سوی روژې قضایی روژه نیولی وه یا یې یو معین نذر ادا کوی نو بیا یې ماتول نه دی جآئز ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلومیږی ، نذرِ معیّن دې ته وایی چی یوڅوك دیوې معلومی ورځی یا میاشتی روژه نیول پرخپله ذمه باندی واحب کړی .

۱۹. **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ ما خپلی ښځی ته په خور ویلی دی هغه اوس پرما باندی حلاله ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو تمیمه عجمی رضي الله عنه]

جواب : هغه خو ستا خور ده ، مگر داسی ویل نه دی پکار . (ابو داؤد)

شرح : یعنی داسلام ددین دلحاظ څخه هغه بیشکه ستا خور ده ، لیکن کله چی زوجه (ماندینه) ده ددې وجی داسی لفظ ویل نه دی پکار چی دهغه څخه دحرامیدو شبهه وسی ، ددې څخه معلومه سوه چی خپلی ښځی ته ددې لفظ ویلو چی (ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما خور يې) يا ددارنګه ناري وروهلو چې (اى خور!) ښځه نکاح نه ماتيږي ، مګر بيا هم ويل يې مکروه دي .

مسئله : که يې ښځې ته وويل چې ته زما دمور په مثل يې ياېې ورته وويل چې ته زما دخور په مثل يې او دطلاق يا ظهار نيت يې وکې نوهمدغه طلاق يا ظهار سو اوکه يې دا نيت وو چې په بزرګۍ او عزت يا نورو شيانو کې زما دمور په مثل يې يا زما دخور په مثل يې نوطلاق يا ظهار هيڅ هم نه واقع کيږي ، دظهار معنى په عربي کتابو کې يا په پښتو (بهشتي زيور) کې وګوري .

۲۰. **پوښتنه** : يارسول الله ﷺ کله کله انسان په ځنګل کې وي او اوبه ډيرى کمى وي په دې حالت کې که ديو چا ښځه لږ څه باد ووزي (نو په اوداسه کولو کې ډير تکليف وي، ولې چې اوبه نه وي) ددې په اړوند ستاسى څه ارشاد دى ؟

[سوال کوونکى : يو اعرابى (دصحرا سړى) په روايت دعلي بن طلق رضي الله عنه]

جواب : کله چې ستاسى ښځه يو دباد ايستل وکړي نو ورته پکار دى چې اودس وکړي . (ترمذي)

شرح : دسوال کوونکى مقصد دا وو چې که دضرورت په وخت کې لږ او سپك باد وتل معاف واى نو ښه به واى اوپه دې سره شايد اودس نه ماتيږي ليکن ده ﷺ وفرمايل چې عامه قاعده داده چې په باد وتلو سره اودس روغ نه پاته کيږي بل اودس واجب دى برابره خبره ده که لږ باد ووزي اوکه ډير او داوبو لږ والى وي که نه وي ، البته که چيرى اوبه بالکل نه وي ، ياېې دچيښلو دضرورت دپاره ايښى وي، نوبيا تيمم جائز دى چې دهغه حکم په نورو ځايو کې په قرآن او حديث کې موجود دى .

۲۱. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ کله کله ماته يو رانيوونکى راسى داسى شى غواړي چې هغه زما سره نه وي آيا دا روا ده چې زه دهغه دپاره هغه شى دبازار څخه رانيسم . [سوال کوونکى: فضاله بن عبيد رضي الله عنه]

جواب : کم شى چې ستاسره موجود نه وي دهغه خرڅول مه کوه (ترمذي ومسلم شريف) .

شرح : دبازاره څخه درانيولو يو ۱. صورت دادى چې دلال جوړ سى دهغه دپاره يې رانيسى او يوڅه دلالي يا کميشن خپل هم ورڅخه ترلاسه کړي ، ۲. يادا سى چې درانيوونکى سره وعده وکړي او عقد بيع (سودا) او معامله ونکړي بلکه دبازار

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه يې رانيسي او تر راوړلو وروسته دخپل خريدار سره عقدِ بيع (سودا) وکړي هغه ته هغه شي ورکړي او خپله ګټه ورڅخه تر لاسه کړي دا دواړه صورتونه جآئز دي، دريم صورت دادی چې دخريدار څخه دمطلوبه شي بيع (سودا) وکړي او بيا يې دبازار څخه رانيسي هغه ته يې ورکړي دا نا روا ده ، ولی چې دسودا په وخت کی هغه شي چی سودا وربانديٰ سويده دخرڅوونکی په ملك کی نه وو موجود ، جناب رسول الله ﷺ ته ددې بيع ممانعت منظور وو ، ليکن ده ﷺ دا ديوې نهايتی عامی قاعدی په صورت کی په دومره مفيد ډول سره بيان کی چی ددې څخه دنورو ډيرو ناروا سوداوو (خريد او فروخت) او ناجآئزو بيعو حکم معلوم سو ، مثلا زمونږ مريی (غلام) آبق يعنی تښتيدلی دی ترڅوچی هغه زمونږ په قبضه او واك کی نسی را بيع يې نا روا ده .

فآئده : بيع سلم چی هغه ته بدهنی هم وايی په وجه سره داجازې درسول مقبول ﷺ په غيرِ موجود شی کی هم جآئزه ده ، مثلاً مونږ يوچاته لس ۱۰ روپۍ ورکړی چی دوې مياشتی وروسته غنم راکه ، حال داچی غنم ددې شخص په ملك کی بالفعل نه دی موجود ، مګر ددې دروا والی دپاره ډير شرطونه دی چی دفقهی شريفی په کتابو کی ليکلی دی ، په پښتو بهشتی زيور کی يې مطالعه کی .

مسئله : که ديوبل سړی شی دهغه داجازې څخه پرته خرڅ کړل شی نو بيع کيږي ليکن دمالك پر اجازې باندی موقوفه ده که هغه اجازه ورکړه نو بيع يې وسوه او که نه وی نو ماته سوه .

۲۲ . **پوښتنه** : ای جناب رسول الله ﷺ کله کله زما دروازې ته مسکين راسی سوال کوی اودورکولو دپاره په کور کی هيڅ هم نه وی نوپه دې صورت کی څه کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: درسول الله ﷺ شاګرده ام هند رضي الله عنها]

جواب : که بل دورکولو لائق شی نه وو نودهغه په لاس کی دبزې سوځول سوی ښنګړی ورکښېږده . (مسندِ احمد وابوداؤد وترمذي) .

شرح : پوښتنه داوه چی کله ناکله دفقير دوار وار سوال کولو څخه شرم راځی او دورکولو دپاره هيڅ هم موجود نه وی په دې حالت کی څه کول پکار دی ؟ ده ﷺ وفرمايل چی تر خوار لا خوار او ترکم لا کم شی چی موجود وی ورکوه تردې پوری چی که دبزې سوځول سوی ښنګړی وی نوهم يې په ورکولو کی فکر مه کوه ، دهوسۍ او بزې او غوايی او نورو پښې ته په عربی کی ظِلف وايی د هغه ترجمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ په ښنګوري وليکل .

تنبيه : دا حکم دهغه سوال کوونکي دی چې مسکين او محتاجه وي ، قوي ، جوړ ، مالداره ، کسب کاره فقر کوونکو ته دمحققينو علماوو په نزد باندي څه ورکول نه دي جائز .

۲۳ . **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زما يوه بنه ده که چيرې زه (دهغې دخښمولو او نا آرامه کولو) دپاره دداسي شيانو ښکاره کول کړم چې هغه په حقيقت کې ماته زوج نه وي راکړي نو پرما باندي به کمه ګناه وي اوکه نه ؟

[سوال کوونکي : يوه نامعلوم نامي ښځه ، په روايت داسمآء رضي الله عنها]

جواب : کم څوک چې داسي څه ښکاره کړي چې هغه ته نه وي ورکول سوي هغه داسي دي لکه دمکر (فريب او چم) جامې اغوستونکی (يعني هغه هم چل بازه اومکار دی او هغه ته به هم داسي ګناه وي لکه دمکاري دجامې اغوستونکي ته ، نوتاسي ته هيڅکله جآئز نه دي چې کم شيان زوج نه دي درکړي هغه په چم سره ښکاره کې او بنه په خپه کې (بخاري شريف ومسندِ احمد وابوداؤد ومسلم بروايتِ عآئشه رضي الله عنها)

شرح : دفريب اومکر جامې اغستونکی هغه شخص دی څوك چې خلګوته ددوکې ورکولو دپاره ديوې خاصې ډلې يا پارټۍ لباس واغوندي اوپه حقيقت کې دی دهغه ډلې څخه نه وي ، مثلاً صوفي نه وي او دصوفيانو چپنه او نور واغوندي او مخلوق ته فريب ورکړي ، يا عالِم نه وي مګر دعالمانو چپنه او لنګوټه وتړي دځانه عالِم جوړ کړي اوبعضي خلګ يوه جامه يا ګرتۍ واغوندي دهغو تر لستوڼو کښته نور لستوڼي ولګوي ددې دپاره چې خلګ فکر وکړي چې تردې لاندي يې بله جوړه هم اغوستيده ، داسي شخص ته هم دمکر دجامو اغوستونکی ويل کيږي ، او هغه شخص ته هم وايي څوك چې دشاهدي ورکولو دپاره عدالت ته دتګ پر وخت ددې سړي او هغه سړي څخه عمده جامې په خواست غواړي او اغوندي يې ددې دپاره چې په عدالت کې خاوند ددبدبې او صالح وګڼل سي او شاهدي يې مقبوله سي .

آنحضرت ﷺ چې کم ارشاد فرمايلی دی دهغه څخه ښځې ته هم دواقع او حقيقت خلاف ځان ښکاره کولو ممانعت سويدی ، او عام حکم هم معلوم سو چې خپل په نسبت دداسي فضآئلو او کمالاتو اظهار کول ناجآئز دي کم چې په حقيقت کې موجود نه وي ، عالِم نه وي او اشارةً خپل ځان عالِم ښکاره کوي ، صوفي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش نه وی خو دتصوّف او درویشی درواغ او ریشتیا خبری سره ګډوی ، غریب او مفلسه وی مګر دریاست او امیری ناری وهی ، البته خپله لوړه ، مسکینی او محتاجی پټول او دچا څخه سوال نه کول نهایتی ستایل سوی او خوښ کړل سوی خاصیت دی .

۲۴ . **پوښتنه** : یا سرورِ عالَم ﷺ یوه شخص ته مذی په نهایت کثرت سره راځی په ډیرو غسلو کولو کولو سره دهغه نس ته ډیر تکلیف رسیدلی دی دهغه دپاره څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: علی په واسطه دمقداد رضي الله عنهما]

جواب : غسل دی نه کوی ، هروخت چی مذی ووزی استنجاء دی ووهی ، لکه څنګه چی دلمانځه دپاره اودس کول کیږی دغه رنګه اودس دی وکړی (ابوداؤد ، بخاری ، مسلم) .

شرح : مذی هغه برېښیدونکی نرمی سپینی اوبه دی چی دشهوت پروخت دمباشرت دارادې کولو یا ددې دبیان کولو سره راوزی ، جناب علی کرم الله وجهه نهایتی قوی ځوان وو ، ده کرم الله وجهه ته مذی ډیر راتله او کله چی مسئله معلومه نه وه ورته ددې وجی لکه څنګه چی دمنیو تر وتلو وروسته غسل واجبیږی په مذیو باندی یې هم غسل واجب وګڼی او وار وار به یې غسل کوی ، چی دهغه څخه به نهایتی ډیر تکلیف ورته رسیدی او په وار وار اوبه اچولو سره به یې په یخ موسم کی نس چاودلی وو ، کله چی دجناب سرورِ عالم ﷺ مبارکه لور بی بی فاطمه رضي الله عنها دده په نکاح کی وه ، ددې وجی څخه دشرم او حیا په وجه یې دآنحضرت ﷺ څخه په خپله ددې قسم مسئلې پوښتنه کول مناسب نه ګڼل ، یوه ورځ ده کرم الله وجهه وخپلو دوستانو مقداد (۱) او عمّار رضي الله عنهما ته ددې یادونه وکړه او ورته وې فرمایل چی

(۱). عمار او مقداد رضي الله عنهما ډیر لوی اوعالی قدره صحابه دی ، داسلام په اوله زمانه کی یې اسلام راوړی او دمکی دمشرکانو دطرفه څخه یې قسم قسم عذابونه او تکلیفونه پورته کړیدی ، دا دواړه صاحبان نهایتی مسکینان او مفلس وه ، دخلګو په ویلو سره آنحضرت ﷺ ددې اراده کړی وه چی دوی دخپل مجلس څخه ولاړ کی او لیری یې کښېنوی ددې دپاره چی دمکی رئیس او سردار راسی ده ﷺ ته نژدی کښېنی او ایمان راوړی ولی چی هغه خلګ ددې غریبو او مسکینانو حضراتو سره په برابر کښېنستلو سره شرمیده خدای تعالی جل جلاله دا آیت نازل کی چی : لاَ تَطْرُدِ الَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِیِّ یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهُ او ارشاد یې وفرمایی چی داسی کار دی هیڅکله ونکړل سی که نه نو ښه به نه وی ، ته دچا دایمان راوړلو یانه راوړلو ذمه وار نه یې ستا کار پوهول او وینا کول دی ورته ، آنحضرت ﷺ ددې ارادې څخه راوګرځیدی او تردې =

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسی یو وخت ددې مسئلې پوښتنه دآنحضرت ﷺ څخه وکی ، یوه ورځ مقداد رضی الله عنه جناب رسول الله ﷺ تـه نژدی ناست وو چی حضرت علی رضی الله عنه اشاره ورته وکړه نو مقداد رضی الله عنه مسئله وړاندی کړه نونبی ﷺ وفرمایل چی په مذیو باندی غسل نه واجبیږی بلکه پرکم ځای باندی چی مذی لګیدلی وی هغه پرېوله او اودس وکه او لمونځ ادا که .

مسئله : په خوب کی که چیری مذی ووته او یقیناً معلوم سی چی مذی دی منی نه دی نوبیا هم غسل نه واجبیږی لیکن احتیاطًا غسل کول پکار دی ځکه چی کله ناکله منی هم نرم وی او دمذیو سره مشابه کیږی چی بیا یې فرق ډیر ګران وی .

۲۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ په یوه جامه کی لمونځ ادا کوو نو روا دی که نه ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دابو هریرة رضی الله عنهم]

جواب : دهرسړی سره خو دوې دوې جامې (کالی) نه وی (نوپه یوه جامه کی لمونځ روا دی) ابوداؤد .

شرح : بل ځای دا معلوم سویدی چی دنارینه دپاره صرف دنو (ناف) څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی، نوکه چیری یوازی په یوه لنګ (یا یوه کُرتیٔ) کی لمونځ ادا کړل سی نو بې له شکه جآئز دی ، لکه چی ډیرو صحابه وو رضی الله عنهم په دې وجه چی جامې به یې نه درلودی یا ورته مهیّا او برابری نه وی نوبه یې یوازی لنګ وتړی او لمونځ به یې ادا کوی او ده ﷺ هم جواب همدغسی ورکی چی که چیری دلمانځه دپاره دوې جامې ضروری وی نوهر سړی به دوې جامې دکمی خوا کوی لیکن کله چی جامې مهیّا او برابری وی نو یوازی په یوه جامه کی لمونځ کول ښه نه دی او مستحب داده چی لنګوټه او کُرتیٔ او پایجامه واغوندی او لمونځ ادا کړی .

۲۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چی دهغه بندول اونه ورکول صحیح نه دی ؟ [سوال کوونکی : پلار دبُهیه رضی الله عنه]

جواب : داسی شی مالګه ده (دهغې نه ورکول دنهایتی بخل اودبدوالی خبره ده) . ابوداؤد

= وروسته یې دا خلګ ډیر نژدې کښېنول ، عمّار دحضرت علی رضی الله عنهما سره اوسیدی په جنګِ صفین سنه ۳۷ هجری کی ددرې نوی ۹۳ کالو په عمر شهید سو او مقداد رضی الله عنه په سنه ۳۳ هَجری کی داویا ۷۰ کالو په عمر مدینې ته نژدی دجرف نومی په ځای کی وفات سو او مدینه منوره ته یې جنازه راوړل سو اوپه جنة البقیع کی دفن کړل سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : اول وار هغه دا سوال وکی نو آنحضرت ﷺ ورته وفرمایل چی اوبه داسی شی دی چی دهغه منع کول مناسب نه دی ، بیایې سوال وکی چی تر اوبو وروسته بیا داسی کم شی دی ؟ نو ده ﷺ مالگه ورته وفرمایل کم چی دلته ذکر دی ، دده ﷺ دارشاد مطلب دادی چی دا شیان دعام ضرورت او گټی دی او نهایتی کم قیمته او ارزانه دی ، ترخپل ضروت په زیات موجود کیدلو نوروته نه ورکول یا په وخت کی دسوال انکار کول نهایتی نامناسبه کار دی گواکی دخپل ضرورت او حاجت دخیال څخه یا دیوې بلی فائدې څخه انکار کول او نه ورکول هم جآئز دی ، دغه ډول اور یا ستن اونور لږ قیمت والا او دضرورت شیان په وخت کی دحاجت غوښتونکی ته نه ورکول نهایتی نا خوښه کار دی .

۲۷. **پوښتنه** : ما خپله لور ورکړی وه اوس هغه ناوی ده (دیوه مرض په وجه سره) دهغې دسر وربښتان ورژیده ، دهغې زوج ماته وایی چی ددې په وریښتانو کی نور وربښتان ور گډ کړه ، آیا داسی کول جآئز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دانصارو رضی الله عنهم څخه]

جواب : پر وربښتانو گډوونکو ښځو باندی دخدای تعالی لعنت فرمایل سویدی ، ددې وجی هیڅکله وربښتان مه گډوی . (بخاری)

شرح : ددې ښځی دلور وربښتان دچیچك دناجوړی دامله دبیخه څخه وتلی او ختلی وه ، او وربښتان یې کم سوی وه ، درخصتیدو ورځ یې نژدی راغلی وه اوددې پرسر باندی وربښتان نه وه زوج یې خپل کورته په بیولو کی تلوار کوی او ویل یې چی دې ته مصنوعی وربښتان ورولگوی ، په عربو کی دستور او قانون وو چی دداسی ضرورت په ځای کی اوکله ناکله بی له ضرورته یوازی دښایست په وجه دنارینه وربښتان ورسره ملگری کړی او دښځو وربښتان په غټ او ښایسته په جوړ کړی ، رسولِ مقبول ﷺ ددې سخت ممانعت وفرمایی چی داسبب دلعنت دی، که چیری دنارینه څخه ما سوا دیوه بل شی وربښتان دزوج په اجازې سره ورسره یوځای او غټ کړی نو دامامِ ابوحنیفه رحمه الله علیه او دبعضی علمآوو په نزد جآئز (۱) دی دارنگه دوربښمو دتار او نری رسی څخه دچوټی لگولو پر سر باندی اجازه دحدیثو څخه ثابته ده ، لکه څرنگه چی پرسر باندی دنارینه وربښتان لگول حرام دی ، دغه رنگه ښځی ته خپل سر خریل هم حرام دی .

---

(۱). داکثرو علماوو په نزد دهر قسم وربښتانو دیو ځای کولو او گډولو ممانعت سویدی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸. **پوښتنه** : ای فخرِ عالم ﷺ مورِ ته دښځو سره په حالت کې دحيض څه معامله کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دانس رضي الله عنهم]

جواب : دصحبت (جماع) څخه ما سوا هرڅه کوی . (مسلم شريف)

شرح : په يهوديانو کې قانون وو چې کله به ښځه حآئضه کيدل نو هغه به يې په جلا ځای کې پرېښوول ، دهغې سره به يې يوځای خوراك او چيښاك او په کور کې اوسيدل ناجآئزه ګڼل او ويل به يې چې ددې ټولو خبرو نهايتي ضرر رسيږی نارينه ته ، دجناب سرورِ عالم ﷺ صحابه وو رضي الله عنهم آنحضرت ﷺ ته عرض وکی چې مورِ ته څه حکم دی ددې په جواب کې دخدای ﷻ دطرفه څخه دا آيت نازل سو چې: يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡمَحِيضِۖ قُلۡ هُوَ أَذٗى فَٱعۡتَزِلُواْ ٱلنِّسَآءَ فِي ٱلۡمَحِيضِ (يعنی صحابه رضي الله عنهم ستا څخه دحيض دحالت حکم پوښتی ته ورته وفرمايه چې هغه دناپاکی زمانه ده په دې کی دښځو څخه جلا اوسئ) ، او ده ﷺ ددې آيت شرح وفرمايل چې دښځو څخه دجلا اوسيدلو دا معنی ده چې دهغو سره صحبت مکوی نوری ټولی خبری ورسره جآئزی دی يعنی ورسره پرېوتل، کښېنستل، په يوه کورکی ورسره اوسيدل، په يوه ځای کی ورسره خوراك او چيښاك کول ټول روا دی. يهوديانو چې دا حکم واوريدی نوبې وويل چې دا شخص (يعنی رسول الله ﷺ) خوهم عجبه خبری کوی ، يوه خبره لاهم داسی نه پرېږدی چې په هغه کی زمورِ مخالفت ونکړی . دوه صحابيان (١) رضي الله عنهما دده ﷺ په خدمت کی حاضر سوه عرض يې وکی چې يا رسول الله ﷺ يهوديان وايي چې ددې خبرو څخه نارينه ته ډير ضرر رسيږی اوس که چيری ته وفرمايی نو مورِ به هم په حيض کی دښځو سره يوځای اوسيدل، خوراك اوچيښاك او نور ورسره پريږدو (ترڅو چې يهوديان زمورِ ددې موافقت څخه داسلام وطرفته مآئله سی ، اومورِ دضرر او نقصان څخه محفوظ سو) ، رسول الله ﷺ چې دا واوريده دغصې او درد دوجې څخه دآنحضرت ﷺ مخ مبارك متغير

(١). ددواړو صحابه وو رضي الله عنهما دکلام يو مطلب خو وليکل سو ، دوهم مطلب ددوی دکلام (کم چې دبعضو رواياتو څخه معلوميږی) دادی چې يا رسول الله ﷺ کله چې يهود پردې حکم باندی او پر خپل مخالفت باندی ويليږی او سوځی نوکه چيری ستا اجازه وی نو مورِ به ددوی دښه سوځيدو دپاره دخپلو بيبانو څخه په حالت کی دحيض صحبت هم کوو ددې دپاره چې پوره مخالفت راسی ، مګر کله چې داسی کول دخدای تعالی ﷻ دحکم صريح خلاف او نهايتي سخت حرام وو نوځکه دی ﷺ ددې سوال څخه ډير خفه سو . منه رحمه الله تعالی وبرّد الله مضجعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو تردي چې خلګو داسې وګڼل چې دی ﷺ ددې دوو صحابه وو رضي الله عنهما څخه ډير خفه سو هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما دده ﷺ ددرد او غصې دبيرې دوجې دده ﷺ دمخامخ ځای څخه ولاړه او ووته ، په دې وخت کې آنحضرت ﷺ ته ديوه ځای څخه شيدې راغلې ده ﷺ يو سړی واستوی او هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما يې را وغوښتل اوشيدې يې په وڅښلې ، نودوی پوه سوه چې دده ﷺ غصه او درد تلونکې دی.

۲۹. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ کم خلګ چې مالداره دی هغه پوره ثواب وړی ولې چې لمونځ او روژې لکه څنګه چې يې موږ ادا کوو دوی يې هم ادا کوی او ددوی سره ډير مال دی چې د هغه څخه دوی صدقه او خيرات ورکوی او ثواب تر لاسه کوی او زموږ سره مال نسته چې موږ هم صدقه ورکړو او د دوی سره برابر سو ، اوس راته وفرمايه چې موږ څه وکړو ؟

[سوال کوونکی : دمهاجرينو مسکينان او ابو ذرِ غفاری رضي الله عنهم]

جواب : ای ابوذره رضي الله عنه موږ تاته داسې کلمې درښيو او درکوو چې کم خلګ (په ثواب کې) ترتاسې مخکې دی هغه ته به ورسيږی يعنی دهغوی برابر به سی او کم خلګ چې په ثواب او عمل کې ترتاسې شاته دی هغه به ستاسې برابری ونکړای سی ، البته کم سړی چې همدغه عمل وکړی (کم چې تاسی ته درښيم هغه به ستاسې سره برابر سی ، هغه عمل دادی چې) دلمانځه بعده درې ديرش ۳۳ واره اَللهُ اَکْبَرُ او درې ديرش ۳۳ واره اَلْحَمْدُ لله او درې ديرش ۳۳ واره سُبْحَانَ الله اوپه آخر کې يو وار وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ، وايه ، (ابو داؤد وبخاری ومسلم)

شرح : دده ﷺ وفرمايل چې تر فرضو لمونځو وروسته دا کلمې واياست ، کم خلګ چې دخير په کارو کې يا داسلام په راوړلو کې ترتاسې مخکې تللې دی تاسې به هم دهغو سره برابر سی اوکم خلګ چې په درجه کې ترتاسې وروسته دی يعنی په نورو اعمالو کې دخير شاته دی يا هغه خلګ کم چې دا کلمې نه وايی ترهغو به لوړ سی ، کله چې دده ﷺ مهاجرينو فقراوو ته دا کلمې وروښوولې نو غنيانو او مالدارو صحابه وو رضي الله عنهم هم دثواب او اجر په شوق ددې ويل شروع کړه ، فقراوو بيا عرض وکی چې يا رسول الله ﷺ مالداره خلګ خو دا وظيفه هم وايی نو هغه به بيا ترموږ لوړ سی نوده ﷺ ورته وفرمايل چې دا خو دالله ﷻ عنايت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړه ده چاته چې وغواړی فضیلت ورکوی ، او په بعضو روایاتو کی راغلی دی چې ده ﷺ دفقراوو دارنګه علاج وروکی چې تاسی ته درې داسی شیان حاصل دی چې هغه غنیانوته هیڅکله نه دی حاصل سوی ، اول : دا چې په جنت کی داسی لوړی بالاخانې دی چې جنتیان خلګ به هغه ته داسی ګوری لکه دمځکی اوسیدونکی چې دآسمان وستوروته ګوری ، هغه ته به نبی فقیر داخلیږی یا شهید فقیر یا مومن فقیر ، بل څوك نه . دوهم داچې فقیران به جنت ته تر مالدارانو پنځه سوه کاله مخکی داخلیږی . دریم دا چې غنی او فقیر دواړه چې کله سبحان الله والحمد لله ولآ الٰه الا الله والله اکبر وایی نوغنی په ثواب کی هیڅکله دفقیر سره نسی برابریدی ، اودارنګه په نورو اعمالو کی دخیر فقیرته زیات ثواب وی مالداره دهغه سره نسی برابریدی.

۳۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دحق خبری په پوښتلو کی خدای تعالی ﷻ دشرم او لحاظ حکم نه دی فرمایلی ، ځکه نو زه عرض کوم چې که چیری ښځه په خوب کی هغه حالتووینی کم چې سړی یې وینی (یعنی احتلام یې وسی) نو پرښځی باندی به غسل واجب وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : ام سلیم مور دانس رضی الله عنه او خوله بنت حکیم رضی الله عنهن]

جواب : هو ! په دې حالت کی غسل واجب دی که چیری اوبه ولیدل سی (بخاری ومسلم وابوداؤد ونسائی)

شرح : یعنی تر خواب وروسته که چیری پرجامو باندی منی په نظر راسی نو غسل واجب دی اوکه چیری یوازی داډول خوب ولیدل سی منی نه وی وتلی نوغسل نه دی واجب ، پردې مسئله باندی دټولو علماءِ اسلام اتفاق دی ، او دنارینه وو دپاره هم دا حکم دی کم چې دښځو په ځواب کی وفرمایل سو ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چې ښځوته هم احتلام راځی ، که څه هم چې بعضو ته نه راځی ، لکه څنګه چې کله ده ﷺ ددې ذکر سوی پوښتنی لوړ جواب وفرمایی نو دجناب رسول الله ﷺ زوجې مبارکی حضرت ام سلمه رضی الله عنها په تعجب سره عرض وکی چې یا رسول الله ﷺ ښځوته هم احتلام راځی ؟ نوده ﷺ په جواب کی ارشاد وفرمایی چې هغه خو هم دنارینه وو جوړه دی . که چیری په دوی کی هغه ماده منویه نه وای دکم په وجه چې احتلام کیږی نو بیا به کوچنیان ددوی سره څنګه مشابه کیدی .

اودا هم معلومه سوه چې کم ځای چې دفتنې اندیښنه نه وی که چیری ښځه په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړه سی دعالِم څخه دمسئلو پوښتنه وکړی نو هیڅ منع نسته پکښی ، کله چی دشرم مسئله وه ددې وجی ام سلمه رضی الله عنها دسوال په شروع کی په طریقه دعذر دا عرض وکی چی الله تعالی دضروری او دحق دخبری په پوښتلو کی دشرم حکم نه دی فرمایلی . حیا نهایتی ښه خوی دی ، جناب سید الکونین ﷺ فرمایلی دی چی حیا هم ایمانی خوی دی او ارشاد یې فرمایلی دی چی حیا چی هر څومره وی ټوله ښه ده لیکن حیا او لحاظ تر هغه ځایه ښه ګڼل کیږی چی دهغه څخه ددین په ضروری شیانو کی خلل او تاوان پیښ نسی ، مثلاً دحیا خبره داده چی دجنابت غسل دا ډول وکړه چی خلګ درخبر نسی ، لیکن که ددې دوجی څخه لمونځ قضا کیدی نو حیا بیا جلا پریږده غسل وکه او لمونځ ادا که ، یا یوه ضروری مسئله دشرم او لحاظ دوجی څخه معلومه نه ده درته نودهغه په وجه سره په دین کی تاوان مه اچوه بلکه ویې لیکه یا یې په ژبه باندی په خپله یا دیو بل چا په ذریعه په ښه ډول باندی دیو عالِم څخه وپوښته ، پرداسی ځایو باندی شرم کولو ته شرعًا حیا نه ویل کیږی ، مجاهد رحمة الله علیه چی ډیر لوی تابعی دی فرمایی چی کم شخص حیا (او تکبر) کوی هغه علم نسی زده کولای .

اړوند مسئلې : که چیری څوك بیده سو او ترپورته کیدلو وروسته یې پرکالو یا بدن باندی لوندوالی یا ټپله پیدا کړه او دا یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید چی مذی وی په دې حالت کی هم غسل واجب دی که یې لوندوالی پیدا کی لیکن خوب نه وو ورته یاد بیا هم غسل واجب دی .

۳۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو سړی دغیرت (او دلوړ عزت) دوجی څخه جهاد کوی او یوڅوك دشجاعت ښکاره کولو دپاره او یوڅوك دریا په وجه (یعنی خلګو ته دځان ښکاره کولو او لوی مجاهد مشهور کیدلو په نیت باندی) جهاد کوی نوپه دې مجاهدو خلګوکی دچا جهاد فی سبیل الله سو ؟

[سوال کوونکی : لاحق بن ضمیره رضی الله عنه]

جواب : کم سړی چی ددې دپاره جهاد کوی چی دالله جل جلاله کلمه لوړه وی (یعنی دتوحید کلمه جاری وی او اسلام غالب وی) دهغه جهاد فی سبیل الله دی (بخاری)

شرح : دآنحضرت ﷺ دجواب څخه معلومه سوه چی دعمل مدار دخیر نیت دی ، چی هرڅومره ښه عمل وی په بد نیت سره دهغه ثواب باطلیږی ، تردې پوری چی جهاد هم چی دمال او نورو په نیت وی دالله تعالی دپاره نه ګڼل کیږی او ثواب نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ورکول کیږي او هغه فضیلتونه او بزرګۍ چې کم دشهید په حق کې وارد سویدی دهغو مستحق به نه وی او په آخرت کی به لوړی مرتبې او عالی درجې دشهیدانو په ډول نکی پیدا که څه هم چی په دنیا کی دده دکفن او دفن معامله دشهیدانو په مثل سره وکړل سی ، اصلی او حقیقی شهید هغه دی چی دکلمة الله دلوړ والی دپاره سر پریکړی او دالله تعالی دیادونی او ذکر دلوړیدو دپاره خپله وینه وبهوی . اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا شَهَادَةً فِیْ سَبِیْلِكَ

۳۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره دکومو جامو پرېښوول ضروری دی ؟
[سوال کوونکی: یو شخص په روایت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : کرتۍ دی نه اغوندی ، باران کوټ (١) دی نه اغوندی ، پایجامه دی نه اغوندی، لنګوټه دی نه تړی ، اونه دی داسی جامې اغوندی چی په رس یا زعفرانو باندی رنګ کړل سوی وی اونه دی موزې اغوندی مګر هو! دکم سړی سره چی چپلکی یا بوټونه نه وی هغه دی موزې دارنګه پرې کړی او وادې غوندی چی تر بجلکو یې کښته سی (ابوداؤد) .

شرح : دباران کوټ او لنګوټې په ممانعت کی هغه ټولی جامې داخلی دی چی په هغه سره سر پټیږی ، دزعفران په رنګ رنګ کړل سوی جامه ښځوته یوازی په حالت کی داحرام منع ده او نارینه وو ته هیڅکله جآئز نه دی ، نه په احرام کی اونه بې له احرامه ، دا پوښتنه سره دشرحی په بل ځای کی ذکر سویده ، لیکن دسوال الفاظ یې مختلف دی ددې وجی دوباره ذکر سوه .

۳۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ددې سړی په اړوند څه ارشاد دی څوك چی دیوقوم (یعنی جماعت اوګروپ) سره محبت او دوستی لری لیکن دهغه سره یوځای نسی (یعنی عملِ صالح او فضیلت دومره حاصل نکړی چی په درجه کی دهغه سره برابر سی) ؟ [سوال کوونکی : یو شخص نا معلوم نامی]

جواب : انسان به دهغه چا سره وی دچا سره چی یې دوستی وی (یعنی په قیامت کی به دهغو خلګو په ټولۍ کی داخل ګڼل کیږی) بخاری شریف .

شرح : ددې حدیث څخه دصالحو بندګانو یعنی انبیآء او اولیآء عَلَیْهِمُ السَّلَامُ دمحبت نهایتی فضیلت او ډیره لویه خوبی او ګټه ښکاره سوه ، چی کم سړی ددوی محبت

---

(١). په احادیثو کی لفظ دبُرنس ذکر دی ، بُرنس : یو قسم ټوپی ته هم وایی او دباران کوټ او نورو ته هم وایی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتونکې وي هغه ته به هم ددې قسم مرتبې او اخروي درجې ورکول سي لکه څنګه چې هغوی ته ورکول سويدي سره ددې چې هغه ددوی سره برابر عمل نه دي کړی ، ليکن يوازي په ژبه سره دمحبت نوم اخيستل او دا خيال کول بې ځايه دي چې موږ به خامخا دخدای ﷻ ددربار په نژدې کسانو او دلوړو درجو په خلګو کې شامل يو برابره خبره ده که مو عمل هر ډول ولی نه وي .

حق دادی چې دفسق او فجور شرك او بدعت سره سره ددې پاکو حضراتو محبت نسي يوځای کيدلای ، ددې مقبولو خلګو دمحبت نور ظاهري او باطني تاريکۍ ايسته کوي اودانسان اعمال او عقآئد پاك او صفا کوي ، ريشتيا محبت دادی چې دخپل وس تر اندازي پوري ددوی په ارشاد باندی عمل وکړای سي ، عقآيد او اعمال طرز او طريقه ددوی اختيار کړل سي .

فآئده : امام بخاري رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ددې حديث يو بل مطلب هم بيان کړيدی چې هر سړی په دنيا کی اکثره دهغو خلګو سره اوسی دچاچې دوست وي که يې داهل علمو سره محبت وي نودهغوی په مجلس کی حاضر اوسی او دهغوی طريقه اختياروی ، که يې دفقيرانو سره مناسبت وي نوهغه رنګ اختياروی ، ددولت دخاوندانو يا درئيسانو يابد معاشانو سره يې که محبت وي نودهغو په خبرو کی ډوب اوسی وعلی هذا القياس ، مقصد دا چې ديوچا طرز او طريقه اختيار کول او يا يوځای ورسره اوسيدل دمحبت علامه ده .

۳۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زه ښکار کوم زياتی جامې اغوستل او ورسره اوسيدل تکليفی وي ، که چيری يوازي په لنګ کی لمونځ وکم نو جآئز دی که نه ؟

[سوال کوونکی : سلمه بن اکوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : هو ! کوه يې ، ليکن هغه په ګريبان پوری منبلوه (ددې دپاره چې دننه بدن نسي معلوم) اوکه هيڅ نسوه پيدا نو په يوه ځوز يې ورپوری منبلوه . (ابوداؤد)

شرح : دنارينه دپاره په لمانځه کی صرف دنو څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی نوکه يې چيری لنګ دومره کښته وي چې په رکوع او سجوده کی يې زنګنونه او نورنه خلاصيږي نوپه دې لمونځ کيږي ، پرتوګ يا پايجامه خاص ضروري او لازمی نه ده لکه چې دعربو اکثره صحرايي اوسيدونکی صرف يو لنګ لری ليکن که چيری دګرته ګريبان لوی وي نو غوټه ، صدف يا بټن ورلګول پکار دی که نه وي نو کښته طرف ته که نظر وکړل سی نوخپل بدن به په نظر ورسی، که يې چيری

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوټه یا بټن هیڅ ونه لګول او ګریبان یې خلاص پاته پرېښووی نو هم لمونځ صحیح دی لیکن مکروه دی ، ددې وجه څخه جناب رسول الله ﷺ وفرمایل چی که چیری دګریبان دچاك دبندولو دپاره بل شی پیدا نسو نو ځوز دی ورپوری ولګوی کم چی په ځنګله کی هرځای پیدا کیږی .

مسئله : که چیری ګُرتۍ یا پاجامه دکښتی خوا څخه دومره خلاصه وی چی که چیری یو سړی دکښتی خوا څخه ورته وګوری نو دده بدن معلومیږی لیکن دلوړی خوا څخه بالکل پټ وی نوپه لمانځه بالکل تاوان نه راځی .

۳۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دحائضې ښځی سره خوراك کول جآئز دی که نه ؟

[سوال کوونکی: عبد الله بن سعد ورور دحکیم بن سعد انصاری رضی الله عنهما]

جواب : هو ! جآئز دی ، ورسره خوراك کوه . (ترمذی وابوداؤد) .

شرح : کله چی په حیض کی ښکاره نجاست پر تولـه بدن باندی نه وی ددې وجی دحآئضې لاس او خُله هم پاك وی، ددې وجی ددې سره یوځای په خوراك کی یا ددې څخه دپاته سوی خوراك یا اوبو په خوړلو او چیښلو کی هیڅ ممانعت نسته او نه هیڅ قسم کراهیت پکښی سته ، په حدیث شریف کی وارد دی چی دیوه هډوکی دیوه طرفه څخه اول وار حضرت عآئشې رضی الله عنها خوراك وکی اوبیا دهمدغه طرف څخه آنحضرت ﷺ هم خوراك وکی اوپه پیاله کی حضرتِ عآئشې رضی الله عنها اوبه چیښلی وی ، اوبیا آنحضرت ﷺ هم پرپیالې باندی ددې دخُلې پرځای خپله خُله مبارکه کښېښول او پاته سوی اوبه یې وچیښلې .

۳۶. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ موږ داهلِ کتابو خلګو (یهودو او نصاراوو) په ملك کی اوسو آیا موږ ددوی په لوښو کی خوراك وکو او موږ دښکار په ځای کی اوسو (یعنی په هغه ځای کی چی دښکار قابل حیوانان پکښی ډیر وی) په خپله لیندۍ سره هم ښکار کوو اوپه خپلو غیرِ تعلیم یافته سپیانو سره هم ښکار کوو ، په دې کی کم شیان زما دپاره صحیح دی او کم نه دی صحیح ؟

[سوال کوونکی: حضرت ابی ثعلبه خشنی رضی الله عنه]

جواب : داهلِ کتابو دلوښو کم چی تا ذکر وکی دهغو په اړوند دا حکم دی چی که چیری تاسی دهغه څخه ما سوا بل لوښی پیدا کی نوددوی په لوښی کی خوراك مه کوی اوکه بل لوښی نه وو نو هغه پرېولی اوپه هغه کی خوراك وکی ، او هغه چی تاسی دلیندۍ څخه په غشی غورځولو سره ښکار کړیدی او (دغشی غورځولو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت مو) دخدای ﷻ نوم اخیستی دی هغه هم خوری (برابره خبره ده که ترغشی غورځولو وروسته ژوندی په لاس درسی او که مړ) ، اوکم چی په تعلیم یافته سپیانو سره ښکار کوی او (دسپیانو دایله کولو پروخت) دالله ﷻ نوم یې اخیستی وی هغه هم خورئ (برابره خبره ده که ژوندی په لاس درسی اوکه مړ) اوکم چی په غیرِ تعلیم یافته سپیانو باندی ښکار کول کیږی هغه ته مو که چیری دحلالولو موقع پیدا کړه (یعنی ژوندی پیدا سی او ذبح کړل سی) نو خوری یې اوکه مړ پیدا کړل سی او ذبح نکړل سی نوبیا یې مه خوری . (بخاری شریف)

شرح : ابو ثعلبه خشنی رضی الله عنه چی دهغه نوم داکثرو علماوو په نزد باندی جرثوم وو دشام په ملك كی اوسیدی چی هلته دعربو بعضی هغه قبیلې هم آبادی وی کمی چی نصرانی سوی وی دې خلگو چی کله په خپلو لوښو کی دخنزیر غوښی هم پخولی او شرابونه یې پکښی اچول او مسلمانانوته به کله کله دهمسایگی په وجه یا کله په سفر کی ددوی دلوښو داستعمال ضرورت پیښیدی ، ددې وجی ددې په اړوند ابو ثعلبه رضی الله عنه پوښتنه وکړه ، ده ﷺ وفرمایل چی په وخت کی دضرورت دالوښی ښه پرېولی اوپاك یې کی اوبیا یې استعمال کړی اوکه نور لوښی پیدا سی نوبیا دا مه استعمالوی ، په دې لوښو کی چی کله دنجاست شبه بلکه یقین وو ددې وجی پرېول یې واجب سوه او بې له ضرورته استعمال یې ناجآئز سو ، لیکن داهلِ کتابو او هنودو او نورو داسی لوښی چی په هغه کی دنجاست شبه نه وی بې له ضرورته هم استعمالول روا دی او دهغو پرېول صرف مستحب دی واجب او ضروری نه دی ، په بِسۡمِ الله ویلو اوبیا غشی غرځولو سره چی کم حیوان مړسی دهغه خوړل حلال او صحیح دی او که تر زخمی کیدو وروسته ژوندی پیدا سی نوبیا یې ذبح کول واجب دی .

تعلیم یافته هغه سپی دی چی دهغه دا عادت جوړ کړل سی چی ښکار وکی او سیده یې راوړی او په خپله یې ونخوری ، څه وخت چی درې واره ښکار وکی اوپه خپله یې ونخوری نو شرعاً ورته معلّم یعنی تعلیم یافته ویل کیږی ، پر هغه باندی که چیری بسم الله وویل سی او ایله کړل سی او هغه یو حیوان مړ کی او رایې وړی نو حلال او طیب دی ، بیا هم که چیری یو وخت دهغه څخه دی په خپله خوراك وکړی نو معلم کیدل به یې باطل سی او څه وخت چی دهغه څخه وروسته بیا درې واره په امتحان کی کامیابه سی (یعنی ښکار راوړی اوپه خپله یې ونخوری) نوبیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به معلّم سی .
باز اونورو مرغانو ته هم که چیری دښکار په واسطه تعلیم ورکړل سی نو دهغه مړ کړل سوی ښکار چی راوړی جآئز دی، په دې کی دا شرط هم نسته چی په خپله به یې نخوری ، که یې چیری مړکی اوپه خپله یې هم وخوری بیا هم هغه حلال دی ، په دې شرط چی بسم الله پر ویل سوی وی او دی ایله سوی وی ، دهغه دمعلم کیدو دپاره فقط دا کافی ده چی ایله کوونکی یې په کم وخت کی چی (درابللو په اشارې یا آواز سره) راوبولی نودی بیرته راسی مګر شرط دا دی چی سپی یا باز او نورو چی کم حیوان مړ کړی وی په هغه کی یې زخم کړی وی که یې بېله زخمه مړ کړی وو نوبیا نه دی حلال .
غیرِ تعلیم یافته سپی که په ښکار پسی ایله کړل سی او ژوندی یې راوړی نو چی حلال کړل سی خوړل یې جآئز دی لیکن که یې چیری مړ کړی او رایې وړی نودهغه خوړل نه دی جآئز .
مسئلې : که چیری سپی یو حیوان مړ کی دهغه څخه یې یوڅه قدر وخوړل اوبیا هم هغه تاته ژوندی ورسیدی نو په ذبح کولو سره یې خوراك جآئز دی مګر سپی لا تراوسه پوری معلم نه دی ترڅو چی درې واره یې بیا امتحان ونکړل سی او په هغه کی کامیاب نسی ، که چیری سپی فقط دښکار وینی وڅیښلی غوښی یې نه وی خوړلی نو هغه ښکار بالکل حلال دی ، او دسپی معلم کیدل هم ددې څخه نه باطلیږی ، که چیری سپی یا باز یا نورو ښکار کوونکو حیوانانو یو ښکار زخمی کی او ژوندی یې راوړی نودهغه ذبح کول ضروری دی که چیری ذبح نکړل سی نو حرامیږی ، او دغشی دښکار همدا مسئله ده ، که چیری پریوه سپی بسم الله وویل سوه او دهغه سره بل سپی یوځای سو چی بسم الله نه وه پر ویل سوی یا معلم نه وو اوبیا یې په ګډه یوښکار وکی نو هغه ښکار حرام دی .
ناپاکه لوښی په پرېوللو سره پاکیږی ، که څه هم چی په هغه کی نجس شی پوخ سوی وی ، که چیری بسم الله وویل سی اوپه ځنګله کی داسی یو دام واچول سی چی په هغه کی په لویدو سره حیوان زخمی سی او یو حیوان چی زخمی سوی وو بیا دهغه زخمه څخه پسی مړ سو نو نه دی حلال البته که چیری ژوندی لاس ته درسی نو چی ذبح یې کړی خوړلای یې سی .
۳۷. **پوښتنه** : ای سیدِ عالَم ﷺ زه یو داسی سړی یم چی ښایست (او صفائی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفاست) ماته ډیر خوښ دی اولکه څنګه چی ته ﷺ راته ګوری الله تعالی ماته دا نعمت را عطا کړی هم دی ، اوس زما داصلیت او پاکیزګی تردې اندازې پوری خیال دی چی ماته دا هم خوښه نه ده چی دیوچا دبوټو تسمه هم زما ترهغې لوړه سی (یعنی دا غواړم چی زما هر شی ترټولو ښه او لوی وی تردې اندازی چی دچپلکو او بوټو تسمه هم) آیا دا خبری هم په تکبّر کی داخلی او ممنوع دی اوکه ددې څخه کمه منع نسته ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په خپله په روایت دابن مسعود اوابی هریرة رضی الله عنهما]

جواب : الله تعالی جمیل دی ، جمال (ښایست او صفآئی) خوښوی ، (نو داشیان تکبّر نه ګڼل پکار دی) بلکه دحق دخبری څخه (په زور سره دپاره دنحوست) انکار کول او خلګ حقیر او خوار ګڼل تکبّر دی . (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد بالفاظ مختلفة)

شرح : د الله تعالی دجمیل کیدو څخه دا مراد دی چی د هغه ﷻ صفات ، افعال ، اسمآء او اغراض مقصد ټول شیان بهتر او عمده دی ، نو هغه ﷻ دهرشی دښایست اوعمدګی خوښوونکی دی، نفیسی او ښې جامې اونور درلودل کم بد کار نه دی، بلکه په صورت کی دقدرت او پراخی همدا خوښ او مستحب دی لکه چی حضرت سید الکونین ﷺ چی کله یو شخص چی مالدار او خاوند دپراخۍ وو په کمزوری حالت او مفلسانه جامه کی ولیدی نو وې فرمایل چی کله خدای ﷻ تاته نعمت درکړیدی نوپکار دی چی دهغه اثر پر تا باندی ښکاره وی البته نور خلګ خوار او یا د هغوی جامې او نور ذلیل ګڼل او په خپل زړه کی د لوړوالی او بهتر والی خیال راوړل نهایتی عیبجن کار او حرام دی ، دارنګه تر حد زیات په زینت او ښایست کی مصروفه کیدل او اسراف کول هم په ګناه کی داخل دی .

حاصل داچی کبر یو دزړه کار دی چی دهغه تاثیر داهم دی چی دخپلی رایی یا عقیدې په مقابله کی دحق خبری دقبلولو څخه نفرت کول کیږی دنورو عقیده، خیال رایه ، قیاس ، صورت او لباس خوار او حقیر ګڼل کیږی ، کله کله سره دښکاره عزته او وجاهته او سامانه په زړه کی دا فکر او مضمون نه وی او کله کله سره دبی سر او سامانۍ او دقّت (دِغت) او حیرانتیا دکبر فکر او مضمون اودخپل ځان ښه ګڼلو چرت په زړه کی وی ، لکه چی روایت کړل سویدی چی حضرت سیّد عالَم ﷺ تشریف وړی په لار کی یو نهایتی مفلس او محتاجه فقیر ولاړ وو ، خلګو وویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لږ دلاري څخه لېرې سه آنحضرت ﷺ تشريف راوړی ، نوده وويل چې لار خو لا ډيره خالي ولاړه ده ، اوهم هلته دريدلي پاته سو ، نبي ﷺ صحابه وو رضي الله عنهم ته وفرمايل چې په ده کې تکبّر دی ، هغوی رضي الله عنهم عرض وکې چې ای حضور ﷺ ! په دومره ذلت او خواري ، بيکسي او مفلسي کې څنګه تکبّر کيدلای سی ؟ نبي ﷺ وفرمايل : چې دا (تکبّر) خو دزړه سره تعلق لرونکې شی دی (پر سامان او ثروت باندی موقوف نه دی) البته ددبدبې او حشمت په موجود والي کې دهغه زړه دکبر دمضمون ښکاره کيدل ډير ښکاره کيږی . اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا مِنْ دَنَسِ الْكِبْرِ وَالْكُفْرِ

۳۸. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ سبا ددښمن دمقابلې دپاره روانيدونکي يو او زموږ سره چاقو نسته نو آيا موږ دبانس په تيره څوکه اونورو داسي شيانو سره ذبح کولای سو ؟ [سوال کوونکی: رافع بن خديج رضي الله عنه]

جواب : داسي يوشي درسره واخله چې دهغه څخه وينه وبهيږی اودخدای جل جلاله نوم واخله او ذبح وکه او هغه غوښې وخوره ، البته په کم شی سره چې ذبح کوی هغه بايد چې غاښ او نوك نه وی ، اوددې وجه هم درته ښيم ، په غاښ باندی ددې وجې ذبح کول روا نه دی چې هغه هډوکی دی او په نوك سره ددې وجې روا نه دی چې هغه دحبشيانو چاقو دی . (بخاري وابوداؤد ومسلم)

شرح : کله چې دا خلګ ددښمن مقابلې ته تلونکی وه اوهلته په غنيمت کې دداسي حيوانانو دنيول کيدو اميد وو چې هغه ذبح کړل سی اووخوړل سی او په تورو سره ذبح کول دې حضراتو نه خوښول ولې چې تيزوالی يې ځی ، ددې وجی يې سوال وکې چې آيا په بل شی هم ذبح جآئز ده او که نه ؟ نبي ﷺ په هر داسي شی سره دذبح کولو اجازه ورته وفرمايله چې تيز او څوکه لرونکی وی چې په هغه سره رګونه پرې کړل سی او وينه وبهيږی ، ليکن کله چې بعضی حبشي او ځنګلی خلګو به يوشي په نوك او غاښ باندی پرې کې اوذبح به يې کی ددې وجې يې منع ورڅخه وفرمايله چې په غاښ سره ذبح مه کوی ځکه چې هغه هډوکی دی اوپه هډوکی سره ذبح جآئز نه ده ، ولی چې په دې سره په ذبح کولو سره به هغه نجس سی ، اوپه نوك سره ذبح کول دحبشيانو طريقه ده ددې څخه پرهيز لازم دی ، ليکن دعلمآء حنفيه وو په نزد په هغه نوك او غاښ سره ذبح کول حرام دی چې هغه پر خپل ځای لګيدلی وی ، که چيری په راکښل سوی غاښ يا پرې سوی نوك سره ذبح وکړل سی نوکه څه هم چې سخت مکروه دی مګر حلال دی، دآنحضرت ﷺ دجواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه معلومه سوه چې دذبح دپاره وينه بهوونکې اوپرې کوونکې شي ضروري دي نوکه چيرې بسم الله ووېل سي په لکړه يا ربړ (غُليل) يا ډبرې سره ووهل او مړسي نونه دي حلال .

۳۹. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ خلګو لره ترټولو زيات جنت ته داخلوونکې کم شي دی او ترټولو زيات دوږخ ته داخلوونکې کم شي دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابو هريرة رضي الله عنه]

جواب : خلګوته ترټولو زيات جنت ته داخلوونکي دالله ﷻ څخه بيره ده (تقوىٰ) او ښه اخلاق دي اوپه اور کې ترټولو زيات داخلوونکې خُله او شرمګاه (عورت) دي .

(ترمذي و ابن ماجه) .

شرح : اصلي او حقيقي سبب ددخول فضل او رحمتِ خداوندي دی ، ليکن په ظاهر کې لوی سبب چې دهغه څخه خلګ په جنت کې داخل سي دالله تعالى څخه تقوىٰ کول او بيريدل دي ولې چې ادنٰی (ډيره کښته) درجه دتقوىٰ دشرك څخه ځان ساتل دي اوبې له دې جنت ته داخليدل نسي کيدی او دګناهونو څخه محفوظه کيدل هم تقوىٰ ده په دې سره هم انسان ددوږخ څخه ليرې کيږي او دجنت مستحق ګرځي ، داعلى درجې تقوىٰ داده چې دغير الله خيال هم په زړه کې نه راوړي ، وَذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ، او ښه اخلاق هم لوی سبب دی ، ولې دکم سړي چې دزړه اخلاق او ملکې ښې وي دهغه څخه اعمال او افعال هم خوښ صادريږي او دنورو خلګو سره هم په احسان او ښه سلوك سره پيش کيږي ، چاته ضرر نه رسوي ، بلکه په ښو اخلاقوکې ترقي کيږي ، اوبيا خپلو ضرر رسوونکو ته هم راحت او ګټه رسوي او دهغو سره احسان کوي .

اوپه دوږخ کې دداخليدو لوی سبب خُله او شرمګاه (عورت) دي ولې چې ددې دوو دوجې څخه خدای تعالى ﷻ ناراضه کيږي ، اودده ﷻ نارضايي دوږخ ته دتللو اصلي سبب دی او دهمدې وجې څخه ښه معامله پرېږدي او دخلګو سره مخالفتونه او نزاع کوي او دهغوی حقوق تلفوي ، جناب رسول الله ﷺ ته الله تعالى جوامع الکلم ورکړي وي يعنې داسې کلامونه او ويناوې ډك دقدرت او ملکې چې الفاظ يې نهايتي مختصر او لږ وي او معاني يې نهايتي ډيري وي ، لکه چې په دې ځای کې جنت دداخليدلو په اسبابو کې يې تقوىٰ دالله ﷻ څخه بيره وفرمايل چې ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چې دالله ﷻ سره معامله صحيح کوه دهغه ﷻ دټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

احکامو تعمیل (پرځای کول) کوه دکومو خبرو دکولو چی یې ارشاد فرمایلی دی هغه پرځای راوړه او کم شیان چی یې منع کړیدی هغه مه کوه ، او دوهم سبب یې ښه اخلاق وفرمایل چی ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چی دخدای ﷻ دمخلوق سره معامله صافه ساته او ښکاره ده چی دا خبری دټول شریعت خلاصه او په جنت کی دداخلیدلو داعلی اسبابو څخه دی ، هلته یې دوږخ ته دداخلیدلو په اسبابوکی خُله بیان کړه ، ولی چی په مطابق دارشادِ نبوی ﷺ دژبی ساتنه ددین اصل دی او حلال خوراك دپرهیزګاری مغز دی ، دژبې دناجآئزو اونا مشروعو کلمو څخه دنه محفوظ کیدو په سبب او دحرامی ګولې څخه دپرهیز نه کولو په وجه باندی انسان ددوږخ مستحق ګرځی.

دوهم سبب یې فرج (شرمګاه) وفرمایل ځکه چی دهغه شهوت په نهایتی تیزی سره پر انسان باندی حمله کوی او هغه مغلوبه کوی اودده عقل ړندوی اوپه دې سره دانسان څخه ددوږخ کنده جوړوی ، ددې دشر څخه محفوظ اوسیدل دلویو دیندارو خلګو کاردی ، اوپه وَالَّذِیْنَ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ سره الله تعالی ددوی تعریف فرمایلی دی ، حاصل دادی چی اکثره اسباب دهمیشنی نیکبختی اواُخروی کامیابی دتقوٰی او ښو اخلاقو څخه تر لاسه کیږی او اکثره اسباب دهمیشنی بدبختیۍ او اُخروی غمونو دخُلې او فرج په واسطه پرذمه باندی لویږی .

۴۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بعضی خلګ (کم چی نوی نوی مسلمانان دی) موږ ته غوښی دخرڅولو دپاره راوړی ، معلومه نه وی چی هغوی پردې باندی دذبح پر وخت دخدای ﷻ نوم اخیستی وی اوکه نه ؟ (ولی چی هغوی داسلامی قواعدو څخه پوره نه وی خبر) دداسی غوښو خرڅول او خوړل جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوقوم داهل عربو څخه]

جواب: (هیڅ شبه مه کوی) تاسی پرهغه باندی دخدای ﷻ نوم واخلی او خوری یې . (بخاری شریف)

شرح : دآنحضرت ﷺ دارشاد مطلب دادی چی کله هغه خلګ مسلمانان دی او ظاهر حال دمسلمان دادی چی هغه بسم الله وایی او ذبح کوی نوپه زړه کی شکو او شبهاتو ته ځای مه ورکوی چی شاید چی بسم الله یې پرې ایښی وی ، بلکه بې له تکلیفه دخدای ﷻ نوم واخله او خوره یې ، دا مقصود نه دی چی که چیری هغه دخدای ﷻ نوم نه وو اخیستی نوپه هغه وخت کی به ستا بسم الله ویل کافی سی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم دا منظوره (مقبوله) ده چې كه چيرى په يقين سره معلومه سى چې هغه دذبح په وخت كى دخداى ﷻ نوم نه دى اخيستى نوبيا يې هم خوره ، بلكه په داسى ځاى كى پرغالب ګمان باندى حكم وركول كيږى كله چې دهغه دحال او قرينې څخه نسى معلومه او غالب ګمان سى چې دخداى ﷻ په نامه سره به يې ذبح كړى وى نوبيا يې خوړل جائز دى ، لكه چې په بعضو رواياتو كى دى چې نبى ﷺ وفرمايل چې دهغه څخه ښه قسم واخلى چې دخداى ﷻ په نامه يې ذبح كړيده ، بيا يې خورى ، كه چيرى غالب ګمان دالله ﷻ دنوم دپرېښوولو وو نو بيا يې خوراك حرام دى .

۴۱. **پوښتنه** : زما زوى عبد الله (رضي الله عنه) په حالت كى دحيض خپلى زوجې ته طلاق وركړى دى ، جائز دى كه ناجائز او اوس څه كول پكار دى ؟

[سوال كوونكى : حضرت عُمرِ فاروق رضي الله عنه]

جواب : (طلاق لويدلى دى مګر) هغه ته حكم وكه چې رجوع وكړى اوپه خپله نكاح كى يې ولرى ترڅو چې ددې حيضه څخه پاكه سى او بيا حيض ورته راسى او بيا پاكه سى تردې وروسته كه يې خوښه وى په نكاح كى دې يې ورسره پرېږدى اوكه يې خوښه وه (په همدې طهر كى دى) تر نژديكت كولو دمخه طلاق وركړى .

(بخارى شريف)

شرح : دحيض په حالت كى طلاق وركول ډير بد او ناخوښه دى ، او آنحضرت ﷺ پردې باندى ناراضګى ښكاره كړه ، بيا هم په دې حالت كى چې كم طلاق وركول سى هغه دجمهورو علماوو په نزد باندى واقع كيږى ليكن رجوع كول بيرته واجب دى لكه چې آنحضرت ﷺ په دې قصه كى درجوع كولو حكم فرمايلى دى او تر رجوع كولو وروسته چې كله هغه دحيض څخه پاكه سى نو دوباره طلاق وركول جائز كيږى ، ليكن آنحضرت ﷺ دا حكم وفرمايۀ چې يو وار پاكه سى بيا دوهم وار حيض راسى اوبيا پاكه سى نو بيا طلاق وركول كيږى دا حكم په ډول داستحباب دى ، په دې كى يو حكمت داهم دى چې كه چيرى په اول طهر [1] كى يعنى په اول وار دحيض پاكيدو څخه طلاق وركول سى نوداسى به معلومه سى چې ګواكى دطلاق وركولو دپاره يې رجوع كړى وه او كه چيرى تر بل طهره پورى انتظار وسى نو داسى به نه وفهمول سى بلكه شايد چې په دومره زمانه كى يو دبل

(۱). په كمه زمانه كى چې ښځى ته حيض نه وى راغلى هغه ته طهر وايى چې دهغه لږ تر لږه موده پنځلس **۱۵** ورځى ده (او زياته مودې ته يې اندازه نسته) . منه رحمه ربه جلّ وعلى

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د اوسیدو الفت وسی او د طلاق خیال د زړه څخه ووزی ، او نبی ﷺ ارشاد وفرمایۍ چی دوباره په کم طهر کی طلاق ورکوی په هغه کی دی تر صحبت کولو مخکی طلاق ورکړی ولی چی په داسی طهر کی طلاق ورکول عمده او ډیر ښه دی په کم کی چی صحبت او جماع نه وی واقع سوی ، تر طلاق تیریدلو ته او بیرته په نکاح کی پاته کولو ته رجعت وایی ترڅو پوری چی یې یو یا دوه طلاقه ورکړی وی نو تر عدې تیریدو دمخه دمخه زوجه بیرته په خپله نکاح کی ساتلی سی دوباره دنکاح کولو ضرورت نسته بلکه صحبت کول او په ژبه سره ویل یې کافی وی . تر عدې تیرېدو وروسته یا تر درو طلاقو ورکولو وروسته یې په خپله نکاح کی نسی ساتلی ، دعمر رضي الله عنه زوی یو ازی یو طلاق ورکړی وو ددې وجی رجعت ورته جآئز وو ، دکمی ښځی سره چی تر اوسه صحبت لانه وی سوی هغې ته په حالت کی دحیض هم په طلاق ورکولو کی هیڅ ممانعت نسته .

۴۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ ته په حالت کی دجنابت بیدیدل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب دپاره دخپل زوی عبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : هو ! اودس وکی او بیا بیدیدل پکار دی بیا چی موکله وغوښتل غسل وکی ، (مسلم وبخاری)

شرح : دحضرت عمر رضي الله عنه زوی عبد الله بن عمر رضي الله عنهما ته دشپې په وخت اکثره دغسل کولو ضرورت کیدی اوپه دې وخت کی ورته غسل کول دشوار او سخت وو هغه دخپل پلار حضرت عُمر رضي الله عنه څخه دا مسئله وپوښتله ، عمر رضي الله عنه دا دجناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ په خدمت کی پیش کړه ، ده ﷺ دذکر پریولو او په عادی طریقه سره داودس کولو او بیا بیده کیدلو اجازه ورته وکړه ، لیکن داوداسه او استنجا کولو حکم یوازی دصفائی او پاکیزګی دپاره ده ﷺ په طریقه داستحباب فرمایلی دی ، که نه وی استنجا کول او اودس کول واجب او ضروری نه دی ، بې له دې هم بیده کیدل جآئز دی ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلوم سویدی ، په دې اوداسه سره که څه هم چی ټوله جنابت نه لیری کیږی لیکن په جنابت کی یو څه قسم تخفیف کیدلی سی ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چی چی په حالت کی دجنابت اوسیدل او بیدیدل جآئز دی ، په بعضو احادیثو کی چی کم ددې ممانعت معلومیږی او فرمایل سویدی چی په کم ځای کی تصویر یا سپی یا جنابت والا شخص وی هلته ملایکه نه داخلیږی ، هغه په هغه وخت کی چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سُستی کوی او پروت وی او دلمانځه وخت پر تیر سی .
۴۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ مؤذن چی اذان وکی په ثواب کی تر موږ لوړیږی ، یو داسی چل راته وښیه چی موږ تر دوی کم نسو ؟
[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]
جواب : لکه څنګه چی هغه اذان کوی تاسی هم په ژبه هغه کلمې وایاست (په ثواب کی به ددوی سره برابر سی) بیا چی کله دا کلمې وویل سی فارغه سی نودخدای جل جلاله څخه دیوشی سوال وکی الله تعالی به یې در کړی . (ابو داؤد وابن حبان ونسایی فی الیوم واللیلة) .
شرح : دمؤذن څخه چی دآذان کلمې واورول سی جواب ورکول یې لازمی دی یعنی کمه کلمه چی مؤذن وایی هغه دې په خپله هم وایی ، لیکن کله چی مؤذن حَیَّ عَلَی الصَّلاَةِ او حَیَّ عَلَی الْفَلاَحِ وایی نوبیا ددې په جواب کی لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ ویل پکار دی ، او دسهار په آذان کی چی اَلصَّلٰوةُ خَیْرٌ مِّنَ النَّوْمِ واوری صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ ویل پکار دی ، دا خبره دنورو حدیثو څخه ثابته ده ، که چیری بالکل همدغه کلمې ووایی بیابه هم ثواب ور ورسیږی او جواب به اداء کړل سی ، ترجواب ختم کولو وروسته دی یوه ضروری دعا وکی او درود شریف دی ووایی ، د آذان جواب ورکوونکی ته دجنت خوشخبری ورکول سویده ، او تر آذان وروسته د اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّآمَّةِ الخ دعا تر آخره پوری ویونکی ته دخاص شفاعت کولو آنحضرت ﷺ وعده فرمایلی ده (د اذان تفصیلی حال او مسئلې او دعاوی او نور شیان ددې کمزوری مؤلّف (رحمة الله علیه) په رساله القول المتین کی لیکلی دی) .
۴۴. **پوښتنه** : زما دزوج (سعد بن خوله رضی الله عنه) وفات وسو په داسی حال کی چی زه حامله وم تروفات څو ورځی وروسته ما حمل کښېښووی ، اوس می بله نکاح کول غوښتل چی ابو السنابل راغی او راته وې ویل چی ترڅو پوری دی دزوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ ورځی نه وی تیری سوی تاته نکاح کول نه دی روا ، اوس زما دپاره څه حکم دی ؟
[سوال کوونکی : سبیعه اسلمیه رضی الله عنها]
جواب : تاچی کله حمل کښېښووی په هم هغه وخت کی دعدې څخه ووتی ، اوس که ستا زړه وغواړی نو نکاح وکه (ابوداؤد ومسلم وبخاری) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : سبیعه رضي الله عنها دبنی اسلم دقبیلې اوسیدونکی وه ، دهغې زوج سعد بن خوله رضی الله عنه دبنی عامر دقبیلې څخه وو ، او دهغو مقدسو حضراتو صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه وو چاته چی دبدر په غزا کی دحاضریدلو شرافت حاصل سوی وو ، کله چی آنحضرت ﷺ په حجة الوداع کی مکی معظمې ته تشریف راوړی نو دهغه وفات سوی وو (دبعضو روایاتو څخه معلومیږی چی هغه دبل چا دلاسه وژل سوی وو) سبیعه رضي الله عنها حامله وه ، شل ۲۰ ورځی وروسته یې کوچنی پیدا سو ، کله چی دحاملې عده دکوچنی ترپیدا کیدو پوری ده نوځکه سبیعې رضي الله عنها ددوهمی نکاح اراده وکړه اوپه زیب او زینت سره اوسیده ، ابو السنابل رضی الله عنه (چی نوم یې عمر یا عامر وو اوډیر ښه شاعر وو) هم ددې سره نکاح کول غوښتل مگر کله چی دده عمر زیات وو ددې وجی سبیعه رضي الله عنها دده څخه نه وه راضی او دخپل قوم دیو ځوان شخص سره یې نکاح کول غوښتل ، یوه روځ ابو السنابل ددې پرکور باندی راغی نویې ولیدل چی په نکریزو یې لاسونه سره کړی رانجه یې لگولی او ښه سینگار یې کړی ناسته ده او دنکاح دپاره تیاره ده ، ورته وې ویل په خدای قسم چی ته نکاح کولای نسی ، ترڅو چی دمخکنی زوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ شپې نه وی تیری سوی ، ده ته مسئله نه وه معلومه دا گمان یې وو چی په قرآنِ مجید کی چی کم دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو دعدې حکم دی هغه دټولو هغو ښځو دپاره دی چی زوج یې مړ سی برابره خبره ده که هغه حامله وی اوکه نه وی ، او ددې تاخیر داهم فآئده وه چی دسبیعې رضي الله عنها بعضی قریبان چی ابو السنابل یې پیژندی اودده په ښو خویونو خبروه اوسبیعې رضي الله عنها ته یې دده سره دنکاح کولو ترغیب ورکړی وو او راضی کړی یې وه هغه په دې ورځو کی په مدینه منوره کی نه وه موجود ، ابو السنابل رضی الله عنه فکر وکی چی که چیری دهغو په نه موجودگی کی ددې نکاح دبل چا سره وسوه نو موقع به می دلاسه څخه ووزی اوکه چیری دعدې دمجبورۍ له امله په نکاح کی تاخیر او ځنډ راغی نوپه دومره وخت کی به هغوی هم را ورسیږی اوزما سره به یې نکاح راوکی، سبیعې رضي الله عنها لس ۱۰ ورځی دده په ویلو سره صبروکی لس ۱۰ ورځی وروسته دماښام تر لمانځه وروسته چی کله تاریکه سوه نوپه ښه پوره ډول یې څادر پرځان را تاو کی او دمحتاجانو کومکی ، دبیچارگانو چاره گر ، سردار دعالمو ﷺ په خدمت کی حاضره سوه خپل حال یې ورته بیان کی، نبی ﷺ ورته وفرمایل چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچنی تر زیږیدو سره سم ستا عده تیره سوه، اوس که ستا زړه غواړی اوښه زوج پیدا سی چی دهغه څخه ته راضی یې نو نکاح وکړه ، سبیعې رضي الله عنها تر اجازې اخیستلو وروسته دخپل قوم دهغه ځوان سره نکاح وکړه او ابو السنابل رضي الله عنه بیچاره ورته کتل ، لیکن دده رضي الله عنه دنیك بخت څخه یوځه زمانه وروسته هغه ځوان دې رضي الله عنها ته طلاق ورکی او آخر ابو السنابل ددې رضي الله عنها سره نکاح وکړه او دډیر وخت آرزو یې پوره سوه . په صحابه وو رضي الله عنهم کی چی به هرکله دحاملې دعدې په باره کی اختلاف راغی نو سبیعې رضي الله عنها ته به ورغله اودهغې دنکاح قصې به یې پوښتله . ددې واقعې څخه معلومه سوه چی دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو حکم دهغه ښځی دپاره دی چی دهغې زوج مړ سی او هغه حامله نه وی او دحاملې عده اېښوول دی دحمل ، برابره خبره ده که دطلاق څخه عده وی اوکه دمرګ څخه ، اوداهم معلومه سوه چی ترعدې تیریدو وروسته ښځی ته زینت جآئز دی په دې شرط چی په بد نیت سره نه وی ، اودا هم معلومه سوه چی دشپې ښځوته دضروری کار دپاره چی پرځان باندی چادری وپیچی وتل جآئز دی ، که څه هم چی دحقی لاری علمآء دفتنې دبیری او دشر داندیښنې دوجی څخه دا وتل نه خوښوی .

۴۵. پوښتنه : ای جناب مصطفٰی صلی الله علیه وسلم ! ماته زما دزوجې سره په حالت کی دحیض کمی کمی خبری حلالی دی ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دزید بن اسلم رضي الله عنه]

جواب : دهغې پایجامه وتړه دلوړ بدن څخه یې تاته (دنفع اخیستلو) اختیار دی . (موطا ودارمی) .

شرح : دحیض په حالت کی دزنګنو څخه تر نامه پوری ماسوا دنور بدن څخه نفع اخیستل پریوتل ، کښېنستل ، بدن ورسره یوځای کول جآئز دی ، که څه هم چی په مابینځ کی یې کمه جامه ، ټوکر او پرده نه وی ، البته دنامه څخه تر زنګنو پوری جامه او پرده ضروری ده ، اوکمی خبری چی دپاکۍ په حالت کی جآئزی وی هغه اوس هم جآئزی دی لیکن صحبت بالکل حرام دی ، په دې حالت کی ښځه دخپلی بسترې څخه جلا کول مناسب نه دی ځکه چی په دې کی دیهودیانو سره مشابهت دی، په حآئضه باندی خوراك پخول یا دهغې چی لاس پر لګیدلی وی دهغو شیانو استعمالول (مثلاً ددې په لاس میشته سوی وړه یا پاته سوی اوبه) نه دی مکروه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحائضې مسجد ته دا خليدل ، قرآنِ مجيد ويل ، روژه نيول ، لمونځ کول ، قرآن مجيد بې له غلافه مسح کول دا ټول حرام دی ، کلمه ويل ، درود شريف ويل ، او سبحان الله او الحمد لله او نور دالله ﷻ ذکرونه کول بې له شبهې جآئز دی .

۴۲. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زما زوج ابو سفيان يو بخيل سړی دی داهل او عيال په خوراك او چيښاك کی تنګی کوی اوماته دومره څه نه راکوی چی ماته او زما اولاد ته کافی سی ، نو که چيری زه دده دمال څخه بې له اجازته دده ، دده په عيال څه خرڅ کړم نو آيا جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نامداره په هند سره ، زوجه دابو سفيان رضي الله عنهما]

جواب : دده پر عيال باندی (په اندازه دضرورت) په اصلی اندازه خرڅ کولو باندی هيڅ منع نسته ، ته دومره اندازه اخله چی تاته او ستا اولاد ته کافی وی (مسلم وبخاری شريف)

شرح : داولاد او دزوجې نفقه پر پلار او زوج باندی واجب ده ، که په دې که چيری هغه بخل او تنګی کوی نو ښځی ته په پټه باندی په اندازه دضرورت خرڅ کول جآئز دی يعنی غله او نور دخوراك او چيښاك شيان دی په اندازه دضرورت واخلی او په ځان او اولاد باندی دی خرڅ کړی، لکه نبی ﷺ چی ددې پوښتنی په جواب کی داسی ارشاد وفرمايی ، ليکن دا جآئز نه دی چی بې ځايه خرچی وکړی او دهغه مال ضائع کړی اودا هم جآئز نه دی چی نقدی پيسې او روپۍ په پټه باندی واخلی په هغه غله او شيان رانيسی او په اهل او عيال باندی يې خرڅ کړی بلکه عادی او معمولی شيان دخوراك او چيښاك بې له خبرولو دزوج خرڅولی سی ، په هند سره نامداری ښځی چی دا سوال کړيدی دحضرت معاوية رضي الله عنه مور او دابو سفيان رضي الله عنه زوجه ده ، مخکی تراسلام راوړلو دې ته تر اسلام او مسلمانانو زيات په ټوله دنيا کی بل څوك مبغوض او بد نه معلوميدی ليکن دکمی ورځی څخه چی مسلمانه سوه تر اسلام او اهلِ اسلام زيات دې ته بل هيڅ نه وو محبوب . سبحان الله مقلب القلوب

مسئله : که ديوچا قرض يا يوبل حق دبل چا پرذمه باندی واجب سو اونه يې ورکوی او اتفاقا دهغه يوڅه مال دحق دخاوند په لاس ورغی نوده ته بې له کمی اجازې په اندازه دخپل حق ورڅخه اخيستل جآئز دی ، په دې شرط چی دا مال به دهغه قسم څخه وی کم چی دده پر هغه باندی واجب دی ، مثلاً غلّه دده پرذمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندی واجب وه او غله یې پیدا کړه ، یا جامې پر واجب وی جامې یې پیدا کړی ، یا سپین زر پر واجب وه سپین زر یې پیدا کړه ، اوکه چیری دبل قسم څخه وه نوبې له اجازته دهغه څخه اخیستل جآئز نه دی مثلاً روپۍ واجب وی او غله په لاس ورغله یا جامې واجب وی او سپین زر په لاس ورغله ، البته په دوو نقدو (یعنی سرو او سپینو زرو) کی دا قید نسته ، نوکه چیری دیوچا پرذمه دبل روپۍ (دسپینو زرو) واجب وی او هغه نه ورکولی او دهغه دسرو زرو روپۍ دحق خاوند ته په لاس ورغلی یا دسرو زرو روپۍ واجب وی او دسپینو زرو روپۍ په لاس ورغلی نودلته سره ددې چی دجنس اختلاف یې ترما بینځ وجود لری بیا هم دخپل حق په اندازه اخیستل او ورسره اېښوول جآئز دی .

فآئده : (دطالبانو دپاره) ددې سوال او جواب څخه اکثره علمآء شافعیه وو دلیل نیولی دی پر روا والی باندی دقضآء علی الغآئب کم چی دحنفیه وو په نزد ناجآئز دی ، لیکن په خپله شوافعو محققینو پر روایاتو باندی په نظر کولو سره ویلی دی چی ددې څخه استدلال صحیح نه دی ولی چی ابو سفیان ﵁ په دې وخت کی په مکه کی بلکه خاص په خدمت شریف کی دنبی ﷺ دپوښتنی پروخت موجود وو

۴۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ اوښ او غوایې او بزه ذبح کوو نوبعضی وخت دهغه دنس څخه بچې راوزی، دابچی حرام وګڼو وې غورځوو اوکه هغه حلال دی وې خورو ؟ [سوال کوونکی : حضرت ابو سعید ﵁]

جواب : که چیری مو زړه غواړی نو (ذبح یې کی) وې خوریٔ ولی چی ددې دذبح کولو هم هغه طریقه ده کمه چی دده دمور دذبح کولو ده (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : که چیری دنس څخه مړ بچې راووزی نو بالکل حرام (۱) دی او که چیری ژوندی راووتې نو ذبح دی کړی او دهغه خوراك جآئز او حلال دی ، لکه څنګه چی ددې پوښتنی په جواب کی ارشاد فرمایل سویدی ، او که چیری تر ذبح کولو مخکی مړ سوی وو نو حرام دی ، صحابه وو ﷺ ته دا شبهه وه چی شاید ددومره ضعیف او دبالکل نوی را ایستل سوی بچی ذبح کول جآئز نه وی ولی چی

---

(۱). دامام شافعی ﵀ په نزد که چیری ژوندی راووتی نو دذبح کولو ضرورت یې نسته ، او که چیری مړ راووتې نوهم حلال دی او دامام ابو یوسف او امام محمد ﵀ په نزد هم چی مړ را وایستل سی حلال دی په دې شرط چی اعضآء (اندامونه) یې پوره جوړ سوی وی. شامی او مرقاة جلد خامس . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوځه درحم خلاف معلومیږی ، دجواب حاصل دادی چی دذبح په وخت کی درا ایستل سوی بچی او دنورو حیوانانو په ذبح کی هیڅ فرق نسته .

مسئله : دحمل لرونکی حیوان ذبح کول جآئز دی ، البته دکم حیوان چی دبچی پیدا کیدو مُده ډیره نژدی راغلی وی دهغه ذبح کول مکروه دی .

مسئله : دشیدی لرونکی حیوان ذبح کول جآئز دی ، لیکن بې له ضرورته داسی کول ښه نه دی .

۴۸. **پوښتنه** : زما پر پلار باندی حج فرض کړل سویدی او هغه اوس دومره ضعیف او سپین ږیری دی چی پر اوښ باندی نسی سپریدی ، که چیری زه دهغه دطرفه څخه حج وکړم نو دهغه دذمې څخه به ادا سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دختعم دقبیلې څخه]

جواب : هو ! که یې ته دهغه دطرفه څخه ادا کړی نو ادا کیږی .

۴۹. **پوښتنه** : زما مور نذر ایښی وو چی حج به کوی ، حج یې لا نه وو کړی چی وفات سوه ، اوس که چیری زه دهغې دطرف څخه حج اداکم نوصحیح دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یو سړی دجهانه قبیلې څخه]

جواب : ته دهغې دطرفه څخه حج ادا که دهغې دذمې څخه حج ادا کیږی ، وګوره ! که چیری ستا دمور پر ذمه باندی قرض وای نوتا ادا کولای سوای دارنګه دخدای ﷻ حق هم ادا کـه ځکه چی دهغه ﷻ حق پوره کول زیات ضروری دی (بخاری شریف) .

شرح : ترڅو پوری چی په خپله دحج کولو قدرت او طاقت وی ، یوڅوك خپل فرضی حج دبل چا څخه نسی ادا کولی ، لیکن که یوڅوك په حالت کی دصحت او قوت دحج تر فرض (۱) کیدو وروسته نهایتی ضعیف او دسفر ناقابله سو یا سره دوجوده دقدرت او طاقت دحج تر ادا کولو مخکی مړ سو یایې نذر کړی وو چی حج به کوم او تر ادا کولو مخکی ضعیف او ناطاقته سو یامړ سو نوپه دی ټولو صورتو کی بل سړی دهغه دطرفه څخه حج ادا کولی سی ، دحج تر فرض کیدو وروسته یا دحج تر نذر کولو وروسته او ترادا کولو مخکی که یوڅوك مړ سو او مال یې پرې ښوو ی او وصیت یې وکی چی زما دطرفه څخه فرضی حج ادا کی یا

(۱). دامام ابو یوسف او امام محمد رحمهما الله دا قول دی چی که چیری په حالت کی دعجز او عذر هم حج فرض سی ، بیاهم بل څوك نائب کول او دحج ادا کول لازم دی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نذر پوره کی نو دوارثانو پر ذمه باندی دده دطرفه څخه فرضی حج ادا کول او دنذر پوره کول لازم دی (برابره خبره ده که دحج نذر وی اوکه دبل عبادت) اوکه يې مال نه پرې ښووی یا يې وصیت نه وو کړی نو پروارثانو باندی ددې شیانو ادا کول لازمی نه دی البته مستحب دی چی دده دطرفه څخه فرضی حج یا نذر ادا کړی او دده غاړې او ذمه په خلاصه کړی . لکه چی دپوښتنی وړاندی کوونکی ښځی مور هم په ظاهره وصیت نه وو کړی مګر دهغې دمحبت جوش او نیکبختی دا دې ته تیاره کړه چی دمور دسره څخه دنذر بار لیری کړی او هغه په راحت کړی او آنحضرت ﷺ دقرض مثال ورکی اوپه دې يې وپوهول چی لکه څنګه چی حقوق العباد دمړی دطرفه څخه ادا کولی سی داغه رنګه دحق الله ادا کول هم ممکن دی .

مسئله : که چیری یو سړی خپل فرضی حج ادا کړی وی یاپرده باندی فرض سوی نه وی او هغه دخپل طرف څخه نفلی حج ادا کول غواړی نوسره دوجوده دخپل صحت او طاقت يې هم په بل سړی سره ادا کولی سی .

مسئله : دخپل مور او پلار او نورو قریبانو او نورو خلګو دطرفه څخه دهغوی تر مرګ وروسته حج ادا کولی سی. برابره خبره ده که په ژوندکی پرهغوی باندی فرض وی او که نه وی او برابره خبره ده که هغوی دحج وصیت کړی وی اوکه نه وی .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه چی کم حج کیږی دې ته حج بدل وایی په دې کی مناسب او بهتره داده چی داسی سړی ولاړ سی چی مخکی يې خپل حج کړی وی ، او حج بدل که چیری دنارینه دطرفه څخه ښځه وکی یا دښځی دطرفه څخه يې نارینه وکړی بیا هم جآئز دی ، دا ضروری نه ده چی دنارینه حج بدل دی نارینه کړی او دښځی حج بدل دی ښځه .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه دحج کوونکی دسفر خرڅه او مصرف دحج کوونکی پر ذمه باندی وی ، لیکن که يې چیری ددې سره سره څه أجرت او مزدوری هم مقرره کړه نو بیا حج نه ادا کیږی .

۵۰. پوښتنه : یوشی که چیری په لار کی پروت وی یاپه لار کی پیدا کړل سی نو په هغه باندی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی چی نوم يې عقبه بن سوید رضي الله عنه ذکر سویدی]

جواب : دهغه لوښی (یعنی هغه کپړه او ټوکر یاچمړه اونور چی په هغه کی هغه شی تړل سویدی) او سربند (یعنی سر تړونکی چی په هغه باندی هغه شی تړل سویدی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوم که ، او بیا تریوه کاله پوری دهغه اعلان او پیژندنه کوه ، په دې موده کی که یې چیری مالك راغی او علامه او پته او نښانه یې درته وویل نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری شریف) .

۵۱. پوښتنه : ما په لار کی یو پرته (ایله سوی) تیلۍ راپورته کړیده چی په هغه کی سل ۱۰۰ دیناره دی اوس په هغه باندی څه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ابیّ بن کعب رضي الله عنه]

جواب : تریوه کاله پوری دهغه پیژندنه په خلکو کی وکړه ، په یوه کال کی که یې چیری مالك راغی نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری) .

شرح : دایله سوی شی را پورته کول په نیت دحفاظت سره جائز دی، اوپه کم ځای کی چی دا اندیښنه وی چی ضآئع به کړل سی یا یو بل سړی به یې په خپله پورته کړی او خپله به یې واخلی هلته یې بیا پورته کول واجب دی ، دپورته کولو پروخت بهتره داده چی یوځوك شاهد جوړ کړی چی مالك ته دورکولو دپاره یې پورته کوم ترڅو چی دتهمت او یا الزام لګولو موقع چاته په لاس ورنسی او ددې شی څخه دده دنفس طمع هم قطع سی ولی چی کله یو سړی شاهد جوړ کړل سی نو خپل ځان ته داښوولو او خیانت کولو موقع به بیا په لاس کی نه وی . دپورته کولو وروسته دی دهغه علامې ، پته او نښانې په ښه ډول سره یادی کړی او دکم ځای څخه چی یې راپورته کړی وو هلته ، دمسجدو په دروازو ، بازارو اونورو عامو ځایو کی دی دهغه شهرت یعنی عامه پیژندنه او خبریدل وکړی چی داسی یو شی موږ پیدا کړیدی که دیو چا دا ورك سوی وی نو یودی سی ، لیکن پوره حال دی دهغه شی نه بیانوی ترڅو چی چاته ددرواغو ددعوې کولو موقع په لاس ورنسی ، دهر شی تعریف او شهرت دی دهغه شی دقدر اوقیمت سره مناسب وکړی ، تردې پوری چی دا خیال وسی چی اوس ددې مالك ددې طلب پرې ایښی دی او اوس یې هغه پلټنه نه کوی ، مثلاً ډیر قیمتی شی وی نو پوره کال دی دهغه شهرت وکی او که چیری ددوو څلورو روپو شی وی نو لس پنځلس ورځی میاشت دوې میاشتی دی دهغه شهرت وکړی په دې موده کی که چیری یو سړی راغی او دعوه یې وکړه او صحیح صحیح علامې او نښانې یې بیان کړی چی دهغه څخه یقین راسی چی دایې مالك دی نو پر پورته کوونکی باندی لازم او واجب دی چی هغه شی بیرته ورکړی ، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری په دومره موده کی هیڅوك نه راغی او داسی خیال او فکر وسو چی اوس مالك ددې پلټنه او تلاښ نه کوی نو داشی دی داصلی مالك دطرفه څخه صدقه او خیرات کړی او که چیری پورته کوونکی په خپله فقیر او مفلسه وی نو تردې وخته پوری دشهرت کولو څخه وروسته هغه دخپل ځان سره اېښوول اوپه خپل استعمال او مصرف کی لګول هم جآئز دی ، اوس که چیری بیا وروسته مالك راغی او دهغه شی پر صدقه کولو یا استعمالولو باندی راضی سو نو ددې مالك ته به نهایتی ډیر ثواب ورسیږی او که چیری هغه په دې باندی راضی نه وی نو پورته کوونکی شخص ته دتاوان ورکول لازمی دی او ټوله ثواب به دی تر لاسه کی ولی چی دتاوان تر ادا کولو وروسته ګواکی هغه شی دده دطرفه څخه صدقه سو .

ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو مفلسه او بې ماله کیدل چی کله وجناب سرورِ عالَم ﷺ ته معلوم وه او دراپورته کړل سوی شی ګران قیمته کیدل هم ورته معلوم وه ځکه یې نو دپوره کال دشهرت کولو حکم ورته وکی او ترکال تیریدو وروسته یې په خپله دخرڅ کولو اجازه ورته وفرمایله .

دلته دا شبهه کیږی چی ددوهم سوال پوښتونکی یعنی اُبیّ بن کعب رضي الله عنه (١) دمالدارو صحابه وو رضي الله عنهم څخه وو بیا هم ده ته نبی ﷺ په خپل استعمال او مصرف کی دراوړلو اجازه کړی وه . جواب دادی چی دده په ملك کی په دې وخت کی کم مال وو ، دومره لانه وو مالدار سوی چی لقطه خرڅول ورته نه وو روا .

مسئله : که چیری پیدا کړل سوی شی یو داسی شی وو چی بدبویه او ورستیدی، نو تریوڅه وخته پوری دی تعریف او شهرت وکړی کله چی یې دخرابیدو اندیښنه سوه نو بیا دی خیرات کړی .

مسئله : که چیری یو داسی شی وی چی مالك دهغه پروا نه کوی اونه په عادت کی دهغه شی پلټنه کیږی (لکه دخرما یا آم مندکه یا دانارو پوستکی اونور) نو پورته کوونکی ته یې بې له تعریف اوشهرته په خپل مصرف اواستعمال کی راوستل جآئز دی .

---

(١). دی رضي الله عنه په صحابه وو رضي الله عنهم کی ترټولو لوی حافظ او دومره جلیل القدر عالِم وو چی دحضور ﷺ په ژوند کی یې هم فتواوی ورکولی اودی رضي الله عنه دوحی په کاتبانو کی داخل وو ، آنحضرت ﷺ ده ته سیّد الانصار ویله او عمر رضي الله عنه ته یې سید المسلمین یې ویله ، په کال ۱۹ هجری په مدینه منوره کی وفات سو . لوی الله ﷻ دې ورڅخه راضی سی ، رضي الله عنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ که ځونګښه مړه کم او هغه په دواکی استعمال کم نو روا ده او که نه ؟ [سوال کوونکی : یو طبیب]

جواب : دهغې مړه کول نه دی پکار ، اوپه دوا کی یې اچول نه دی پکار ، ځکه چی دهغې خوراك جآئز نه دی . (ابوداؤد)

شرح : بې له ضرورته دیوه حیوان وژل نه دی روا خصوصًا دچنګوښی چی دهغې په اړوند په نورو ځایو کی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دا مه وژنئ، ولی چی دا تسبیح وایی اوکله چی دنجاست او حراموالی دوجی دهغې خوړل اوپه دواکی اچول جآئز نه وه ددې وجی ده ﷺ ددې دقتل څخه منع وکړه چی بې له ضرورته یې ووژنی نو ګناهګار به سی .

۵۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پر موږ نارینه وو باندی زموږ دزوجو څه حق دی ؟ [سوال کوونکی : معاویة القشیری رضي الله عنه]

جواب : دزوجې حق پرتا باندی دادی چی کله ته خوراك خوری نوپه هغې باندی یې هم خوره اوکله چی کالی اغوندی نوپه هغې باندی یې هم اغونده اوپر مخ باندی یې مه وهه او کمه بده او قبیحه خبره مه ورته کوه او هغه دځانه څخه مه جلا کوه مګرنه یوازی په ځای کی . (مسند احمد، ابوداؤد ، ابن ماجة) .

شرح : دمیړه پر ذمه باندی دزوجی نفقه یعنی خوراك ، جامه او داوسیدنی کور او ځای ددواړو (زوج او زوجی) دحال او وسعت سره موافق واجب دی ، که چیری زوج هم مفلس او تنګ لاسی وی او زوجه هم داسی وی نو دخاوند پرذمه باندی غریبانه اومفلسانه خوراك اوجامه او داوسیدنی ځای واجب دی، او که چیری زوج نهایتی مالداره اوامیر وی اوښځه مسکینه اومفلسه وی یا زوج مفلس وی او ښځه خاونده دعزت اومال وی نوبیا دمیانه درجې نفقه واجب ده ، که څه هم چی دامیر او مالدار زوج دپاره هم دا مناسبه ده چی کم څه خپله خوری هغه په ښځی باندی هم وخوری مګر داسی کولورباندی واجب نه دی، اوکه چیری دواړه مالداره وی نوبیا امیرانه نفقه واجب ده ، زوج که څه هم چی هرڅومره مفلسه او فقیر وی لیکن دزوجی نفقه دده پر ذمه باندی ده که یې په ناحقه نه ورکوله یا دده سره موجوده نه وه نوپر ذمه باندی به یې په جبر سره لازمه کړل سی ، یا دی قاضی او حاکم دده مال خرڅ کړی او ښځی ته دی نفقه ورڅخه ورکړی ، که چیری زوجه کم عمره وه چی دصحبت کولو قابله نه وه یا بې له اجازې دشوهر یو ځای ولاړه نوبیا یې نفقه نه ده واجب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری زوج کم عمره او دصحبت کولو قابل نه وو او دده په ملك کی مال وو نو دزوجې نفقه پر واجب ده ، دخوراك اسباب او ضروری لوښی اونور ټوله دزوج پر ذمه باندی دی او که چیری دمریضی یا بلی وجی څخه زوجی دپخولو طاقت نه درلودی نو پخ سوی خوراك ورکول زوج ته لازم دی ، جامه دهر موسم مطابقه په اندازه دضرورت دهر ملك دعادت اودستور سره مناسبه واجب ده ، او داسی داوسیدنی کور واجب دی چی په هغه کی بل څوك نه وی ورسره شریك (که چیری دزوج کوچنی اولاد هلته اوسی نوهیڅ ممانعت پکښی نسته) اوپه هغه کی به داسی دقلف ځای وی چی قلف او کیلی یې دزوجې په لاس کی وی ، مګر دا ټوله شیان ددواړو دامیری اوغریبی او ددوی دحیثیت او حال سره مناسب واجب دی ، لکه چی په شروع کی هم دا لیکل سویدی .

پر مخ باندی دوهلو څخه ممانعت سویدی ، برابره خبره ده که اولاد وی اوکه زوجه او که غلام یا خادم . دمخ څخه ماسوا پر نورو ځایو باندی وهل دضرورت په وخت کی جآئز دی مثلاً زوج دزینت او سنګار کولو وزوجې ته وایی او زوجه یې نه منی یا یې زوج دمباشرت دپاره راوبولی او هغه بې له شرعی وجی انکار وکړی یا لمونځ نه کوی ، دحیض او جنابت غسل نه کوی ، یا دکومی بدکارۍ فعل وکی .

دبدو کلماتو ویل ، ښکنځل کول ، بد رد ویل هم نه دی جآئز . په ځای کی دجلا کولو مطلب دادی چی که چیری دسختی ناراضۍ په وجه په ډول دآګاهی ورکولو دجلا کولو اراده وکړی نو په همدغه کور کی دی جلا پرې باسی دانه چی په کوم جلا ځای کی دی یې واچوی او ودې بیروی یا دی یوځای ورڅخه ولاړ سی ، همدا مضمون په قرآن کریم کی په دې الفاظو بیان سویدی چی: وَاهْجُرُوْهُنَّ فِی الْمَضَاجِعِ، لیکن پرلویی خطا او زیات ناراضه کیدو باندی په جلا کور کی پرېښوول یې هم جآئز دی کم چی دنورو حدیثو څخه معلومیږی .

مسئله : دکوچنی هلك پر پلار باندی دده دښځی نفقه نه ده واجب ، البته که چیری دهلك په ملك کی څه مال وی نو دهغه څخه دی دزوجې نفقه ورکړل سی ، که چیری دزوج په اجازې دپلار په کور کی اوسی بیایې هم نفقه پر زوج باندی واجب ده ، دمریضۍ په حالت کی یې هم نفقه واجب ده ، لیکن دوا او علاج یې دزوج پرذمه باندی نه دی واجب البته مناسبه ده چی علاج او معالجه هم وروکړی ، دکوچنی دپیدایښت ددایی مزدوری دزوج پرذمې باندی هغه وخت واجب ده چی هغه دایې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله راوبولي او ورته مقرره یې کړي . دکوچنۍ خطا په وجه پریوه بستره باندی دزوجې دطرف څخه مخ اړول او بیا بیدیدل پکار دی .

۵۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دا دوې انجونی دسعد بن ربیع رضی الله عنه لونی دی ، ددوی پلار ستا په ملګرتیا کی دأحُد په ورځ شهید سویدی ، ددوی اکا پرټوله مال باندی قبضه کړیده نه یې ددوی دپاره میراث پرې ایښی دی نه څه مال ، اوترڅو پوری چی مال نه وی ددوی نکاح نسی کیدی . اوس تاسی ﷺ ددوی حصه او حق ورڅخه واخلۍ اوکم څه چی اکا اخیستی دی هغه دوی ته ورکی .

[سوال کوونکی : دسعد بن الربیع رضی الله عنه زوجه رضی الله عنها]

جواب : (دټول مال) څخه دانجونو حق دوې دریمی حصې او ددوی دمور (یعنی دسعد رضی الله عنه دزوجې) اتمه حصه ده اوکم څه چی پاته سوه هغه ددوی داکا دی .

(ابوداؤد وترمذی) .

شرح : سعد بن ربیعه رضی الله عنه دخزرج دقبیلې څخه جلیل القدر انصاری صحابی دی، تر هجرت کولو وروسته چی کله رسول الله ﷺ دمهاجرینو او انصارو په مابینځ کی ورور والۍ وکی یعنی یو یو مهاجر یې دیوه یوه انصاری ورور جوړ کی او په خوراك او چیښاك کی یې ورسره شریك کی ، عبد الرحمٰن بن عوف مهاجر یې دده ورور جوړ کی، ده ورته وویل چی ته زما سم نیمایی مال او اولاد ټوله شیان واخله ، دخپلو دوو ښځو څخه چی کمه یوه ته غواړی زه طلاق ورکوم ته یې په نکاح کړه ، مګر عبد الرحمٰن بن عوف رضی الله عنه دشکریې دادا کولو سره هغه ته دبرکت دعا وکړه او دا (دنکاح خبره) یې ونه منله ، اودکوچنیو او لویو شیانو تجارت یې شروع کی دډیر لوی مال خاوند او مالدار سو ، سعد رضی الله عنه دکوچنی اختر په میاشت په کال ۳ هجری کی دغزوۀ أحُد په مشهور جنګ کی ددولسو ۱۲ زخمو دلاسه شهید سو ، او تر آخری سلګۍ پوری یې خپل قوم ته درسول الله ﷺ سره دوفادارۍ او دخدمت او ځان قربانولو وصیت کوی ، رضی الله تعالی عنه ، دده تر شهید کیدو وروسته دجاهلیت دزمانې دقانون په مطابق دسعد رضی الله عنه ورور پر ټوله مال قبضه وکړه ، ځکه چی دجاهلیت په زمانه کی ښځوته میراث نه ورکول کیدی ، دده رضی الله عنه زوجه رضی الله عنها درسول الله ﷺ په خدمت کی حاضره سوه ، ځکه چی دی ﷺ دمسلمانانو دپاره ځای دپناه اورجوع او دبیکسو دپاره فریادرس وو ، او خپل حال یې ورته بیان کی او ورته وې ویل چی ترڅو پوری دانجونو دپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مال نه وی اودقانون مطابق ډیر څه ولور ورنکړل سی، په عزت سره یې نکاح نسی کیدی ، نبی ﷺ وفرمایل چی خدای ﷻ به ددې فیصله وفرمایی او دسعد رضی الله عنه زوجه یې رخصت کړه، تردې وروسته د: یُوْصِیْکُمُ اللّٰهُ فِیْٓ اَوْلَادِکُمْ څخه ترآخری رکوع (پاره ۴ سورة النسآء رکوع ۳) پوری دمیراث حکم نازل سو او دزامنو حصه هم مقرره کړل سوه ، بیا رسول الله ﷺ ددې انجونو اکا دسعد رضی الله عنه ورور ته حال ور واستوی چی دټوله مال څخه انجونو ته دوې ثلثې ورکړه او اتمه حصه ددوی مور یعنی دحضرت سعد رضی الله عنه زوجې ته ورکه او کم څه چی پاته سوه هغه ستا دی، په دې صورت کی دعلم الفرآئض (علمِ میراث) دقاعدې مطابق (ټوله ترکه او پاته سوی مال) څلوریشت **۲۴** حصې سو چی په هغه کی به **۱۲** دواړو انجونو ته ورکول کیږی او دریمه حصه یې زوجې ته اوپا ته پنځه حصې دمړی وررورته ، صورت دمسئلې دادی :

مسئله ۲۴

زوجه	دختر	دختر	ورور
۳	**۸**	**۸**	**۵**

په اسلام کی دا تر ټولو لومړنۍ میراث دی چی تقسیم سو .

۵۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ فال څه ته وایی ؟ [سوال کوونکی: صحابه رضی الله عنهم]

جواب : فال هغه صالحه او نیکه کلمه ده چی په تاسی کی یې څوك واوری (یعنی انسان چی کمه ښه خبره یا ښه نوم واوری او خوشحاله سی همدغه فال دی ، مثلاً یوچا په یو ضروری کار پسی ځغستل ، په لار کی یې دیوه شخص سره ملاقات وسو دهغه نوم چی یې وپوښتی نووې ویل چی زما نوم واجد (پیدا کولو والا) دی، داچی یې واوریدی نوخوشحاله سو چی خدای ﷻ به دا کار را پوره کی. (بخاری ومسلم)

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ وفرمایل چی بد فالی نیول جائز نه دی ، اونیك فال نیول بهتر دی صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چی یا حضرت ﷺ ! فال څه ته وایی؟ نبی ﷺ وفرمایل چی هغه عمده او خوښه سوی خبره او لفظ دی چی څوك یې واوری نو خوشحاله سی ، چی دهغه څخه یوه داسی اشاره را ووزی چی زما مراد به پوره سی اوپه مرام او مقصد کی به فآئز (کامیاب) سم ، یا زما غم به لیری سی ، په عربو کی قانون وو چی داضطراب او شك په وخت کی به یې پر درختو

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندی ډېری ویشتلې او مرغان به یې الوزول ، که به مرغان رسته طرف ته والوتل نودا به یې نیك فال بلې اوکه به چپه طرف ته والوتل نودابه یې منحوس ، بد او دضرر نښانه بلل او بد فالی به یې ورڅخه کول ، اسلام ددې ممانعت وکی او دیو عمده او اصلی لفظ یا کلمې څخه یې نیك فال اخیستل جآئز وفرمایل اوبد فال نیول یې ددې څخه هم جآئز نکی ، ځکه چی دبدفال نیولو څخه هیڅ قسم نفع نه وی، کم امور چی په مقدر کی وی هغه نسی خرابیدی خامخا به انسان په رنځ او غم باندی مبتلا او حیران کیږی ، دنیك فال تر نیولو وروسته زړه خوشحاله سی او په عمده او اصلی تدبیرونو کی مصروف کیږی تردې وروسته بیا هغه مخ ته راځی کم چی نیك یا بد مقدر کړل سویدی ، په زړه کی دبد فالی په خیال راتلو سره هیڅ ګناه نسته ، لیکن ددې دوجی څخه کار پرېښوول او دکمې ګټی یا نقصان رسیدو عقیده درلودل ګناه ده ، که چیری یو وخت دیوې خبری څخه دبد فالی خیال راسی نو دا دعا دې ووایی او پر الله تعالی دی توکل وکی انشآء الله هیڅکله به نقصان نه ور ورسیږی : اَللّٰهُمَّ لاَ یَاْتِیْ بِالْحَسَنَاتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ یَدْفَعُ السَّیِّاٰتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِكَ .

۵۲. **پوښتنه** : که چیری یو چاته ښکارپه لاس ورسی اوچاقو په دې وخت کی موجود نه وی نو په (تیره او تیزه ځُله لرونکی) ډبری باندی یا دلرګی په څوکه سره ذبح کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عدی بن حاتم رضی الله عنه]

جواب : په هرشی سره چی دی زړه غواړی وینه وبهوه او دخدای جل جلاله نوم واخله او ذبح وکړه (ابوداؤد ونسآئی) .

شرح : کم شی چی پرې کوونکی او زخمی کوونکی وی په هغه سره ذبح جآئزه ده ، په پنډ او درانه شی سره که ووهل سی او زخمی کړل سی نو ذبح نه ده جآئزه ، پرې کوونکې شی برابره خبره ده که تیره ډبره وی اوکه لرګې یا یو بوټې وی ، په نوك او غاښ سره دذبح کولو ممانعت په بل ځای کی معلوم سویدی .

مسئله : کله چی دټوپك ګولې پرې کوونکی نه ده ځکه نوپه ټوپك سره ویشتل سوی حیوان نه دی حلال ، دټوپك ګولې دتیزی او زور دوجی څخه په بدن کی سرې کوی او ننوزی دچاقو او توری په ډول پرې کول نه کوی .

۵۷. **پوښتنه** : یا رسول الله صلی الله علیه وسلم آیا ذبح په حلق او لبّه کی کول کیږی په بل ځای کی نه ده جآئزه ؟ [سوال کوونکی : وامد ابو العشرآء]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : که ته هغه په ورون کی هم په نیزه ووهی نو کافی ده (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابنِ ماجة)

شرح : په ورون یا نورو ځایو کی په نیزه وهلو سره ذبح کول یوازی په هغه صورت کی جآئز دی چی دحیوان دنیولو اوپه حلق کی دحلالولو طاقت او قدرت نه وی مثلاً یو حیوان ایله سو او وتښتیدی هرڅومره کوشش چی وکی په لاس نه ورځی ، یا همدارنګه په یوه غار یا څاه کی دارنګه ولویدی چی اوس یې ژوندی راکښل ممکن نه دی ، په داسی صورت کی په بسم الله ویلو سره دنیزې یا غشی په غورځولو سره چی پرهر ځای هم زخم ولګیږی حلالیږی ، لبّه (١) وایی دسینې سر ته یعنی ترغاړی کښته چی کمه غار او ډب وی . په اُردو کی بعضی خلګ دې ته نرخره وایی .

٥٨. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زموږ یوه اوښه هریا (٢) ده هغه دیوه سړی باغ ته ورغله او ډیر تاوان یې وررسوی ، پرموږ باندی ددې تاوان واجب دی که نه ؟
[سوال کوونکی : برآء بن عازب رضی الله عنه]

جواب : دباغ حفاظت دورځی دخوا دهغه دمالکانو پر ذمه باندی دی (نو که چیری په ورځ کی یوحیوان ورغی او تاوان یې وررسوی نو دځړیدونکو حیوانانو پر مالك باندی یې تاوان نه دی واجب اودشپې دپاره مالك ته ضروری ده چی خپل حیوانان تړلی وساتی، ځکه نو) دشپې چی حیوانانو کم نقصان اړولی دی ددې تاوان دحیوانانو دمالك پر ذمه باندی دی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری دحیوان سره یوڅوك څروونکی او ساتونکی نه وو اوپه ورځ کی دیوچا څه نقصان وسو نوپه اتفاق سره دعلماوو دحیوانانو پرمالك باندی تاوان نسته اوکه یوڅوك څروونکی یا ساتونکی ورسره وو یایو څوكورباندی سپور وو نوبیا ددې شخص پرذمه باندی تاوان لازم دی برابره خبره ده که دورځی تاوان ورسوی او که دشپې پردې باندی هم اتفاق دی، لیکن که یې دشپې تاوان ورسوی اویو څوك نه وو ورسره نوبیا هم امامِ ابوحنیفه صاحب رحمه الله علیه دنورو احادیثو

---

(١). قال الرازی فی مختار الصحاح ص ٢٧٠ عمود ١ (طبع : المکتبة التجاریة بالمکة المکرمة): اللَّبَّةُ بِوَزْنِ الْحَبَّةِ : الْمَنْحَرُ آه وهو موضع النحر من الابل . حقّانی عفی الله عنه جمیع ذنوبه. آمین

(٢). هریا : هغه غوبیی اوښ اونورو ته ویل کیږی چی هغه دشنو واښو خوړلو عادت لری .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه : اَلْعَجْمَآءُ جُرْحُهَا جَبَّار او نورو دوجې څخه فرمايي چې په دې صورت کې هم تاوان نه لازمېږي ، اوامام شافعي صاحب رحمة الله عليه او نور امامان فرمايي چې په دې صورت کې تاوان واجبېږي ، تفصيل او دليل يې په عربي کتابو کې موجود دي.

۵۹. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ ما خپلې مور ته يوه مينځه ورکړې وه اوس مې مور وفات سوه او مينځه ماته په ميراث کې پاته سوه ددې اخيستل جائز دي او که نه ؟ اوپه اخيستلو سره خوبه يې زما ثواب نه باطلېږي او يا رسول الله ﷺ پر هغې باندې ديوې مياشتې روژې هم واجب وې آيا دهغې دطرفه څخه چې يې ادا کړم نو ادا به سي اوکه نه ؟ او يا رسول الله ﷺ هغې حج هم نه وو ادا کړی که دهغې دطرفه څخه زه حج ادا کم نو کيدلای سي او که نه ؟

[سوال کوونکی : يوه ښځه په روايت دبريده رضي الله عنه]

جواب : دمينځې دورکولو ثواب تاته حاصلېږي ، او اوس په ميراث کې بيرته تاته راغله (ددې اخيستل جائز دی ثواب دی نه باطلېږي) روژې چې ته دهغې دطرفه څخه ونيسې وبه سي اوته دهغې دطرفه څخه حج وکړه . (ترمذی ، ابوداؤد ، مسلم)

شرح : کله چې مينځه دوصله رحمي اوثواب په نيت ورکول سوې وه نوکامل ثواب حاصل سو ، اوس په ذريعه دميراث که چيرې دورکوونکي وطرف ته بيرته راسي په ثواب کې کمی نه راځي ، ددې څخه دا قاعده معلومه سوه چې خپله ورکړل سوې صدقه او نور که چيرې دکومې حلالې طريقې څخه بيرته ورکوونکي ته ورسيږي نو اخيستل يې جائز دي ، مثلاً يوچا لس ۱۰ روپۍ دزکوة خپل ورور يا اکا ته ورکړې نوزکوة ادا سو ، اوس يوڅو ورځې بعده ورور يا اکا مړسو او لس روپۍ ۱۰ هغه ورکوونکي وراره يا ورورته بيرته په ميراث کې ورسيدې نو اخيستلای يې سي ، يا مثلاً دزيد يوه قريب ته ديوه ځای څخه دصدقې او زکوة مال ورسيدی ددې قريب پرمړ کيدو باندې که هغه مال په ميراث کې زيد ته ورسيږي نو اخيستل يې جائز دي برابره خبره ده که هرڅومره مالدار ولې نه وي او که چيرې په خپل ژوند کې هم هغه مفلسه قريب دخپل طرفه څخه هغه په صدقه کې ترلاسه کړې مال زيد ته ورکړې نو هم جائز دی . نفلي روژه که ونيول سي يا لمونځ وکړل سي اويو څوك يې ثواب ويوچاته وروبخښي نو ور رسيږي ليکن فرضي او واجب روژه يا لمونځ کم چې ديو چا پرذمه باندې وي هغه دبل چا په نيولو او ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو نه ادا کیږی ، دهغه دادا کولو صورت دادی چی دهری روژې اوهر لمونځ په عوض کی نیمه کاسه غنم (په انګریزی وزن سره دوه ۲ سیره (۱) چی هغه ۱۲۰ تولې کیږی) دې مسکنینانو ته ورکړل سی ، یا دې ددومره غلې قیمت ورکړل سی . آنحضرت ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی کم دروژې دادا کولو حکم فرمایلی دی دهغه همدغه مطلب دی چی دهغې دروژې په عوض کی فدیه او صدقه ادا که . که چیری یو شخص بې له حج کولو څخه مړ سوی وی یا عاجزه سو چی قدرت او طاقت دسفر یې نه درلودی نوبل شخص ته دهغه دطرف څخه حج ادا کول جآئز دی، لکه ده ﷺ چی ارشاد وفرمایه چی دخپل مور دطرفه څخه حج وکه .

۷۰ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما په نکاح کی داسی دوې ۲ ښځی دی چی هغوی خپل په مابینځ کی سره خوندی دی هغوی اوس په نکاح کی ساتلای سم او که نه ؟ [سوال کوونکی: فیروز رضي الله عنه]

جواب : ددوی څخه چی دې هره یوه زړه غواړی هغه طلاقه کړه . (ابوداؤد ، ترمذی، ابن ماجة)

شرح : که یې چیری ددوو خوندو سره په یوه عقد کی نکاح کړی وه نو تر اسلام وروسته ددواړو پرېښوول ضروری دی ، ترعدې تیریدو وروسته یې چی دچا سره زړه غواړی نکاح دی ورسره وکړی ، اوکه یې جلا جلا ددواړو سره نکاح کړی وه نو دهغه یوې پاته کول جآئز (۲) دی دکمی یوې سره چی یې اول نکاح کړی وه ځکه چی ددوو خوندو دیوه سړی په نکاح کی راتلل دقرآن او حدیث په تصریح سره ناجآئز دی .

مسئله : کمی ښځی چی یو دبله خورزه او خاله وی یا عمه او وریره وی دوی په نکاح کی جمع کول نه دی جآئز .

مسئله : که یې چیری ښځی ته طلاق ورکی نو ترڅو پوری چی عده نه وی تمامه سوی ددې دخور سره نکاح نه ده جآئز .

(۱). دبعضو علماوو دتحقیق مطابق په انګریزی وزن سره یوسیر درې چیټانګه یعنی **۹۵** تولې غله کافی ده مګر احتیاط په هغه مقدار کی دی کم چی احقر لیکلی دی ، او داکثرو معتبرو علماوو همدغه قول دی . منه

(۲). داقید یوازی دامامِ ابو حنیفة رحمة الله علیه په نزد باندی دی چی دچا سره اول نکاح سوی وی هغه دی پرېږدی نور علمآء فرمایی چی هره یوه چی یې خوښه وی هغه دی پرېږدی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱. **پوښتنه** : قیامت به کله راسی ؟ [سوال کوونکی: یو اعرابی یعنی صحرائی]
جواب : کله چی امانت ضائع کړل سی نوبیا دقیامت انتظار کوه او دامانت دضآئع کیدلو صورت دادی چی کار داسی خلګوته وسپارل سی چی دوی یې لائق نه وی . (بخاری)
شرح : مثلا حکومت داسی چاته ورکول سی چی هغه عادل او لائق نه وی، نصیحت هغه څوك کوی چی لائق یې نه وی ، مقتدا او مفتی هغه عالِم سی چی هغه ددې لائق نه وی ، درویش او مرشد هغه جاهل او فاسق وګڼل سی چی دهغه دتصوّف سره هیڅ رابطه نه وی ، مصنف او مؤلف هغه کم استعداده خلګ جوړ سی چی په هغوی کی ددې اهلیت نه وی ، ومنهم هذا الفقیر غفر له الکبیر ، په دې حدیث کی دامر دلفظ څخه خاص حکومت او سلطنت هم مرادیدلای سی ، والاول اولٰی کما لا یخفٰی علی العلمآء .
۲۲. **پوښتنه** : دعقیقې حکم څه دی ؟ (یعنی دهلك او انجلۍ دپاره چشی ذبح کول پکار دی ؟) . [سوال کوونکی : ام کرز رضی الله عنها]
جواب : دهلك دعقیقې دپاره دوې بزې او دانجلۍ دپاره یوه بزه ، که نروی او که ماده په دې کی هیڅ منع نسته . (یعنی که چیری دهلك دطرفه څخه ماده بزه ذبح کی یا دانجلۍ په عقیقه کی بُز نر ذبح کړی بیا هم هیڅ حرج نسته پکښی . (ترمذی)
شرح : آنحضرت ﷺ داعمده اومستحبه طریقه دتعلیم فرمایلی ده ، که چیری دهلك په عقیقه کی هم یوه بزه ذبح کړل سی نو دعقیقې سنت په ادا کیږی ، په نر او ماده کی هیڅ فرق نسته ، یعنی دهلك په عقیقه کی برابره خبره ده که نر حیوان ذبح کړی او که ماده دارنګه دانجلۍ په عقیقه کی هم ، دا قید نسته چی دهلك دپاره به نر وی او دانجلۍ دپاره به ماده وی .
مسئلې : دکم شخص کره چی کوچنۍ پیدا سو دهغه دپاره مسنون او مستحب ده چی په اوومه ورځ دهغه نوم کښېږدی او دهغه سر ور وخروی او دهغه دسر دوریښتانو دوزن په اندازه سپین زر یا سره زر خیرات کړی او یو بُز یا یوه بزه حلاله کړی ، دهلك په عقیقه کی که دوه وی نو بهتره ده دهغه غوښی دی پخی کړی یادې همداسی اومې تقسیم کړی دهغه دغوښو دهډوکو دماتولو او نه ماتولو ورته اختیار دی ، دا څه ضروری نه ده چی هډوکی به یې نه ماتیږی ، داچی کمه مشهوره ده چی آنا او نیکه اونورو بعضو قریبانو ته دعقیقې غوښی نه خوړل پکار دی ، بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصله ده . که په اوومه ۷ ورځ باندی دیوې وجی څخه داسی ونکړل سی نوپه څوار لسمه ۱۴ ورځ یا په یو ویشتمه ۲۱ ورځ باندی دې عقیقه وکړی ، که چیری نور هم ناوخته سی نو داوو ۷ هفتو یا داوو ۷ میاشتو حساب دی ولګوی ، دعقیقې په حیوان کی هغه ټوله شرطونه دی کم چی دقربانۍ په حیوان کی دی او ددې اکثره مسئلې دقربانۍ په مثل سره دی ، که چیری په یوه غوایی کی شپږ کسه دقربانۍ په نیت شریك وی او اوم شخص دخپل کوچنی دعقیقې په نیت ورشریك سی نو جائز دی .

۲۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته خپله زوجه ډیره محبوبه ده او زما پلار (حضرت عمر رضی الله عنه) دهغې څخه ناخوښه دی او فرمایی چی دې ته طلاق ورکه اوس چی تا څنګه وفرمایل هغسی به کوم . [سوال کوونکی: عبد الله بن عُمر رضی الله عنهما]

جواب : ته هغې ته طلاق ورکه . (ابوداؤد ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجة ، ابن حبان باختلاف الفاظ)

شرح : که چیری زوجه بې قصوره وی نو دمور او پلار په فرمایشت سره هغې ته طلاق ورکول واجب او لازمی نه دی اوپه دې صورت کی دمور او پلار اطاعت ضروری نه دی ، لیکن جناب رسول الله ﷺ فکر وکی چی عمر رضی الله عنه کم چی داعلی درجې عالِم ، عاقل ، مشفق او مهربانه پلار دی نودخپل زوی دزوجې څخه بې له وجی هیڅکله نه ناراضه کیږی اوبې له کمی ګټی ، فآئدې او خیر خواهی خامخا دطلاق حکم نه ورته فرمایی لیکن دمحبّت او الفت دغلبې دوجی څخه هغه وجه او علت دده دزوی په خیال کی نه راځی ددې وجی ده ﷺ دطلاق ورکولو حکم ورته وفرمایۍ .

۲۴. **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین موږ په سفر کی وو دعربو پریوې قبیلې باندی تیریدو هلته کښېنستو ، دهغو خلګو څخه مو مهمانی وغوښته نو هغو خلګو مهمانی نه راکړه ، دهغه ځای څخه یوه ښځه راغله اوراته وې ویل چی ستاسی څخه دیوچا دم نه دی ازده چی راسره ولاړ سی زموږ دقبیلې پرسردار باندی دم وکی ځکه چی هغه لړم خوړلی دی ، زموږ څخه یوه شخص وویل چی زما زده دی ، موږ دهغوی څخه یوڅه پسونه وغوښتل او هغه زموږ ملګری سورةِ فاتحه وویل پرده باندی یې دم اچول شروع کړل هغه ښه سو او دغه خلګو دوعدې مطابق پسونه راکړه دا ملګری دهغو دبېولو څخه انکار کوی لیکن ما ورته وویل چی دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځانه سره راروان کړي او ترڅو پوري چي مو درسولِ مقبول ﷺ څخه پوښتنه نه وي کړي دوی ته لاس مه وروړی ده ﷺ چي څنګه وفرمایل هغسي عمل به کوو .

جواب : دا تقسیم کړئ او زما دپاره هم پکښي حصه راکړي . (بخاري ، مسلم)

شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ خپل دیرش ۳۰ صحابه رضي الله عنهم چي په هغوکي يې ابو سعید رضي الله عنه سردار وو یوځای ددښمن دمقابلې دپاره استولی وه ، (غالبًا په بیرته راتلوکی) هغوی دعربو پر قبیلې باندی تیریده او دشپې هلته پاته سوه او دعربو دقانون مطابق يې دهغوی څخه میلمستیا وغوښته مګر هغوی دسخت زړه والي دوجي څخه انکار وکی ، هغو خلګوته ډیره ژر سزا ورسیده چي دقوم سردار يې لړم وچیچی ، هرقسم تدبیرونه او دوا ګانی يې دکومو چي هلته عادت وو په وکړی لیکن آرام نسو ، نويې په خپلو کی سره وویله چي دغه مسافرینو ته ورسي پوښتنه ورڅخه وکی شاید یو تدبیر یا دم ورته یاد وی ، په همدې ډول ددوی څخه یوه ښځه (دیوه سړی سره) دوی ته ورغله او ورته وې ویل چي زموږ دقبیلې سردار لړم چیچلی دی موږ هرډول منډی او ترنډی پسی وکړی لیکن هیڅ نفع يې ونه رسوله ، موږ اوریدلی دی چي ستاسی صاحب (یعني رسول الله ﷺ) دخدای تعالٰی دطرفه څخه په نور او شفاء سره راغلی دی ، نو که چیری ستاسی څخه دیوه چا سره څه چل ول وی چي دهغه په وجه دې سردار ته آرام حاصل سي نوراته ويې ښیاست، ددوی څخه ابوسعید خدری رضي الله عنه وویل چي هو ! زموږ دم یاد دی ، لیکن ددې سره سره چي موږ درته وویل تاسی خلګو زموږ مهماني نه وکړه لهذا ترڅو پوری چي مو څه معاوضه نه وی مقرره کړی موږ مفت علاج نه کوو ، آخر هغوی دیرش ۳۰ پسونه ورکول قبول کړل او ابو سعید خدری رضي الله عنه ولاړی پر هغه باندی يې دالحمد لله په ویلو سره دم اچول شروع کړل ، په اوه واره ویلو سره هغه سردار ښه سو ، په دې ټولو خلګو باندی يې خوراك وكی يا يې شیدې په وچښلی او دیرش ۳۰ پسونه يې هم ورکړه (ددې دپاره چي دنفر پرسر یو پسه راسی) تر را اخیستلو وروسته بعضو خلګو ته په وړلو کی شبه وه چي معلومه نه ده جائز دی که ناجائز ، ددې وجی ابو سعیدِ خدری رضي الله عنه وویل چي دا تر جناب رسول کریم ﷺ پوری را ورسوی څه چي هغه ﷺ وفرمایل هغسي به کوو ، جناب رسول الله ﷺ چي ټوله قصه واوریده نو مبارکه خندا يې وکړه او وې فرمایل چي: تاسی ته څه معلومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چي دا رُقيه يعني دم دی ، تاسي چي څه کړيدی ښه مو کړيدی ، تقسيم يې کړی او دخپلو حصو سره زما حصه هم را مقرره کړی .
دصحابه وو رضي الله عنهم ډير کرامت وسو کمو خلگو چي ددوی تعظيم نه وو کړی هغوی ته سزا ورسيده اودوی ته خوراك او نورڅه هم ورسيدل ، او سزا هم سردار ته ورکول سوه ولی چي دهغه ټول خلگ تابع دی او رئيس هم وو ددوی ، که چيری يو غريب وای نو دومره عوض ورڅخه اخيستل مشکل وو ، ددې حديث څخه پر علاج او دم او نورو باندی دأجرت مقررول او اخيستل جآئز معلوم سول ، دا جآئز دی ليکن په تراويحو کی دقرآن پر اورولو يا دميت دپاره پرويلو باندی اجرت مقررول ناجآئز او حرام دی .
۲۵. **پوښتنه** : ای سرورِ عالم ﷺ تاسی ارشاد وفرماياست چي شهيد کم کم خلگ دی ؟ [سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابی هريرة رضي الله عنه]
جواب : ۱. کم سړی چي دخدای تعالی په لاره کی (يعنی په جهاد کی) قتل کړل سی هغه شهيد دی ۲. اوکم سړی چي دخدای تعالی په لاره کی (يعنی په جهاد کی، په خپل مرگ) سره مړ سی هغه هم شهيد دی ۳. او کم سړی چي په طاعون کی مړسی هغه هم شهيد دی ۴. اوکم سړی چي دنس دناجوړی (يعنی هيضه ، اسهال او نورو) څخه مړسی هغه هم شهيد دی (مسلم) .
شرح : اول قسم اوداعلی درجې شهيد خو هغه دی کم چي فی سبيل الله يعنی په جهاد کی قتل کړل سی ، دی ددنيا په احکامو کی هم شهيد دی يعنی بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کی دفن کړل کيږی اوپه آخرت کی هم دده دپاره په زرهاوو نعمتونه او راحتونه دی ، دهمداسی شهيدانو په اړوند خدای تعالی ﷻ فرمايلی دی چي هغوی مړه مه گڼئ بلکه هغوی ژوندی دی دخدای دطرفه څخه رزق ورکول کيږی او خوشحاله دی . دوهم قسم شهيد هغه دی چي ددنيا په احکامو کی شهيد نه گڼل کيږی بلکه غسل او کفن دعادی مړو په شان ورکول کيږی ليکن په آخرت کی هغه ته اجر او ثواب او حيات ورکول کيږی په مثال سره دهغه چاچی دالله ﷻ په لاره کی قتل سوی وی ، که څه هم چي په درجه او مرتبه کی تر هغه چا يوڅه کم دی ، ددې قسم شهادت زيری په مختلفو احاديثو کی په څو قسمه مرگونو باندی ورکول سويدی ، لکه څلور قسمه خلگوته چي ددې پوښتنی په جواب کی شهيد فرمايل سويدی او په نورو احاديثو کی ددې څخه ماسوا نورو ډولو مرگونو ته هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهادت فرمایل سویدی که څه هم چی دضعیف او قوی روایاتو مطابق داقسم شهادتونه اته شپیتو ۶۸ ته رسیدلی دی (وګوری مظاهرِ حق ، شروع دباب الجنآئز) لیکن دنهایتی صحیح او قوی روایاتو څخه چی کومو خلګو ته شهید کیدل ثابت دی هغه دادی :

۱. په جهاد کی چی په خپل مرګ سره یعنی بې له وژلو مړ سی.

۲. په طاعون (وبا) اخته سی او مړ سی.

۳. دنس دمریضۍ څخه مړسی .

۴. په اوبو کی ډوب سی مړ سی .

۵. وسوځی او مړسی .

۶. دذات الجنب (یعنی دبغل ددرده څخه) مړسی .

۷. تر دیواله ، کور اونورو لاندی سی مړسی .

۸. دموړپه نس کی کوچنۍ مړسی اوددې دغمه څخه یې بیا مور مړه سی یا دولادت دتکلیف څخه په یو بل ډول مړه سی .

۹. دسل په ناروغۍ مړ سی .

۱۰. دمال په حفاظت کی مړ سی (مثلاً دغلو یا ډاکوګانو مقابله کوی مړ سی) .

۱۱. دخپل ځان دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .

۱۲. دخپل اهل او عیال دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .

۱۳. دسپرلۍ څخه را ولویږی مړ سی .

۱۴. دخپل حق په طلب کی او دهغه په غوښتنه او فریاد کی په ظلم سره مړ سی.

۱۵. په جهاد کی دیوه حیوان په چیچلو سره مړ سی .

۱۶. په غربت یعنی مسافرۍ کی مړ سی .

۱۷. داسلامی ممالکو پر سرحد باندی چوکیداری او پیره کوی مړ سی .

۱۸. په ستونی کی یې ګوله یا دانه ولویږی او بنده سی یا په زکام سره مړ سی چی هغه ته په ستونی کی پهندا لویدل (زکام) هم وایی .

۱۹. زمرۍ ، دغرو پسه یا یوبل درنده حیوان یې څیری او وشکوی اومړ سی .

۲۰. دزړه په اخلاص سره دشهادت فی سبیل الله تمنّا لری مګر ورنصیب نسی او داغسی مړ سی .

۲۱. دمار یا لړم دچیچلو څخه مړ سی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲. دطاعون په ځای کی صبر او شکر وکی او په همداسی ځای کی دیره سی او دمرګه څخه خلاص سی.
۲۳. دکور دبام ، غره یابل لوړ ځای څخه را ایله سی او مړ سی .
دا ټوله شهادتونه که څه هم چی ددوهمی درجې شهادت او شهادتِ صغرٰی دی لیکن په دوی کی هم خپل په مابینځ کی دمرتبو او درجو فرق ډیر څه دی .
یوبل شهید دریم قسم هم سته کم چی یوازی په احکامو کی ددنیا شهید دی ، په آخرت کی دهغه دپاره اجر او ثواب دشهیدانو نه دی هغه دادی چی صرف دغنیمت دمال په اراده یا دیوبل قسم فاسد نیت په وجه په جهاد فی سبیل الله کی مړ سی په ظاهره به دده سره هغه معامله کیږی کمه چی داول قسم دشهیدانو سره کیږی یعنی بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کی دفن کړل کیږی لیکن په آخرت کی به اجر او ثواب دشهیدانو هغه ته نه وی حاصل.
۲۴. **پوښتنه** : په ټولو اعمالو کی بهتره او افضله کم عمل دی او تر هغه وروسته دکم عمل درجه ده او تر هغه وروسته دکم ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضی الله عنه]
جواب : تر ټولو بهتر عمل په الله ﷻ او دهغه په رسول ﷺ باندی ایمان راوړل دی ، تردې وروسته دخدای ﷻ په لاره کی جهاد کول ، تردې وروسته هغه مقبول حج دی چی په هغه کی ریا نه وی . (بخاری ومسلم)
شرح : ایمان یې تر ټولو اول اوپه اوله درجه کی ددې وجی کښېښووی چی بې له ده هیڅ عمل او عبادت په کار نه راځی اونه هم قبلیدی سی همدی اصل داصلو دی ، په جهاد کی هم کله چی دایمان اشاعت اوخپرونه او متعدی ګټه وی ددې وجی یې هغه په ایمان پسی متصل په دوهمه درجه کی کښېښووی ، حج چی کله یو لوی مشکل اوسخت عبادت وو او نهایتی داعلٰی قسم عمل وو هغه یې هم په افضله او بهتره عملو کی شمار کی .
صحابه وو رضی الله عنهم چی هروخت هم تر ټولو دمحبوب عمل او تر ټولو دافضله عبادت په اړوند په دربار کی دالله ﷻ پوښتنه کړیده نو آنحضرت ﷺ بعضی وختونه دهغه دحال سره مناسب جواب ورکړیدی مثلاً دمور اوپلار په خدمت کی دهغه څخه قصور کیدی یا په لمانځه کی ورڅخه یوڅه سُستی کیدله نوهغوی ته به یې فرمایله چی ستا دپاره دمور او پلار خدمت کول تر ټولو بهتره عمل دی ، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا دپاره لمونځ په پایبندی سره په خپل وخت کی ادا کول بهتره عمل دی ، نور بعضی اعمال ګواکی تردې هم افضله سته دهغوی دافضلیته څخه هم انکار نه وو مقصد ، او کله به یې دوخت او ضرورت دلحاظه څخه مختلف جواب ورکوی په کمه زمانه کی چی دجهاد نهایتی احتیاج وو هلته یې جهاد ترټولو ښه عمل بللی دی اوکله چی به دجهاد دومره قدر ضرورت نه وو نو نور عملونه به یې ترټولو افضل وګرځول او جهاد به یې په دوهمه یا دریمه درجه کی وګرځوی ، اوپه حقیقت کی داټوله اعمال محبوب او افضل دی ګواکی فرق یې په خپل مینځی مرتبو او درجو کی دی . ددې جوابو داختلافاتو په وجه کی علماوو نوری وجوهی هم بیان کړیدی ، دې بنده دضرورت داندازې په بیان کولو باندی اکتفاء وکړه .

۲۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما رضعی خور دا نذر ایښی وو چی لڅ سر او لڅی پښې به دبیت الله شریفی طرف ته ځی (یعنی حج به کوی او اوس په دارنګه کولو تکلیف او دقت وی) . [سوالکوونکی : عقبه بن عامر رضی الله عنه]

جواب : الله تعالی ته ستا درضعی خور دمشقت او تکلیف هیڅ ضرورت نسته هغې ته پکار دی چی سپره سی (یعنی سپره دی سی اوبیت الله شریفی ته دی ولاړه سی او پړونی دی واغوندی یعنی سردې پټ کړی) اودرې روژې دی ونیسی (ځکه چی هغې خپل نذر نکی پوره ، دا دهغه کفاره ده) . (ترمذی ، ابوداؤد ، نسآئی ، ابن ماجة ، دارمی) .

شرح : دسر پټولو حکم ده ﷺ ددې وجی وفرمایی چی ښځی ته سر پټول فرض دی او دناورا کارو نذر که چا ایښی وی دهغه پوره کول لازم نه دی ، اودسپریدو حکم یې ددې وجی ورکی چی هغه ښځه په پښو باندی دسفر کولو څخه معذوره وه طاقت یې نه درلودی لیکن کله چی هغې دخپل نذر خلاف وکړه ددې وجی ددې پر ذمه باندی قربانی واجب سوه چی دهغه حکم دنورو احادیثو څخه معلوم سویدی ، په کمه درجه کی دهغه دبزې قربانی ده او په لوړه درجه کی او مستحب داوښ یا دغوایی قربانی ده ، اوکله چی یې نذر نکړی پوره نوځکه کفاره هم واجب سوه . او کفاره ده دمریی آزادول یا لسو ۱۰ مسکینانو ته خوراك ورکول یا لسو ۱۰ ته کالی وراغوستل اوکله چی داهیڅ هم نه وی نو درې ۳ روژې دی یوپه بل پرلپسی متصلی ونیسی ، کله چی آنحضرت ﷺ ته معلومه وه چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور په وس او طاقت کی بل ډول کفاره ادا کول نسته ځکه نوده ﷺ دروژې نیولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکم ورکی، (یو دا هم احتمال دی چی دعقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ درضعی خور سره دقربانۍ طاقت هم نه وو ددې په عوض کی ده ﷺ دروژې نیولو ارشاد ورته فرمایلی دی) .

۲۸ . **پوښتنه** : مورږ سپیان ایله کړو ښکار په کوو دهغوی کړل سوی ښکار په کمو صورتو کی جآئز دی اوکله ناجآئز ، او بعضی وختونه خو زمونږ دخپل سپی سره پر ښکار باندی بل سپی هم موجودیږی داسی ښکار خوړل پکار دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عدی بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : کله چی ته خپل تعلیم یافته سپی (په بسم الله ویلو سره) پر ښکار باندی ایله کړی او هغه ښکار مړ کړی نو هغه خوره او که چیری ښکار کوونکی سپی په خپله هم دهغه څخه خوراك وکړی نودا ښکار مه خوره او کله چی دسپی سره بل سپی پر ښکار باندی پیداسی نوبیا هم هغه مه خوره ځکه چی تا بسم الله یوازی دخپل سپی پر ایله کیدو باندی ویلی وه نه پر هغه بل باندی (اوپر کم سپی چی دایله کیدو په وخت کی بسم الله ونه ویل سی دهغه ښکار کړل سوی حیوان خوړل جآئز نه دی) لهذا نو هغه هم مه خوره ځکه چی معلومه نه ده چی ستا سپی دا ښکار کړی او مړ کړی دی اوکه هغه بل سپی . (بخاری شریف)

شرح : دسپی ښکار کم چی ترمړ کیدو وروسته پیدا سی په هغه کی که چیری درې ۳ خبری وی نو حلال دی ۱ . سپی به تعلیم یافته وی ۲ . مسلمان به په بسم الله ویلو سره ایله کړی وی ۳ . سپی به دهغه څخه خوراك نه وی کړی ، که چیری ژوندی پیدا سو نوددې شرطو ضرورت نسته ذبح یې دی کړی او بیا دې یې وخوری . که چیری دوو سپیانو په شریکه ښکار کوی نوپه دواړو کی هغه درې ۳ سره شرطونه پکار دی ، که چیری په دوی کی یوهم غیرِ تعلیم یافته وو یا کافر یا مشرك ایله کړی وی نو ددوی دخوا څخه مړ کړل سوی ښکار نه دی حلال (تفصیلی حال دسپی دښکار او مسئلې او نور یې تردې مخکی ذکر سویدی) .

۲۹ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دا زما زوی دی ما په دغه نس کی ساتلی وو ، دتیو څخه می شیدې ورکولی په غیږ کی می روزی اوس دده پلار ماته طلاق راکړیدی او غواړی چی دی هم زما څخه جلا کړی ، ته ﷺ ددې په اړوند څه حکم فرمایې ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دعبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا]

جواب : ترڅو پوری چی ته دبل چا سره نکاح ونکړی نسبت دهلك وپلار ته ، ته یې زیاته حقداره یې . (ابوداؤد ، مسندِ احمد)

شرح : کوچنی ته دپروربنت ورکولو او دخپل ځان سره دساتلو دپاره مور حقداره ده ترڅو پوری چی کوچنی هوښیار نسی (چی دهغه موده فقهاوو دهلك دپاره اوه ۷ کاله مقرره کړیده او دانجلۍ دپاره یې دحیض تر راتلو پوری) لیکن پربنځی باندی دی ددې په وجه جبر نه کول کیږی ، دکوچنی نفقه اوخرچه په دې ورځوکی دپلار پرذمه باندی ده ، او که چیری پلار مالداره وی نو دپروربنت مزدوری هم ښځه ورڅخه اخیستلای سی کله چی دمیړه په نکاح یا عده کی نه وی ، لیکن که چیری مور یې دداسی شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی دپاره محرم نه وو یا داسی ځای ته داوسیدنی دپاره ولاړه چی دهغه ځای اوسیدونکی دکوچنی او دهغه دپلار سره عداوت (دښمنی) درلوده نو ددې (مور) حق دپروربنت یې ځی ، ولی چی په دې صورتوکی کوچنی ته دتکلیف او ضرر اندیښنه ده ، که چیری مور یې دداسی یو شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی محرم وو نو دمور حق داولاده څخه نه باطلیږی ، مثلا دکوچنی داکا سره یې نکاح وکړه یایې داکا دزوی سره نکاح وکړه ، که چیری مور یې پروربنت نه کوی یا مړه سوه یایې دکوچنی دنامحرم سره نکاح وکړه نو نیکه ته ترده وروسته بیا انا ته تردې وروسته بیا خور ته تردې وروسته بیا خاله ته بیا عمه ته بیا نورو ښځو او نرانو ته دحضانة ([1]) حق حاصلیږی ، چی دهغه تفصیل ددې لنډی کتاب لائق نه دی .

مسئله : که چیری مور یې فاسقه یا فاجره وی نوبیا دحضانة حق نه ورته حاصلیږی .
که چیری دکمی وجی څخه لا چاری او لابدی وی مثلا دمور څخه ما سوا کوچنی دبل چا شیدې نخوری نوبیا به یې په مور باندی په جبر سره داولاد پروربنت کول کیږی .

۷۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دزوج یوڅه غلامان تښتیدلی وه هغه ددوی په

([1]). حضانة : یعنی داولاد طلب کول مور لره دپروربنت دپاره .
قال الکاسانی فی البدآئع فی الحضانة : هِيَ فِي اللُّغَة تُسْتَعْمَلُ فِي مَعْنَيَيْنِ: أَحَدُهُمَاجَعْلُ الشَّيْءِ فِي نَاحِيَةٍ يُقَالُ: حَضَنَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ أَيْ اعْتَزَلَهُ فَجعَلَهُ فِي نَاحيَة منْهُ، وَالثَّانِي: الضَّمُّ إِلَى الْجَنْبِ يُقَالُ: حَضَنْته وَاحْتَضَنْته إِذَا ضَمَمْته إِلَى جَنْبِك ، وَالْحَضْنُ الْجَنْبُ فَحَضَانَةُ الْأُمّ وَلَدَهَا هِيَ ضَمُّهَا إِيَّاهُ إِلىٰ جَنْبِهَا وَاعْتِزَالُهَا إِيَّاهُ منْ أَبيه لِيَكُونَ عنْدَهَا فَتَقُومَ بحفْظه وَإِمْسَاكه وَغَسْلِ ثِيَابِه وَلاَ تُجْبَرُ الْأُمُّ عَلَى إِرْضَاعِه إِلاَّ أَنْ لاَّ يُوجَدَ مَنْ تُرْضِعُهُ فَتُجْبَرَ عَلَيْهِ وَهٰذَا قَوْلُ عَامَّةِ الْعُلَمَاءِ . آهـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تلاښ کی ووتی کله چی قدوم ته ورسیدی نو هغه غلامان یې پیدا کړه ، غلامانو هغه قتل کی ، اوس که چیری اجازه وفرمایی نو خپلی پخوانۍ قبیلې بنی خدره ته به ولاړه سم ځکه زوج چی زه په کم کور کی پرې ایښی یم او دی مړ سو هغه نه داوسیدنی دپاره صحیح ځای دی اونه هم څه دخوراك او چینباك اسباب سته .

[سوال کوونکی : زوجه حبشیه ابو سعیدِ خدری رضی الله عنه]

جواب : ته په خپل هغه سرای کی اوسه ترڅو پوری چی مقرره عده خپل پای ته ورسیږی (ترمذی، ابوداؤد ، نسائی، مؤطا امام مالك) .

شرح : اول دې ته آنحضرت ﷺ اجازه فرمایلی وه چی ولاړه سه لیکن کله چی هغه واپس روانه سوه نو پدستی یې راوبلله او ورته وې فرمایل چی دعدې ترختمیدو پوری په همدې سرای کی اوسه ، ددې څخه معلومه سوه چی دمعتدې دپاره دزوج یا دزوج دوارثانو دطرفه څخه داوسیدنی دپاره په ورکړل سوی کور کی اوسیدل واجب دی او دا چی دکور یا بل شی دخرابوالی او دلږ او ډیر تکلیف دوجی څخه په عده کی کور پرېښوول جائز نه دی بلکه په وخت کی دوفات دزوج چی په کم کور کی اوسیږی په همدغه ځای کی دې عده پوره کړی برابره خبره ده که هغه ځای دښځی په ملك کی وی اوکه دزوج او که دبل چا . البته که یې چیری دزوج وارثان په ظلم او زور سره وباسی یاپه دې کور کی دځان او مال دضآئع کیدو خطره وی یا کور ونړیږی یا دنړیدو بیره وی یا دکرایی کور وی او ښځی ته دکرایی ورکولو طاقت نه وی په دې ټولو صورتونو کی کور پرېښوول جآئز دی .

مسئله : که چیری اتفاقی دیوچا کره دلیدو کتو دپاره تللی وه او ترشا یې په همدې وخت کی زوج مړ سو یا یې طلاق ورکی نو پدستی دې خپل کورته بیرته راسی او عده دې تیره کړی .

مسئله : دزوج دمرګ په عده کی که چیری دښځی سره دخوراك او چینباك او ګذارې سامان نه وی نو دا چی دا دورځی ووزی اوکار وبار وکړی او دشپې بیرته واپس همدغه کور ته راځی او پکښی اوسی نو دا جائز دی لیکن دطلاق په عده کی بالکل وتل روا نه دی ولی چی ترعدې پوری ددې خرڅ دزوج پر ذمه باندی دی.

٧١. **پوښتنه** : ما دابو اهاب دلور سره چی نامداره ده په غنیه باندی نکاح کړی وه اوس یوه ښځه وایی (او زما په فکر کی که هغه درواغ وایی) چی ما عقبه او دهغه وزوجې ته ددوی په کوچنیوالی کی شیدې ورکړیدی په دې صورت کی غنیه زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوجه کیدلی سی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عقبه بن حارث رضی الله عنه]

جواب : ته خپله دا زوجه پرېږده ، کله چې دا ویل کیږي چې تاسي دواړه رضاعي خور او ورور یاست ، نوبیا څنګه تاسي دواړه دزوج او زوجې په ډول اوسیدلای سي . (بخاري ، نسآئي ، دار قطني) .

شرح : عقبه رضی الله عنه په مکه معظمه کي اوسیږي دده دزوجې نوم زینب او غنیه وه او دام یحیٰی په کنیت سره مشهوره وه یوه ورځ یوه سوال کوونکي تور پوستي ښځه ددوی کورته راغله دې ته په خیر ورکولو کي دوی وځنډیده نو دې ورته وویل چې ماته څه صدقه او خیرات ضرور راکړي په خدای قسم چې ما خو تاسي دواړو ته شیدې درکړیدي که څه هم چې هغې زړې ښځي دا خبره دصدقې او خیرات اخیستلو دپاره کړي وه لیکن ددې څخه ددې دواړو زوج او زوجې ورور او خور کیدل ثابت سوه ، عقبه رضی الله عنه ورته وویل چې ته درواغ وایي که ریشتیا داسي وای نو دمخکي څخه تا دا خبر ولي نه راکوی مګر هغه سپین سري پرخپلې خبري باندي ولاړه وه ، دزوجې وقریبانو او کورنۍ ته یې دتحقیق دپاره سړي ولیږي نو هغوی ټولو وویل چې موږ ته نه ده معلومه چې دې ښځي دی زموږ انجلۍ ته شیدې ورکړې وي ، نوبیا عقبه رضی الله عنه سپور سو او دمسئلې دپوښتني دپاره مدیني منوري ته ولاړی او دجناب سرورِ عالَم ﷺ په خدمتِ بابرکت کي حاضر سو ده ﷺ چې واقعه واوریده نو دجلا کیدو حکم یې ورکی او وې فرمایل چې کله په تاسي دواړو کي دشیدو دعلاقې په وجه باندي دورور اوخور قرابت راغی نوبیا څنګه یوځای اوسیدلای سي ، عقبه رضی الله عنه ارشادِ نبوي ﷺ په زړه او روح سره قبول کی او خپله زوجه امِ یحیٰی یې پرېښووله او بله نکاح یې وکړه .

دا حکم آنحضرت ﷺ په ډول دتقوٰی او احتیاط فرمایلی وو که نه وی نوپه دې صورت کي زوجه پرېښوول واجب او لازمي نه وه ، او یوازي دیوې ښځي په شاهدۍ سره درضاع علاقه نسي ثابتیدی ، البته احتیاط او تقوٰی دغه ده دکم چې حضور ﷺ حکم ورکی او عقبه رضی الله عنه عمل په وکی .

۷۲. **پوښتنه** : ای فخرِ عالَم ﷺ دابی القعیس ورور افلح دلته زموږ کره راغلی وو ما دهغه څخه پرده وکړه نو هغه راته وویل چې آیا زما څخه هم پرده کوی زه خو ستا اکا یم ما ورته وویل چې ته مي اکا دکمي خوا سوې ؟ هغه راته وویل چې زما دورور زوجې تاته شیدې درکړیدي ، ما ورته وویل چې ماته خو شیدې ښځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکړیدی ستا یې څه علاقه ورسره ، اوس ته وفرمایه چې دهغه څخه پرده کول پکار دی او که واقعی هغه په دې علاقې سره اکا ګرځی او پرده نه ده واجب ؟
[سوال کوونکی : ام المؤمنین عآئشة رضي الله عنها]
جواب : هغه شرعًا ستا اکا دی هغه ته دراتللو اجازه ورکړه دهغه څخه پرده مه کوه ځکه په نسب سره چې کم قرابتونه ثابتیږی هغه په رضاع سره هم ثابتیږی. (بخاری)
شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چې دشیدې ورکوونکی ښځی دزوج په علاقې سره هم هغه قرابت ثابتیږی کم چې په نسب کی دپلار دطرفه څخه وی مثلاً دنسبی پلار دورور څخه پرده نه ده واجب او نکاح ورسره حرامه ده دغه رنګه درضاعی پلار دورور سره هم نکاح حرامه ده او پرده نه ده واجب ځکه چې هغه رضاعی اکا دی ، لکه چې دا شخص چې دحضرتِ عآئشې رضي الله عنها درضاعی مور لیور یعنی درضاعی مور دزوج ورور یې وو چې دهغه په مخامخ کیدو سره ده ﷺ عآئشې رضي الله عنها ته اجازه ورکړه او ورته وې فرمایل چې دی ستا اکا دی ، دافلح په اړوند اختلاف دی چې دا دابو القعیس زوی دی اوکه ورور مګر زیاته معتبره خبره داده چې ورور یې دی ، دعآئشې رضي الله عنها یوبل اکا هم رضاعی وو مګر هغه یې دبلی علاقې څخه اکا کیدی یعنی دابوبکر رضي الله عنه سره په شیدو کی شریك ورور وو ، په عربو کی چې کله دمور څخه ما سوا دنورو ښځو شیدې هم اکثره وخت ماشوم ته ورکول کیږی ددې وجی درضاعت علاقې په کثرت سره وی . په هندوستان ، پاکستان او افغانستان کی هم داسی علاقې او قرابتونه وی دنکاح پر وخت خلګوته پکاردی چې دعلماوو څخه تحقیق وکړی ترڅو چې په حرام کی مبتلا نسی .
۷۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایاست چې بعضی وخت یوڅوك یو دخیر کار کوی په دې وجه باندی خلګ دهغه تعریف کوی ، ددې څخه هغه ته څه تاوان رسیږی او که نه اوپه ثواب کی څه نقصان راځی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو ذر رضي الله عنه]
جواب : دا تعریف خو مومن ته ژر رسیدونکی زیرۍ دی . (مسلم شریف)
شرح : دجواب مطلب دادی چې دا تعریف هغه شخص لره هیڅ ضرر رسوونکی نه دی بلکه داخو نقد او ژر رسیدونکی زیرۍ دی چې ده ته دلته ورسیدی چې دهغه څخه معلومه سوه چې الله تعالی ددې بنده څخه راضی سویدی او دی یې خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبوب کېږدی ، دا دهغه ﷻ درضا او محبت تاثیر دی چی ددنیا خلګ یې هم محبوب بولی او تعریف یې کوی ، لکه په حدیث شریف کی چی راغلی دی چی کله الله تعالی یوځوك محبوب ګرځوی نو دآسمان خاوندانو ته اطلاع او خبر ورکول کیږی چی هغه یې هم دوست ونیسی تردې وروسته په کراره کراره داهلِ دمځکی په زړو کی هم دهغه محبّت او عظمت کښېنی او هغه په دوی کی مقبول ګرځوی ، حاصل داچی ددې ځای تعریف دراتلونکی دکامیابۍ او نیکمرغۍ او دعالَم آخرت دبشارت او خوشحالۍ علامه ده چی هغه ده ته هلته حاصلیدونکی ده او دهغه لوړ قیمتو اجر اوثواب اوالهی نعمتو پیش خیمه ده کم چی دده دپاره په عالمِ باقی کی تیار سویدی .

۷۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ما یو آس فی سبیل الله (یعنی دثواب په نیت باندی دخدای تعالی ﷻ دپاره یا دجهاد کولو دپاره) یوه شخص ته ورکړی وو مګر هغه ددې آس هیڅ خدمت نه وو کړی او ډنګر او نرۍ کړی وو چی بالکل بیکاره کړی یې وو ، اوس یې هغه شخص خرڅوی غالبًا داسی ګمان کیږی چی په ډیره اندازه کم قیمت به یې ورکړی زه هغه ورځخه رانیسم که نه ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب رضی الله عنه]

جواب : هغه هیڅکله مه رانیسه خپله صدقه بیرته واپس مه اخله که څه هم چی هغه یې تاته دیوه درهم په بدله کی هم درکوی ددې وجی چی کم څوك صدقه ورکړی او بیرته یې واپس ورځخه واخلی هغه داسی دی لکه سپی چی خپل قۍ دوباره بیرته خوری . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چی هغه آس (چی دهغه نوم حضرت عمر رضی الله عنه وَرْد ایښی وو) ډیر ډنګر او بیکاره سوی وو ددې وجی څخه یې په کم قیمت باندی دتر لاسه کولو ګمان وو او ددې وجی چی دده سره به په خاص طور سره ډیر رعایت وکی ولی چی دا دده دخوا څخه ورکول سوی وو که څه هم چی داقسم بیع حلاله او جائزه ده لیکن کله چی دفی سبیل الله تر ورکولو وروسته اوس دهغه څخه یو قسم رعایت تر لاسه کول نا مناسب دی اوس چی هغه هرڅومره قدر رعایت وکړی ګواکی په هغومره اندازه دده ورکړه بیرته ده ته واپس راغله لهذا دا فعل داحتیاط او تقوٰی خلاف او یوڅه قدر مکروه دی ددې وجی جناب سرورِ عالَم علیه الصلاة والسلام دعمر رضی الله عنه دپاره دا نکړه خوښه او ممانعت یې وفرمایۍ او بیا یې دصدقې بیرته اخیستلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخت مذمت دیوه مثال په بیان کولو سره ښکاره کی .

۷۵. **پوښتنه** : ای سرورِ عالَم ﷺ مورِ (یعنی ښځی) پر خپلو پلرو او زامنو او مړو باندی نهایتی بار (او ګرانی) یو (زمورِ خرڅ چی کم ددوی پرذمه دی هغه دوی ته ډیر درونـد او ناخوښه دی) ددې خلګو دمال څخه (مورته بې لـه اجازې) آیا یوڅه اخیستل حلال دی ؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه اوږدقامت اوقوی اوغټ بدن والا ګواکی دقبیلې څخه دمضروه]

جواب : ددوی دمال څخه تازه شی اخلی خوراك یې هم حلال دی او پـه هدیـه کی ورکول یې هم (ابوداؤد) .

شرح : په کومو ملکو کی چی ښځی کم دروزی کار په خپله نه کوی هلته اکثره پر خلګو باندی ددوی داخراجاتو بار نهایتی ګران تیریږی (ګواکی بعضی وختونه په وجه دډیر تعظیم او محبّت هغه دروند والی نه معلومیږی) اوس چی هغه په اجازه او خوشحالیـ سره هرڅه ورکړی دا دهغوی عنایت اومهربانی ده لیکن بې له اجازې څومره قدر تصرف کول جآئز دی ؟ دا سوال کوونکی وپوښتل ، ده ﷺ وفرمایل چی لانده او تازه شیان مثلاً پوخ سوی خوراك یا شیدې اونور داسی شیان چی ژر خرابیږی او هغه نسی ذخیره کیدی هغوی بې له اجازې خوړل یا یوڅه قدر په طور دهدیې یا خیرات ورکول یوچا ته جآئز دی ، نور مالونه لکه غلې او دانې او داسی شیان چی دذخیره کیدو قابل وی په هغوی کی داسی تصرف کول نه دی جآئز ، که چیری زوج نه ورکول نو دخپل اولاد دپاره خوراك او نور ضروری شیان بالکل بې له اجازې اخیستل هم جآئز دی لیکن هدیه او صدقه او نور په هغه صورت کی ورکول جآئز دی چی دزوج اجازه اورضا په ډول دعرف او عادت معلومه وی او هغه دکوچنی شیانو په ورکولو سره نه ناراضه کیږی ، بلکه که چیری په غله او نقدو او نورو شیانو کی هم دزوج په طرز او طریقې سره اجازه معلومه سی نو خرڅول ، ورکول او وربخښل یې جآئز دی لیکن په هر حالت کی دی بې له موقع او بې ځایه دهغه مال نه خرڅوی او دفضول خرچی دعادت په اختیارولو سره دی دشیطان خور دځانه څخه نه جوړوی .

۷۶. **پوښتنه** : پرمځکه باندی ترټولو مخکی کم مسجد جوړ سویدی او دهغه څخه وروسته کم یو ؟ [سوال کوونکی: ابوذرِ غفاری رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ]

جواب : اول مسجدِ حرام (یعنی خانهٔ کعبه) جوړ سویدی تر هغې وروسته مسجدِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقصیٰ (یعنی بیت المقدس چې سلیمان عَلَیْہِالسَّلَامُ جوړ کی) . (بخاری ونسائی)
شرح : په دې کی هیڅ کله هیڅ شبه نسته چې په ټوله عالَم کی چې ترټولو اول کم ځای دعبادت دپاره مقرر کړل سویدی هغه مسجدِ حرام یعنی خانه کعبه ده لکه خدای تعالیٰ چې هم فرمایلی دی چې: إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ یعنی تر ټولو مخکی کور کم چې دخلګو دپاره عبادت خانه مقرره کړل سوی وه هغه دی چې په مکه کی دی (یعنی خانه کعبه) ، اونه هم په دې کی شك سته چې مسجدِ اقصیٰ تردې وروسته جوړ سویدی لیکن په بعضی روایتوکی دی چې دسوال کوونکی پر پوښتنه باندی آنحضرت ﷺ وفرمایل چې دمسجدِ حرام او مسجدِ اقصیٰ په بنیاد کی دڅلویښتو ۴۰ کالو فاصله ده حالانکه دتاریخ څخه واضحه کیږی چې په دوی کی تر زرو ۱۰۰۰ کالو هم زیات لیری والی دی ولی چې خانه کعبه ابراهیم عَلَیْہِالسَّلَامُ جوړه کړیده او مسجدِ اقصیٰ سلیمان عَلَیْہِالسَّلَامُ . ددې وجی نو ښه پوهیدل پکار دی چې جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه فاصله بیان کړیده کمه چې ددوی دواړو داولو بنیادو او اصلی بناوو ترمابینځ واقع ده ولی چې نه دخانه کعبې اصلی بانی حضرت ابراهیم عَلَیْہِالسَّلَامُ دی اونه هم دمسجدِ اقصیٰ بنیاد اېښوونکی حضرت سلیمان عَلَیْہِالسَّلَامُ دی بلکه حضرت آدم عَلَیْہِالسَّلَامُ په امرِ خداوندی سره یو تربل وروسته دواړه مسجدونه جوړ کړیدی اوپه همدغه بنیاد اېښوولو کی څلویښت ۴۰ کاله فاصله وه ، دکم چې مخبرِ صادق (روحی فداه [۱]) بیان فرمایلی دی ، تر اوږدې زمانې او ډیری مودی وروسته چې کله ددواړو علامې خرابی او محوه سوی وی او بې نښانه پاته سوی وی په ارشاد او اطلاع خداوندی سره سیدنا ابراهیم عَلَیْہِالسَّلَامُ خانه کعبه پرقدیمو بنیادو باندی تعمیر کړه او دده لمسی حضرت یعقوب عَلَیْہِالسَّلَامُ مسجدِ اقصیٰ پر مخکنیو بنیادو باندی راپورته کی (په دې دوو تعمیرو کی تقریباً دڅلویښتو کالو فرق وو) بیا یوڅه موده وروسته داؤد عَلَیْہِالسَّلَامُ په نهایتی عمدګی او استحکام سره دمسجدِ اقصیٰ تعمیر شروع کی او دهغه دوفاته څخه وروسته دده رشید زوی او لآئق او عالیقدر جانشین سلیمان عَلَیْہِالسَّلَامُ اختتام ته ورسوی او هم دی عَلَیْہِالسَّلَامُ ددې بانی مشهور سو لیکن دخاصو تعلقاتو دوجی څخه دبیت الله شریفی بانی حضرت ابراهیم عَلَیْہِالسَّلَامُ مشهور دی ګواکی

---

[۱]. یعنی زما روح دی ترده ﷺ قربان وی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خانه کعبه هم تر ده ﷷ وروسته څو وراه تعمیر سویده ، دبیت الله تعمیراتو یو څه قدر حالات همدې فقیر مؤلِف په الجواب المتین کی او زیات حالات یې دالصّالحات پر حاشیه باندی دحضرتِ فاطمې رضی الله عنها په حالاتو کی لیکلی دی .

۷۷. **پوښتنه** : یا رسول مقبول ﷺ زما نوم فلانی ځای ته دتلونکو مجاهدینو په نومونو کی لیکل سویدی او زما زوجه حج ته تللی ده (حالانکه دښځو دپاره بې له کم محرم یا زوجه څخه یوازی تلل منع دی او هلته په جهاد کی تلل هم ضروری دی (ولی چی نوم می لیکلی دی) اوس څه تدبیر وکړم) ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابن عباس رضی الله عنهما]

جواب : ته دخپلی زوجې سره ولاړ سه حج وکه (جهاد ته تلل وځنډوه). (بخاری)

شرح : یو وار دخدای ﷻ رسول ﷺ ارشاد وفرمایی چی بې له ملګری کیدو دزوج یا یوه محرم دی هیڅ ښځه سفر نه کوی ، چی ددې څخه معلومه سوه چی دښځی دپاره دفرضی حج دادا کولو دپاره هم بې له ملګری کیدو دزوج یا محرم سفر نه دی جآئز ، ددې وجی سوال کوونکی ولاړ سو او پوښتنه یې وړاندی کړه ، غالبًا به دهغه پر زوجی باندی حج فرض کړل سوی وو اوپرده به نه وو فرض سوی لیکن کله چی دده دنفلی حج دوجی څخه دزوجې فرضی حج ادا کیدی اوبې له دی چی دی ولاړ سی هغه پاتیده ولی چی بل څوك بیوونکی یې نه وو او یوازی تلل حرام وه ځکه یې نوده ته دجهاد پرېښوولو او حج کولو حکم ورکی ، ولی چی جهاد دده په نه موجودګی کی هم کیږی لیکن دزوجې حج بالکل فوت کیږی .

مسئله : کله چی دنورو احادیثو څخه معلومه سویده چی دیوازی سفر ممانعت په هغه حالت کی دی کله چی ددرو ورځو سفر وی (چی دهغه مقدار په پاکستان او هندوستان کی ۴۸ انګریزی میله کیږی) نو که چیری یوه ښځه مکی معظمې ته نژدی اوسیږی چی ددرو ورځو سفر (یعنی د۴۸ میلو فاصله نه وی) نودې ته یوازی تلل او حج کول هم جآئز دی ، لیکن بهتره خبره پرهر حال داده چی دیو چا محرم سره یوځای ولاړه سی.

۷۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دوه همسایګان دی (که چیری زه هدیه ورکول وغواړم او هغه دومره شی وی چی یوازی یوه همسایه ته دورکولو قابل وی نو) په دوی کی یې کم یوه ته ورکړم ؟ [سوال کوونکی: عآئشة رضی الله عنها]

جواب : دکم یوه دروازه چی تاته زیاته نژدی وی . (بخاری)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : دهمسايه وكورته چې كم شي راځي نوتژدی دروازې والا همسايه اكثره وخت هغه ويني اوبعضې وخت يې دهغه شي وطرف ته رغبت او خواهش پيدا كيږي ، نو دپوره نروالی دوجی څخه يې هغه ته دهديې او تحفې وركولو حكم وفرمايي او ددې وجی هم دهغه حق زيات دی چی هغه دحاجت او ضرورت پروخت دده كومكی وی او دغفلت په وخت كی يې حفاظت كوونكی وی ، نو ددې ټولو مصلحتو په وجه نژدی دروازې والا همسايه ته يوشی وركول مستحب او افضله دی ، كه يې چيری دخپل يوه مصلحت يا فآئدې په وجه وليری دروازې والا همسايه ته وركی نوبيا هم جآئز او صحيح دی. دارنګه دا حكم هغه وخت دی چی يوازی يوه ته وركول منظور وی يا هغه هديه قليل المقداره وی چی يوه ته وركول كيږي زيات ته نه ، كه داسی نه وی نوكه يې قدرت وی نوبهتره داده چی دواړو ته هديه وركړي ، نژدی دروازې والا ته هم او ليری دروازې والا ته هم .

دهمسايه سره په مړانی ، كومك ، خير خواهی او اعانت كولو كی ډير حديثونه وارد سويدی ، هغه ته ضرر رسول ، آزارول ، دهغه وپټو شيانوته كتل او پلټنه يې كول نهايتی لويه ګناه ده ، دهمسايه حقوق ، اخلاق او آداب يې په كتابو كی مفصل ذكر دی .

۷۹. **پوښتنه** : ای جناب سرورِ عالَم ﷺ زما مور راغلی ده ، هغه مشركه او داسلام څخه ناخوښه او بيزاره ده ، ماته دهغې خدمت كول او ورسره وصله رحمی كول جآئز دی او كه نه ؟ [سوال كوونكی : اسمآء خور دابوبكر رضي الله عنهما]

جواب : ته دخپلی مور سره وصله رحمی (په ګذاره او احسان كی) كوه (مسلم)

شرح : ابوبكر رضي الله عنه دجاهليت په زمانه كی خپلی يوې زوجې ته چی نامداره وه په قُتيلة سره طلاق وركړي وو چی دهغه څخه دابوبكر رضي الله عنه لور اسمآء (چی زوجه وه دزبير رض) پيدا سوی وه ، مدينې ته ترهجرت كولو وروسته په كمه زمانه كی چی حضرت سرورِ كآئنات ﷺ دقريشو دكفارو سره پريو څو شرطو باندی صلح كړې وه (چی هغې ته صلحِ حُديبيه او عهدِ قريش هم ويل كيږي) دا ښځه دخپل زوی حارث سره (چی هغه يې دبل زوج مدرك څخه پيدا سوی وو) ملګری سوه دمكې معظمې څخه را روانه سوه دخپل لور اسمآء رضي الله عنها كور مدينی منوری ته راورسيده اويوڅه غوړی ، كشمش اونور شيان يې په تحفه كی راوړه ليكن داسلام څخه متنفره او دلور دمسلمانيدو څخه نهايتی ناراضه وه ، او دلته دډيری مودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه دابوبکر رضي الله عنه کور په نورِ اسلام سره منوّر سوی وو ، ښځو او نرانو ټولو درسول الله ﷺ پر احکامو باندی روح او ځان ورکوی او دده ﷺ بې له اجازې یې هیڅ کار نه کوی ، اسمآء رضي الله عنها نه تحفه قبوله کړه او نه یې دمور کم خاطر او خیال وساتی بلکه دهادی برحق ﷺ په خدمت مبارك کی حاضره سوه او حال یې عرض کی ، دده ﷺ په جواب کی دمور کیدو دعلاقې ښکاره والی وکی ددې محبّت یې تازه کی او اجازه یې ورته وفرمایله چی دمور کیدو دعلاقې څخه ته دهغې خدمت ، تعظیم ، ښه سلوك او احسان ورسره وکړه که څه هم چی هغه مسلمانه نه ده، دده ﷺ دارشاد څخه معلومه سوه چی سره ددې چی کافر او مشرك وی دمور اوپلار دخدمت او تعظیم حق نه زائلیږی ، او خدای تعالٰی جل جلاله چی دمور اوپلار سره کم داحسان اونیکۍ حکم فرمایلی دی هغه عام دی ، والدین برابره خبره ده که مسلمانان وی او که نه وی او په مذهب مخالف قریب او رشته دار کم چی دمسلمانانو په آزار نه وی پسې دهغه سلوك او احسان کول شرعًا نه دی منع او داهم واضحه سوه چی اسلام څومره قدر فراخ زړه درلودونکۍ اوخوښ مذهب دی، دمذهب مخالفین ترڅو پوری چی ضرر ونه رسوی دهغوی سره مراعات کول ، نفع ورته رسول ، تعظیم او خدمت ورته جآئز بولی .

مسئله : که چیری په جهاد کی کافر پلار دمسلمان زوی په مقابله کی راسی او دقتل کولو موقع وی نو مستحب داده چی په خپله یې نکړی قتل یوبل څوك دې ورته را مخ ته کړی .

۸۰. **پوښتنه** : ای حضرت رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما سره اته ۸ ښځی دی دا ټولی دځانه سره ساتلی سم او که نه ؟

[سوال کوونکی : قیس بن حارث الاسدی رضي الله عنه]

جواب : څلور (کمی چی ستا په نکاح کی اولی راغلی دی) راوګرځوه (او څلور یې ایله کړه) (ابوداؤد) .

شرح : دمسلمان دپاره تر څلور زیاتی ښځی په یوه حالت کی په تصریح سره دقرآن او حدیث هیڅکله جآئز نه دی ، که چیری دمسلمان کیدو پروخت تر څلورو زیاتی موجودی وی نو دزیاتو ایله کول ضروری دی لیکن دهغو څلورو ایله کول پکار دی دکومو سره چی نکاح وروسته سوی وی ، او که وروسته والا دځانه سره پاته کول غواړی نودهغه صورت دادی چی اول دی ټولوته طلاق ورکړی اوبیاچی یې دکومی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکومې سره زړه وغواړي نکاح دې ورسره وکړي .
مسئله : که چیرې دیوه سړي په نکاح کې درې ښځې موجودې وي او څلورمې ته یې طلاق ورکړی وو نو ترڅو پورې چې دڅلورمې عده نه وي تیره سوې زوج ته دبلې ښځې سره نکاح کول نه دي حلال .
۸۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کوچنیانو ته په کم عمر کې لمونځ کول پکار دي ؟
[سوال کوونکی: یوشخص نامعلوم الاسم په روایت دعبد الله بن حبیب رضي الله عنه]
جواب : کله چې په رسته اوچپه کې فرق وکولای سي (یعنې هوښیار سي) نوبیا دي لمونځ ادا کول شروع کړي . (ابوداؤد)
شرح : لمونځ روژه او نور احکامِ شرعیه هغه وخت فرض او واجب ګرځي چې انسان بالغ سي او لیوني نه وي لیکن کله چې لمونځ دالله ﷻ په فرآئضو کې ډیر مهم او دټولو عباداتو خلاصه ده ددې وجې دعادت جوړولو ، او اِزده کولو په واسطه کوچنیانو ته داوو ۷ کلو په عمر کې لمونځ ادا کول پکار دي او کله چې یې عمر دلسو ۱۰ کالو سو او دژبې په تاکید او امر کولو سره یې لمونځ نه کوی نو په سزا ورکولو او وهلو باندې لمونځ په ادا کول پکار دي ، لکه چې په ابوداؤد او ترمذی او نورو کې یو حدیث دی چې دهغه ترجمه داده چې خپل اولاد ته (هلك وي اوکه انجلۍ) دلمانځه حکم کوی کله چې دهغه عمر اوه ۷ کاله وي او پر لمونځ نه کولو باندې یې وهی کله چې دهغه عمر لس ۱۰ کاله وي (ولې چې اوس بالغ کیدو ته نژدې دی په دې وخت کې دتاکید زیات ضرورت دی او دلسو ۱۰ کالو په عمر کې) دهلکانو او انجونو بسترې ورجلا کوی (یعنې خور او ورور جلا جلا بیدوی) لیکن په چلاخې او لرګی او نورو دا ډول شیانو سره یې (چې عیب په بدن کې پیدا کوی) وهل نه دی پکار بلکه په لاس سره یې وهل پکار دي ، او تردرو ضربو وهلو یې زیات په یوه وار مه وهی او پرسر یې مه وهی ، دلمانځه په ډول دروژې حکم هم په دې عمرکې پکاردی او دنورو شرعی احکامو پابندی په کول هم پکار دی ددې دپاره چې په آزاد پرېښوولو سره ورڅخه بې مهاره اوښ جوړ نسی او په آینده کې په خرابی اخته نسی . ([1])
۸۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ پر دریاب باندې سفر کوو او دخپل ځان سره

([1]). دعامو (عامیانو) خلګو دپاره دا حدیث دومره مهم دی چې باید دسرو زرو په اوبو یې ولیکی او تر خپل وسه پورې دعمل کولو کوشش په وکړي. مترجم غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړی خوړي اوبه اخلو که چیری په هغه اودس وکړو نو دتندی څخه به مړه سو نو آیا ددریاب (سمندر) په شور کوونکو اوبو سره اودس کوو ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]
جواب : ددریاب اوبه پاکی دی او دهغه مرداره (خپله مړسوی حیوان) هم حلاله ده (نوپه هغه باندی اودس کوی) (ابوداؤد ، نسائی ، ابن ماجه ، دارمی)
شرح : کله چی ددریاب داوبو خوند یوڅه بدل سوی وی اوپه بعضو ځایو کی یې رنګ هم بل وی او آنحضرت ﷺ ددریاب داوبو په اړوند دا هم فرمایلی دی چی هغه اور دی ددې وجی صحابه وو رضي الله عنهم ته شبه وسوه چی شاید ددې داوبو څخه په اودس کولو سره یوڅه کراهیت وی ، ده ﷺ ددې پاکوالی بیان کی داوداسه ، غسل او نورو اجازه یې ورته وفرمایله ، اوکله چی ده ﷺ ته دا معلومه سوه چی دې خلګو ته ددریاب په اوبو کی شبهه ده ددې وجی یې داهم وفرمایله چی ددریاب مرداره هم حلاله ده . دامامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه په نزد ددې څخه خاص ماهی مراد دی اوپه دریابی حیوانانو کی یوازی هغه حلال دی دبعضو نورو علماوو په نزد باندی ټوله دریابی حیوانان حلال دی ، پوره تفصیل یې دحدیثو په شروحو کی موجود دی.
۸۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه داسی ښځه یم چی دخپل سرکوڅۍ ډیری ټینګی تړم دجنابت په غسل کی پرسر باندی داوبو اچولو اورسولو پروخت دهغو خلاصول ضروری دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی : ام سلمه رضي الله عنها]
جواب : نه ! دخلاصولو هیڅ ضرورت یې نسته ، تاته همدا کافی دی چی درې واره لپه داوبو ډکه کړی او پرخپل سر باندی یې واچوی او بیا پرټوله بدن باندی اوبه واچوی بس په همدومره کولو سره ته پاکه سوی . (ترمذی ، مسلم ، ابوداؤد)
شرح : په غسل کی درې فرض دی ۱. غړغړه کول یعنی دخُلې پوره دننه خوا پرېوول ۲. په پزه کی اوبه اچول ۳. پرپاتـه ټول بدن باندی اوبه اچول ، ددې قاعدې څخه لازمه سوه چی دسر او ږیری اونورو ځایو ټول وربښتان دی هم پرېولل سی او لانده دی کړل سی لیکن دښځو دپاره آنحضرت ﷺ وفرمایل چی یوازی دوربښتانو بیخونه لندول کافی دی ، داچی دسر وربښتان خلاص کړی او ټوله وربښتان لانده کړی ضروری نه دی ، البته پرټول سر باندی داوبو تیریدل او دوربښتانو دبیخو لندیدل ضروری دی ، لیکن دا حکم یوازی دکوڅۍ سوو وربښتانو دپاره دی او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو پورې خاص دی نو که چیرې دیوې ښځې وربښتان مخکې تر غُسل خلاص کړل سوي وه نو بیا دټولو وربښتانو پرېوتل فرض دی . دارنګه دنارینه دپاره دټولو وربښتانو لندول ضروري (۱) دی برابره خبره ده که کوڅۍ سوي وربښتان یې وي او که خلاص . که چیرې دښځې دکوڅۍ سوو وربښتانو وبیخو ته اوبه ونه رسیږي نوبیا یې هم خلاصول او دټولو وربښتانو پرېوتل فرض دی .

۸۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کم سړی بهتره دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی نا معلوم الاسم]

جواب : کم سړی چی په خپل ځان او مال سره جهاد وکړي (یعنی په جهادکی ځان او مال مصرف کړي) او کم شخص چی دغره دغارو څخه په یوه غار کی واوسیږي او دخپل پروردګار عبادت وکړي او خلګو ته تکلیف ونه رسوي . (بخاری شریف)

شرح : دجهاد کوونکی څخه دا نه دی مراد چی یوازې جهاد کوي ، نور فرآئض او واجبات نه ادا کوي بلکه هغه شخص مراد دی چی ټول ضروریات ددین هم ادا کوي او فی سبیل الله جهاد هم کوي ، دا شخص ترټولو افضل ددې وجی څخه سو چی په نورو اعمالو او افعالو کی یې دالله تعالی داطاعت او فرمانبرداری سره سره اوس خپل ځان اومال هم دخدای ﷻ په لاره کی مصرف کړ کم چی انسان ته ترټولو زیات عزیز او محبوب او قابلِ قدر شیان دی اوددې کار یعنی جهاد ګټه دومره متعدی (نوروته رسیدونکی) ده چی ټول عالَم ددې څخه فیض اخیستونکی دی ځکه چی دهمدې جهاد په سبب سره داسلام نور تر خلګو پوري رسیږي مخالفین نړیږي او دالله ﷻ نوم لوړیږي دکم دوجی څخه چی ټول عالَم قآئم دی ، دټولو څخه جلا چی ګوښه نشین سی او دغره په غارو کی اوسیږي او دخدای ذو الجلال ﷻ ذکر کوي داهم افضله دی مګر په دوهمه درجه کی ، ولی چی دخلګو سره په یو ځای کیدو او ملګري اوسیدو کی اکثره ګناهونه را وړاندی کیږي چاته تکلیف هم رسیږي اوپه عبادت کی خلل او تاوان هم راځي ، داټوله شیان په جلا اوسیدنه کی نه را پیدا کیږي ، نه به چاته دضرر رسولو موقع درته راځي ، نه به ګناه مخ ته راځي ، نه په عبادت کی ریا راځي اونه هم مکر او فریب ، بلکه دزړه داخلاصه به په عبادتِ الهی کی مصروف وي لیکن ددې ګټه او نفع او ثواب دده تر ذاته پوري محدوده ده نورو خلګو ته نه ده رسیدونکی ددې وجی په دوهمه درجه کی

(۱). په ابوداؤد کی په روایت دثوبان رضي الله عنه ددې تصریح سویده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېښوول سو .
علمآءِ ربّانیه وو فرمایلی دی چی جناب رسول الله ﷺ ددوو زمانو دوه مناسب عملونه بیان کړیدی یعنی په زمانه کی چی ترځو پوری یوڅه قدر خیر او نیکی وی اوپه وعظ، نصیحت ، جهاد او نورو شیانو سره داسلام ترقی او نورو ته نفع رسول ممکن وی نو ترهغو پوری دخلګو سره یوځای اوسیدل ، او څه ډول چی ممکنه وی دهغوی په اصلاح او خیر خواهی کی اوسیدل بهتر دی ، اوکله چی دزمانې په هر طرف کی شر خپور سی دنیکۍ دکار نوم لا نسی پاته په داسی وخت ګوشه نشینی او یوازی والۍ بهتر دی .
دموجوده زمانې نهایتی فساد او ډیر شرته په کتو سره خوبعضی حضرات همداسی فرمایی چی همدا زمانه دخلګو څخه دجلا والی او تنهایی ده ، لیکن راجح او حق دهغو بزرګانو قول دی کم چی فرمایی چی اوس هم څه خیر او نیکی موجوده ده داصلاح اونیکۍ کوشش بالکل بې فآئدې نه ځی هغه زمانه تر اوسه لا نه ده راغلی که څه هم چی ډیره نژدی ده .
۸۵. پوښتنه : ما په خوب کی دعثمان بن مظعون رَضِیَ اللہُ عَنْہُ دپاره یوه روانه چینه لیدلی ده. [سوال کوونکی: ام العلاء انصاریه رضی الله عنها]
جواب : دا دهغه عمل دی (چی دهغه ثواب تر مرګ وروسته هم) دده دپاره جاری دی . (بخاری شریف)
شرح : په خوب کی ددنیوی اشغالو تر پرېښوولو او دحواسِ ظاهره وو تر معطل کیدلو وروسته چی کله انسانی روح دعالمِ بالا وطرف ته متوجّه کیږی نو هغه په اندازه داستعداد او قابلیت دهغه ځای شیان په نظر ورځی یعنی که چیری روح صاف او لطیف وی نو مفصّل حالات او پوره واقعه ورته لیدل کیږی او که چیری روح کثیف او په دنیاوی جنجالونو باندی زیات ککړ وی نو څه مشتبه او مبهم شیان ورته ښکاره کیږی (لکه هنداره چی صفا او شفافه وی نوپوره عکس صفا ښکاره کوی اوکه ککړه او خرابه وی نو پرې پرې عکس پر لوېږی او دخاوری سوی شی په مثال سره شکلونه پکښی معلومیږی) مګر په لوړ عالَم کی دهرشی جلا صورت او نوی شکل مقرر دی ، دلمانځه جلا صورت دی ، دروژې جلا ، دمرګ جلا شکل دی او دژوند جلا ، دخیر داعمالو جلا حالت دی او دشر داعمالو بیا دهغه څخه مختلف ، لیکن سره ددې چی انسان ددنیا څخه یوڅه قدر بې تعلقه سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوحواس يې بيکاره سی مګر بيا هم هغه طاقت نه وی ورته حاصل چی انسان دی هغه اصلی صورتونه وويني ، ځکه چی دهغه ټولی قواوی هرشی ته ديو دنياوی شکل په ليدلو عادی سوی وی ، ددې وجی څخه هغه يې دمحسوساتِ ظاهره وو دشکل څخه په يو شکل کی راوړی اوپه خوب کی هغه شيان ويني . خير او برکت علم او نور داسی شيان دشيدو په صورت کی ليدل کيږی ، ګمراهی ، بې لاری او نور دشرابو په صورت کی ليدل کيږی ، دمرګ دپاره دبزې صورت بيانيږی ، دښمنی او مرض دفيل او زمری په صورت کی په نظر راځی وعلی هذا القياس ، دمعبِّر (يعنی تعبير ورکوونکی) کار دادی چی ددې صورتو څخه (چی خوب ليدونکی يې ورته بيانوی) اصلی شی وپيژنی او ورته بيان يې کړی (دا نهايتی مشکل علم دی مګر ترنبی او خصوصاً تر خاتم الانبيآء ﷺ څوك زيات ماهر او پوه کيدلای سی) ، لهذا نوده ﷺ دام العلآء رضي الله عنها دخوب په تعبير کی وفرمايل چی دا دعثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه دخير عمل دی کم چی دده تر مرګ وروسته جاری دی دا درواني چينې او صافو اوبو په شکل کی ليدل سويدی .

عثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه عالی مقام والا صحابی دی چی دی په هغو صحابه وو رضي الله عنهم کی چی دمکې معظمې څخه يې مدينې منوری ته هجرت وکی لومړنی شخص دی چی وفات سو ، انصارو يعنی دمدينې اوسيدونکو مسلمانانو يوه يوه يا دوو دوو مهاجرينو ته په خپلو کورو کی ځايونه ورکړی وه ترڅو چی په خوراك ، جامه اونورو ټولو شيانو کی دوی دخپل ځان سره شريك کړی اوپه هر ډول باندی ددوی کار او خدمت وکړی ، عثمان بن مظعون رضي الله عنه دحضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه (چی کاتب وو درسول الله ﷺ) په حصه کی راغلی وو دده په کور کی اوسيدی او دزيد اهل او عيال دده دطرز او طريقې څخه نهايتی خوشحاله او دده دربښتينی بزرګی او تقدس معتقد وه ، دعثمان رضي الله عنه دوفات څخه رسول الله ﷺ ته هم ډير لوی تکليف ورسيدی او دحضرت زيد رضي الله عنه متعلقينو او قريبانو ته داسی صدمه اوتکليف ورسيدی لکه څنګه چی دخپلو خاصو قريبانو پرمرګ باندی چاته رسيږی ، په همدې ورځوکی دزيد بن ثابت رضي الله عنه زوجې ام العلآء رضي الله عنها دا خوب وليدی چی په دې پوښتنه کی يې ذکر وسو .

۸۲. **پوښتنه** : په غوړو کی موږك ولويدی مړ سو اوس په دې غوړو څه وکړو دهغه خوړل حلال دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : ميمونه رضي الله عنها]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : که چیری غوړی یخې وی نو هغه موړك او دهغه شاوخوا غوړی وغورځوه او خپل پاته غوړی وخوره (او که چیری ویلی غوړی وه نو هغه ته مه ورنژدی کیږه).
(مسلم وبخاری ونسآئی وجمله کتب احادیث)

شرح : که چیری وچ غوړی نه وه بلکه ویلی وه چی بهیده نوبالکل ناپاکه کیږی دهغه خوراك جآئز نه دی ، البته خرڅول او رانیول یې جآئز دی (لیکن رانیوونکی ته خبر ورکول پکار دی که نه نو سخته ګناه به سی چی بل چاته موفریب ورکی او نجس غوړی موپه وخوړل) او په څراغ کی یې بلول هم جآئز دی لیکن په مسجد کی یې بلول جآئز نه دی ، همدا حکم دغوړو څخه ما سوا دنورو شیانو هم دی ، که چیری کلك او یوځای وی نو موړك یابل شی چی ورلویدلی دی هغه او دهغه پرڅلور طرفه باندی یوڅه دهغه شی څخه غورځول پکار دی پاته پاك دی او که چیری روان او بهیدونکی شیان وی (لکه تیل او نور) نوټوله ناپاکه کیږی .

مسئله : که چیری په ناپاکه غوړو کی دهغه برابر اوبه واچول سی او دومره جوش ورکول سی چی ټوله اوبه وچی او ختمی سی نو غوړی پاکیږی ، همدا طریقه دشهدو او تیلو دپاکولو هم ده ، لیکن تیلو ته جوش ورکول ضروری نه دی بلکه اوبه دی ورواچوی کله چی تیل یې پر سر راغله هغه دی په یو ترتیب باندی ورڅخه جلا کړی ، البته بهتره داده چی په دې ترتیب یې درې واره پاك کړی .

۸۷. **پوښتنه** : دیمن اوسیدونکی دشهدو څخه شراب جوړوی او څښنی یې چی هغه ته تبع وایی هغه حلال دی اوکه حرام ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو موسٰی رضی الله عنه]

جواب : هرهغه شراب چی نشه راوړی هغه حرام دی (کله چی په تبع کی هم نشه ستنه لهذا دا هم حرام دی څښنل یې جآئز نه دی) ، (بخاری ومسلم) .

شرح : په قرآن شریف کی چی کله خمرو ته حرام ویل سویدی ، او خمر وایی په عربی ژبه کی خاص دانګورو وشرابو ته ددې وجی په نورو قسمو شرابوکی صحابه وو رضی الله عنهم ته شبه وه ځکه چی په نشه راوړلو کی هغه داسی وه لکه دانګورو شراب مګر په لغت کی خمر نه ورته ویل کیده بلکه یوبل قسم نوم به یې وو ، لکه دشهدو وشراب ته چی به تبع او داوربشو او جوارو شراب ته به مزر ویل کیده ، ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم دده ﷺ څخه پوښتنه کوله چی فلانی قسم شراب حرام دی او که نه ؟ خصوصا دنورو ملکو اوسیدونکو صحابه کرامو رضی الله عنهم چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته به نور قسمونه شراب اکثر وه ، پوښتنه به یې کوله ، ده ﷺ نهایتي جامع او عام حکم او قاعده کلیه ورته وفرمایله چې دکومو شیانو څخه نشه راځي هغه ټوله دانګوري شرابو او خمرو په حکم کې دي او حرام دي برابره خبره ده که دهرشي څخه جوړ کړل سي او په هرنامه چې مشهوره وي .

۸۸. **پوښتنه** : یا حضرت ﷺ ! بعضې وختونه څوك لمونځ كوي اوپه نس كې يې غوړهاري وسي او داسې شبه کیږي چې شاید څه باد به وتلی وي ، دداسې شك په حالت کې دي لمونځ پرېښوول کیږي او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الله بن زید بن عاصم المازني رضي الله عنهم]

جواب : ترڅو پوري چې آواز یا بد بویي رانسي لمونځ دي نه پرېږدي (بخاري ومسلم وابوداؤد) .

شرح : مقصد دادی چې ترڅو پوري چې آواز وانه وریدل سي یابد بویي محسوس نسي یاخص پربدن باندي دباد وتلو اثر معلوم نسي او دباد وتلو یقین رانسي اودس نه ماتیږي ځکه نو لمونځ پرېښوول نه دي پکار ، ددې حدیث څخه دا قاعده معلومه سوه چې دهرشي حکم پرخپل اصلي حالت باندي دی ترڅو پوري چې دهغه خلاف حکم یقیني معلوم نسي ، مثلاً دیوې جامې یا اوبو دپاکوالي موږ ته یقین وو اوس دیوې وجه څخه شبه پیدا سوه چې شاید ناپاکه سوي به وي نوددې شبه هیڅ اعتبار نسته اوبه او جامه دخپل حالت موافق پاکي ګڼل کیږي ، هو! کله چې یې ناپاکه کیدل په یقین سره معلوم سي نوبیا به دناپاکه کیدو حکم ورکول کیږي ، یا مثلاً تاته خپل اودس کول په یقیني او پوخ ډول سره معلوم دي لیکن دا شبه ده چې شاید مات سوی به وي نوددې شبهې هیڅ اعتبار نسته اودس پاته دی .

فائده : کله چې په لمانځه کې خاص دلمانځه دحالت ذکر دی ددې وجې دامام مالك او حسنِ بصري یو قول دادی چې که چیري په لمانځه کې دننه داسې شبه وسي نو بیشکه اودس نه ماتیږي لیکن که چیري دلمانځه څخه دباندي داسې شك پیدا سي نو اودس ماتیږي مګر دا قول معتبر نه دی ځکه چې په مسلم شریف کې چې کم روایت دی دهغه څخه معلومه سوه چې حکم عام دی ، په لمانځه کې دننه داسې شك پیدا سي اوکه دلمانځه دباندي په دواړو حالتو کې اودس نه ماتیږي .

اړوند مسئلې : که چیري په لمانځه کې دقضاء حاجت ضرورت یوڅه معلوم سي نو لمونځ دي پوره کړي او که چیري دومره غلبه یې وکړه چې دلمانځه طرف ته خیال نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاته کیدی هغه طرف ته مشغوله وو نو لمونځ دی پریږدی ، که چیری دمخه څخه لا داسی ضرورت ورته پیښ وو نو لمونځ شروع کول ورته مکروه دی ځان دی فارغه کړی اوبیا دې لمونځ وکړی ، که ریح یعنی باد زور وکی لیکن اودس لرونکی شخص هغه راوګرځوی نو اودس نه ماتیږی .

۸۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دوې ښځی پر دروازه مبارکه باندی حاضری دی او پوښتنه کوی چی که دوی چیری دخپله طرفه څخه صدقه خپلو زوجو او هغو یتیمانوته ورکړی کم چی ددوی تر پرورش لاندی دی نو آیا جآئز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت بلال دپاره دزینب اویوې ښځی دانصارو رضي الله عنهما]

جواب : (هغو خلګوته صدقه ورکول جآئز دی او) هغو ښځوته به دوه ثوابه حاصل سی یو دقرابت ، دنورو سره دوصله رحمی او دبل چا دخبر اخیستلو ، او دوهم دصدقې ورکولو (بخاری ومسلم باختلاف الفاظ)

شرح : یو وخت جناب سرورِ عالَم ﷺ په خپل وعظ اونصیحت کی ښځوته دصدقې ورکولو تاکید وفرمایی ، دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه زوجه زینب رضي الله عنها دهغه ځای څخه راواپس سوه اوخپل زوج ته راغله او ورته وې ویل چی ته غریب سړی یې اومونږ ته حضرت اقدس ﷺ دصدقې ورکولو حکم فرمایلی دی ، اوس ته دآنحضرت ﷺ خدمت مبارك ته ورسه ددې پوښتنی جواب ورڅخه راوړه چی که چیری تاته په ورکولو سره هم زما صدقه ادا سی او ماته ثواب حاصل سی نوتاته به یې درکړم اوکه تاته یې درکول جآئز نه وه او زما صدقه نه ادا کیده نوبیا به یې بل چاته ورکم ، عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته خپله په تللو کی څه حیا او لحاظ ودریدی او زینب رضي الله عنها ته یې وویل چی ته په خپله ولاړه سه پوښتنه وکړه او جواب یې راوړه ، پرمبارکه دروازه باندی چی دا حاضره سوه نوګوری چی دانصارو دښځو څخه یوه ښځه تردې دمخه هلته ولاړه ده او دهمدې مسئلې پوښتنه کول غواړی ، کله چی دجناب سیّد العالَمین ﷺ دجلالتِ شان او رعب څخه هیڅوك بې له اجازې (خصوصًا ښځی) کورته دننه نسوای ورتلای ددې وجی دوی هلته ودریدی ، دده ﷺ خادم او مؤذن سیّدنا بلال رضي الله عنه دباندی راووتی نو دوی رضي الله عنهن ورته وویل چی دا زمونږ پوښتنه نبی ﷺ ته وروړاندی کړه او جواب یې راوړه مګر دامه ورته وایه چی کومی ښځی دی ، بلال رضي الله عنه ولاړی او عرض یې وکی چی دوې ښځی ددې مسئلې پوښتنه کوی ، ده ﷺ وفرمایل چی کمی ښځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی ؟ (اوس حضرت بلال رضی الله عنه ته دا لازمه سوه چی وروئې ښیی ولی چی درسول الله ﷺ دسوال جواب او دارشاد تعمیل یې واجب دی) بلال رضی الله عنه عرض وکی چی یوه ښځه دانصارو ځخه ده اوبله زینبه رضی الله عنه ده (کله چی زینبه دډیرو ښځو نوم وو ددې وجی) ده ﷺ وفرمایل چی کمه زینبه ؟ بلال رضی الله عنه عرض وکی چی دعبد الله رضی الله عنه زوجه ، نوبیا آنحضرت ﷺ ارشاد وفرمایی چی خپلو زوجو او یتیمانو ته صدقه ورکولای سی .

دا خبره دی واضحه وی چی یتیمان کوچنیان که چیری خپل اولاد (لکه دلور زوی اولور یادزوی زوی اولور) نه وی اودهغوی په ملك کی په اندازه دنصاب مال نه وی نوپر دوی باندی واجبی صدقې لکه زکٰوة او نور مصرفول هم جآئز دی مثلاً دخپلی زوجې اولاد کم چی دبل زوج ځخه پیدا سوی وی دیوه سړی په پرورش کی وی نوپر هغه باندی صدقه او زکٰوة خرڅولای سی ، دارنگه که چیری دخپل زوج اولاد کم چی دبلی ښځی دنس ځخه وی که چیری دیوې ښځی په پرورش کی وی نو هغه ته خپله صدقه او خیراتِ واجبه ورکولای سی او دنفلی صدقو مصرفول هم په دې یتیمانو باندی جآئز دی بلکه افضل او بهتر دی کم چی خپل اولاد وی (مثلا زوی ، لمسی ، پوتا او نور) .

داغه رنگه (دحقوقِ واجبه ځخه پرته) که چیری دضرورت پرځای زوج زوجې ته یا زوجه زوج ته نفلی صدقه ورکړی اوکومك یې وکړی نوجآئز او ددوچنده ثواب باعث دی او غالبًا دې ښځو هم دنفلی صدقو په اړوند پوښتنه کړی وه ، لیکن واجبی صدقې (مثلاً زکٰوة) دامام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد نه زوج زوجې ته ورکولای سی نه یې زوجه زوج ته ورکولای سی. البته امامِ ابویوسف او امامِ محمَّد رحمة الله علیهما چی شاگردان دی دامام اعظم رحمة الله علیه فرمایی چی زوجه که چیری خپل مسکین زوج ته زکوٰة اونور ورکړی نو روا دی ، ادا کیږی لیکن داخبره دا دواړه صاحبان هم روا نه بولی چی زوج خپل زکٰوة او واجبی صدقې خپلی زوجې ته ورکړی اوفرمایی چی په دې صورت کی زکٰوة اونوری واجبی صدقې نه ادا کیږی.

۹۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ ته دبیت المقدس په اړوند فتوی راکړه (یعنی ددې سره څه معامله کول پکار دی) ؟

[سوال کوونکی : میمونه رضی الله عنها مولاة درسول ﷺ]

جواب : هلته ځی او هلته لمونځونه کوی ، او که چیری ولاړاست لیکن لمونځ مو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسوای کولای (۱) نوهلته تیل ور واستوه چی دهغه په قندیلو کی ولګیږی .
(ابوداؤد)

شرح : دشام په ملك کی دیوه نهایتی برکت مند ځای نوم بیت المقدس دی هغه ته مسجدِ اقصیٰ هم وایی، هلته ترټولو مخکی آدم عَلَیْهِ السَّلَام دالله جَلَّ جَلَالُهُ په امر سره عبادت ګاه (دعبادت ځای) جوړکی ، ترهغه وروسته هغه ځای خراب او خسته سو اونبناني يې ولاړی ، یعقوب عَلَیْهِ السَّلَام پراصلی بنیادو باندی دوباره عمارت جوړکی ترده وروسته داؤد عَلَیْهِ السَّلَام یو عالیشانه مسجد اونهایتی مستحکم عمارت پردې ځای باندی شروع کی اوترده وروسته سلیمان عَلَیْهِ السَّلَام په جناتو (پیریانو) اونورو سره دا عمارت پای ته ورسوی اودهمده (سلیمان عَلَیْهِ السَّلَام) په نامه سره مشهور سو ، لکه چی دې (بیت المقدس) ته مسجدِ سلیمان عَلَیْهِ السَّلَام هم وایی ، دا ډیر برکتمند او مکرّم او معظم مسجد دی ، تربیت الله او مسجدِ نبوی ﷺ وروسته ددې مسجد درجه ده ، داځای دبعضو انبیاوو دولادت ځای دی اوډیر نبیان همدلته مدفون (ښخ) دی ، دجناب خاتم الانبیاء ﷺ تروفات وروسته چی کله په صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُم کی اختلاف سو چی دی ﷺ به په کم ځای کی دفن کوو نودبعضو حضراتو رایه داهم وه چی دی ﷺ دی بیت المقدس ته یووړل سی اوهلته دی دفن کړل سی (لیکن ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبوی حدیث دوی ته ورواوروئ او فیصله يې وکړه چی الله جَلَّ جَلَالُهُ چی دنبیانو عَلَيْهِمُ السَّلَام هرځای دفن کول خوښوی هم هلته يې وفات کوی، ځکه نودی مبارك ﷺ په حجرهٔ مبارکه کی دفن کړل سوپرکم ځای چی دی ﷺ وفات سوی وو) ، مقصد داچی بیت المقدس ډیر دتعظیم وړ ځای دی پرهر مسلمان باندی دوس په اندازه ددې تعظیم ضرور دی که چیری په آسانی سره ممکنه وی نو وروسته تر ادا کولو دحج او تر زیارت دروضهٔ مطهّرې دی ددې دمسجد وزیارت کولو ته ولاړسی او لمونځونه دی پکښی وکړی یادې تیل (یا دشم بتی یادهغه قیمت) ورواستوی چی هلته ولګیږی ، لیکن هلته تلل یاتیل اونور شیان وراستول صرف مستحب دی څه ضروری نه دی چی ددینی ضروری شیانو تکلیف ورته وایستل سی اوهلته تیل واستوی یاپه خپله په تکلیف سره ولاړ سی.

---

(۱). دایې ځکه وفرمایل چی په هغه زمانه کی هلته په ملك کی امن نه وو ، ځای پرځای دجنګونو او قتلونو بازار ګرم وو . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې حديث څخه دا هم معلومه سوه چې په مسجدِ کې څراغ روښانه کول جائز او دثواب باعث دی .
دجناب سرورِ عالَم ﷺ په مسجدِ مبارك کې ترتهولو مخکې دده ﷺ صحابی حضرت تميم داری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څراغ روښانه او ولګوی ، نبی ﷺ چې هغه وليدی نهايتی ډير خوشحاله سو او وې فرمايل چې تا اسلام روښانه کې خدای تعالی ﷻ دی ستا زړه روښانه کړی او وې فرمايل چې که چيری زما کمه نا واده سوی لور وای نوستا سره به می دهغې نکاح کړی وای يوه شخص وفرمايل چې که چيری ستا امر وی نوزه به دخپلی لور سره دده نکاح وکم ، ده ﷺ اجازه ورکړه او نکاح وسوه . (وګوری علم الاولين)
۹۱. **پوښتنه** : يا رسول کريم ﷺ زه فرضی لمونځونه ادا کوم او درمضان روژې نيسم او حرام حرام بولم او حلال حلال ګڼم آيا زه به په جنت کې داخل سم ؟
[سوال کوونکی : **نعمان بن قوقل** رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]
جواب : هو! داخل به سی . (مسلم)
شرح : سوال کوونکی چې کم دا وويل چې حرام حرام بولم ددې مطلب داوو چې دهغه پر حرمت او حراموالی باندی عقيده لرم اودهغه څخه ځان ساتم اودحلت او حرمت په اړوند خدايی احکام قبلوم ، نو هغه ايمانداره شخص چې دحرامو څخه پرهيز کوونکی وی او فرآئض خداوندی په پوره ډول سره ادا کوی دهغه په جنت کی دداخليدو څه شك دی ځکه چې ګناهونه او معاصی اول دهغه څخه صادريږی نه او که يوڅه ورڅخه وسی نودهغه دښو عملونو لمونځو او روژو په وجه به هغه معاف سی او که چيری بالفرض يوه ګناه معاف هم نسی نودهغه تر سزا تيرولو وروسته به جنت ته ضرور داخليږی ، مقصد دداسی شخص جنت ته داخليدل په مطابق دقول دمخبِر صادق ﷺ يقينی دی ، دزکوٰة ذکر يې ځکه نه وکی چې دهغه سره مال نه وو او حج لا په دې وخت کی پر مسلمانانو نه وو فرض کړل سوی .
۹۲. **پوښتنه** : يارسول اکرم ﷺ زه اکثره وخت هميشه (نفلی) روژې نيسم اوپه ماکی دومره طاقت سته چې په سفر کی هم روژې ونيسم نو که چيری زه په سفر کی (فرض) روژه ونيسم نوکمه ګناه خوبه نلری ؟
[سوال کوونکی : **حمز بن عمر الاسلمی** رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ]
جواب : په سفر کی روژه ماتول دخدای تعالی دطرفه څخه رخصت دی نو کم سړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا رخصت اختیار کړی نوداهم ښه دی او کم سړی چې روژه نیول خوښوی (او روژه ونیسی) نوپر هغه باندی هم هیڅ ګناه نسته (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد باختلاف الفاظ) .

شرح : دنفلی روژې دنیولو او نه نیولو په هرحالت کی اختیار دی ، په سفر کی وی اوکه مقیم وی، کله چې یې زړه وغواړی ودی نیسی اوکله چې یې زړه نه غواړی نو نه دی یې نیسی ، البته درمضان روژې بعضو علماوو په سفر کی ناجائزه او بعضو ناخوښه اومکروه بللی دی ، ولی چې په بعضو احادیثو کی دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه دسفر دروژې څخه په نهایتی سختی سره ممانعت ثابت دی لیکن زیات صحیح او معتبر او داکثرو علماوو قول دا دی چې په سفر کی دواړه کارونه جائز دی روژه نیول هم اونه نیول هم ، ولی چې آنحضرت ﷺ بعضی وختونه په سفر کی روژه نیولی ده او بعضی وختونه یې ماته کړیده او دده ﷺ سره ملګری صحابه وو رضي الله عنهم به بعضو روژې نیولی اوبعضو به نه نیولی ، اویو پربل یې بد نه ویل ولی چې دسید الاولین والآخرین ﷺ داقوالو او افعالو څخه یې دواړی خبری جائز ګڼلی ، لکه ددې سوال په جواب کی چې هم ده ﷺ ددواړو خبرو اختیار ورکړیدی لیکن په کم شخص کی چې دروژې نیولو طاقت وی اوپه روژه سره هیڅ قسم تکلیف هم نه وی ورته نو دهغه دپاره افضله او بهتره داده چې روژه ونیسی . په احادیثو کی چې په سفر کی دروژې نیولو کم ممانعت راغلی دی هغه دداسی ځایو دپاره دی چې هلته دروژې ماتولو ضرورت وی اوپه نه ماتولو کی دینی یا دنیاوی حرج ، تکلیف او نقصان پیښیږی او دروژه نیولو والاوو چې کم بدوالی او مذمت ثابت دی هغه دهغه خلګو دپاره دی چې په سفر کی روژه نیسی او پرځان ډیر تکلیف او مشقت تیروی او ملګری حیران کړی ، مګر دالله تعالی دطرفه څخه عطا کړل سوی رخصت قبلول اوپه سفرکی روژه ماتول دی نه سپموی کوی ، لکه چې یو وخت آنحضرت ﷺ په سفر کی ولیدل چې یوشخص ددرختی ترسایی لاندی داډول پروت دی لکه دیوه درد یا بل شی څخه چې ناروغ وی او خلګ یې پرشا وخوا را ټول وه ده ﷺ پوښتنه وکړه نو ورته معلومه سوه چې دروژې دسختۍ څخه یې دغه حال دی پردې باندی ده ﷺ وفرمایل چې په سفر کی روژه نیول کم دنیکۍ کار نه دی (یعنی په دومره محنت او سختی برداشت کول او سره دوجوده دسخت ضرورت بیاهم چې دروژې نیولو څخه نه راوګرځی دا دثواب خبره اوکار نه دی) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړونـد مـسئلې : ۱. پـه سـفرکې چې دکـم شـخص دروژې نیولـو څخـه دهغـه دسـفر ورفیقانو او ملګرو ته سختي او تکلیف وی دهغـه دپاره افضله داده چې روژه ونـه نیسي . ۲. کم سفرچې تر ۴۸ انګریزی میلو کم وی پـه هغـه کې دروژې پرېښوولو اجازه نسته ، ۳. په کمه ورځ چې پـه سفر باندی دوطن څخـه روانیږی پـه هغـه ورځ روژه نیول ضروری دی البته که چیری تر صبح صادق کیدو مخکې یې سفر وکی نو په دغه ورځ باندی هم روژه ماتولی سی ۴. کـه چیری دزوال پـه وخت (یعنـی ترتیـك غرمې یوه نیمه ګنټه مخکې) یو مسافر وطن تـه ورسیدی او تراوسه یې یوداسی کـار نـه وو کـړی چې پـه روژه کـی جـآئز نـه وی اودروژې خلاف وی نوپـه هغـه ورځ باندی روژه نیول واجب دی اوکه یې چیری خوراك ، چیښاك یابل داسی کار کړی وو چې هغـه پـه روژه کـی جـآئز نـه وو نـوتر ماښـامه پـوری دخوراك اوچیښاك څخه ځان بندول واجب دی. ۵. دسفر ترختمیدو وروسته چې کله مقیم سو نو قضایې نیول لازمی دی ۶. که یې چیری قضا نـه راوړه او مـرګ راغلی نو وربانـدی واجب دی چې وارثانو ته وصیت وکړی چې دهری روژې پـه عـوض کې دوه سیره غـنم پـه انګریزی سیر سره مسکینانوته ورکړی ۷. که چیری یوه غافل سړی وصیت نـه وکـی یایې دوصیت موقع نکړه پیدا بیاهم وارث دهغه دطرفـه څخه ذکـر کـړل سوی فدیـه ورکولای سی چې دهغه په وجه به انشآء الله دهغه مړ انسان ذمه خلاصه سی ۸. کم سړی چې په سفرکی روژې نـه وی نیولی اوپـه همدې سفرکی مړسو یـا وطن تـه تر رسیدو وروسته پدستی مړسو دهغـه پرذمـه بانـدی هیڅ نـه دی لازم ځکـه چې ده تـه ترسفر وروسته دادا کولو موقع په لاس نـه ده ورغلی ۹. کـه یې چیری ډیـری روژې پـه سفر کی نـه ونیولی او وطن تـه چې ورسیدی نوصرف یوڅو ورځـی ژوندی پاتـه سو نو صرف ددومره روژو صدقه ورکول دهغه دطرفه څخـه واجبیږی څومره ورځـی چې دی وطن ته راغلی صحیح او جوړ اوسیدلی دی (دروژې مسئلې او متعلقات دې فقیـر لیکـونکی پـه خپلـه مختـصره رسـاله فرحـة الـصّآئمین کـی نهـایتی صـاف صاف بیان کړیدی) .

۹۳. **پوښتنه** : ای نبی کریم ﷺ تاسی وفرمایاست چې کـه چیری یوشخص راسی او زما مال وړل غواړی نو څه وکم ؟ کـه یې چیری زمـا سره جنګ اوجدل کوی نوڅه وکم ؟ اوکه یې چیری مړکړم نوڅنګه به سم ؟ او کـه چیری مـا هغـه مړکی نوهغـه بـه څنګه سی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابی هریرة رضی الله عنه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : ته هغه ته خپل مال مه ورکوه (دخپل وس ترانداز پوری دمال حفاظت کوه ، که جنګ وسو نو) ته يې هم مقابله کوه او جنګ ورسره کوه که هغه ته مړ کړی نو ته شهيد سوی ، او که تا هغه مړکی نو هغه به جهنم ته ولاړ سی. (مسلم)

شرح : ددې حديث څخه دخپل ځان او مال (او اهل او عيال) دحفاظت حکم او فضيلت ثابتيږی او معلومه سوه چی دخپل مال او ځان دحفاظت دپاره که چيری يو څوك غل يا راهزن (لار نيوونکی) او يل بل څوك مړ کړی يا يې زخمی کړی نو پردې باندی ګناه نسته ليکن دکم قيمته او سپکو شيانو دحفاظت دپاره دغله وژل بالکل نه دی روا او دده دپاره جهنم ته دتګ حکم ده ﷺ ځکه وفرمايی چی هغه دبل چا دمال وړلو دپاره په ناحقه ډول راغلی وو کمه چی ډيره لويه ګناه او معصيت دی ، او ښکاره ده چی ترتوبه کولو مخکی مړسو نوددې ګناه او دخپلو نورو مخکنيو ګناهونو دسزا تيرولو په وجه به هغه دوږخ ته ځی ، ليکن که چيری ايمانداره وو نو تر سزا تيرولو وروسته به بالآخره بيرته جنت ته ورسيږی .

۹۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دمردار سوی شی چربی پر کښتيو باندی لګول کيږی پر چمړی باندی مښل کيږی او خلګ هغه په څراغ کی لګوی ددی څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: بعضی صحابه په روايت دجابر بن عبد الله رضي الله عنهما]

جواب : داسی کول هيڅ وخت نه دی پکار هغه خو حرام دی ، پرکمبختو يهوديانو باندی خدای پاك ﷻ چربيانی حرامی کړی نو هغوی به دا جلا کولی او خرڅولی او دهغه قيمت به يې په کار راوړی . (نسآئی)

شرح : دمردارو او حرامو حيوانانو چربی (وازګه) اوغوړی بالکل حرامی دی دهغه خوړل نه دی روا اونه په بل ډول باندی دهغه څخه نفع اخيستل روا دی نه يې په څراغ کی سوځولای سی نه موم بتی ورڅخه جوړولای سی نه يې پر کښتی يابل شی باندی مښلولای سی اونه يې رانيولای او خرڅولای سی ، يهوديانو کم چی ډير سرکښه قوم وو او په الٰهی احکامو کی به يې طرح طرح حيلې اوحوالې را ايستلی پرهغوی باندی الله تعالی دحلالو حيوانانو چربی حرامه کړی وه دوی به هغه پراور باندی ويلی کړه اوبيا به يې سره يوځای کول او پردې به يې بيا بل نوم ايښی وو او بيا به يې خرڅوله اودهغه پيسې به يې په خپل کار خرڅولی او ويل به يې چی خدای تعالی چربی حرامه کړيده موږ خو دهغه قيمت خورو په خپله چربی او وازګه خو نخورو ، حالانکه دهغه خرڅول او رانيول او قيمت او نور ټوله حرام وه ، دچربی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دذکر پر وخت جناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ ته دهغو خلکو حال ورپه یاد سو او په بد دعا ورته کولو سره ده ﷺ هغه حال بیان کی ، البته دحرامو حیوانانو پوست او دارنگه دحلالو حیوانانو پوست کم چی بې له ذبح (په خپله) مړه سوی وه تر پخولو وروسته بالکل پاکیږی دداسی پوست خرید او فروخت تر رنگولو دمخه ناجآئز دی ، دکومو حیوانانو چی غوښی حلالی دی اوذبح سوی هم وی دهغوی پوست مخکی تر رنگ کیدو هم پاك دی او خرید او فروخت یې هم جآئز دی .

مسئله : ترمړ کیدو یا ترپرې کیدو او جلا کیدو وروسته دانسان دهیڅ اندام او جزء څخه نفع اخیستل روا نه دی او دهغه پوست په رنگ ورکولو سره هم نه پاکیږی .

مسئله : دکوچنی کوچنی حیوانانو لکه موږك ، گلهری (۱) اونور دهغو پوست درنگ کولو (۲) قابل نه دی ، او دخنزیر پوست په رنگ کولو سره نه پاکیږی .

مسئله : پاك تیل ، غوړی او وازگه که چیری ناپاکه وی نو دهغو خوراك نه دی جآئز لیکن پرکښتیې یا نورو شیانوکی یې غوړی ورکول یاپه یوه بل کار کی یې لگول یا یې په څراغ کی سوځل جآئز دی لیکن دمسجد په څراغ کی یې سوځول هم نه دی جآئز .

مسئله : دناپاکه سوو تیلو او نورو شیانو خرید او فروخت هم حلال دی په دې شرط چی خریدار (رانیوونکی) ته خبر ورکړی .

۹۵ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته داسی عمل راوښیه چی هغه ما جنت ته نژدی کړی او ددوږخ څخه می لیری کړی (یعنی یوه داسی خبره یا تدبیر راته وښیه چی دهغه په وجه په جنت کی داخل سم او ددوږخ څخه نجات ترلاسه کړم) .

[سوال کوونکی: یواعرابی په سفرکی په روایت دابو ایوب رضی الله عنه]

جواب : دالله تعالی عبادت کوه هیڅوك دهغه سره مه شریکوه او فرض لمونځ قآئموه (یعنی په پابندی او احتیاط سره یې ادا کوه) او فرض زکوٰة ورکوه او درمضان روژې نیسه او وصله رحمی کوه . (مسلم وبخاری)

(۱). گلهری : دموږك په مثل سره یو حیوان دی په رنگ او غټ والی کی ، لیکن پربدن باندی یې تور تور ټکی وی ، او پر درختو باندی اوسی . مترجم عفی الله عنه

(۲). دمار دپوست هغه سپین شیان چی دلوړی خوا څخه یې راوزی هغه پاك دی مگر خوراك یې ناجآئز دی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : يو وخت آنحضرت ﷺ پر خپلی اوښی باندی سپور ولاړ وو يو دځنګل اوسيدونکی شخص (چی هغه ته اعرابی او بدوی وايی) راغی دده ﷺ داوښی مهار يې ونيوی او دا سوال يې وړاندی کی ، ده ﷺ حاضرينو ته وفرمايل چی الله تعالی ده ته دنهايتی عمده سوال کولو توفيق ورکړيدی او دهغه دسوال ده ﷺ داسی مفيد او جامع جواب ورکی چی ترهغه ښه جواب ممکن نه دی ، داسی عمل يې وروښووی چی ترهغه لوړ هيڅ بل تدبير نسته ولی چی دشرك څخه ځان وساتی او دالله ﷻ پرعبادت باندی قآئم سی او دفرآئضِ خداوندی او دضروورياتو داسلام ادا کول جنت ته دداخليدو عمده او اصلی تدبير دی هغه چی هيڅکله نه خطا کيږی ، دالله ﷻ پر عبادت باندی دقآئم پاته کيدو دحکم ورکولو سره سره يې دشرك دپرېښوولو په خاص طور سره ددې وجی تاکيد وفرمايی چی دعربو کفارو به دخدای تعالی عبادت هم کوی او ددرواغو معبودان به يې دخدای تعالی سره شريك جوړول ددې عقيدې باطل کول ده ﷺ ته منظور وه ، دجواب ترختم کيدو وروسته ده ﷺ وفرمايل چی بس اوس داوښې مهار ايله کړه .

۹۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ کله چی نن ورځ (داختر تر لمانځه وروسته دډيروالی په وجه) دغوښو خاص قدر نه وی ددې وجی ما تلوار وکی او ترلمانځه دمخه می خپل قربانی ذبح کړه ددې دپاره چی په خپل اهل او عيال او همسايګانو باندی غوښی وخورم ، زما قربانی ادا سويده که نه ؟

[سوال کوونکی: ابوبرده يعنی حارث بن عمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وروسته ترلمانځه دلوی اختر]

جواب : کمه بزه چی تا ترلمانځه دمخه ذبح کړيده هغه دقربانۍ دپاره نسوه بلکه (دعادی) غوښو دپاره سوه اوس دهغه پرځای بله حلاله کړه . (بخاری ومسلم وترمذی وغيره)

شرح : کله چی ده ﷺ ابو برده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته دا ارشاد وفرمايه نوهغه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عرض وکی چی يا حضرت ! زما سره ترپوره يوه کال دکم عمر (۱) دبزې بچۍ دی چی هغه تر غوښو ورکوونکو دوو سرليانو هم ښه دی ، ده ﷺ ورته وفرمايل چی ښه نوته هغه ذبح که ليکن دبل چا دپاره ستا څخه ماسوا دا جآئز نه دی او تردې وروسته ده ﷺ دا عامه قاعده وفرمايل چی کم سړی چی تر لمانځه دمخه ذبحه وکړه هغه

---

(۱). په حديث شريف کی لفظ دعِنَافُ لِيْنٍ راغلی دی چی دهغه معنی داده چی ترپوره کال کم عمر والا هغه چی اوس لا هم شيدې چيښی يايې تازه شيدې پرې ايښی وی . منه رحمه ربّه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل ځان دپاره ذبح کوی یعنی قربانی یې نه ادا کیږی بلکه غوښې به یې دده پکار ورسی او کم سړی چې ترلمانځه وروسته ذبح وکړی دهغه قربانی پوره سوه او هغه دمسلمانانو په طریقې (یعنی ذبح بعد الصلوٰة) سره عمل وکی .
دقربانۍ دپاره اوښ تر پنځو **۵** کلو کم نه دی روا ، اوغویې او غوا اوګامیښه تر دوو **۲** کلو کمه نه ده روا اوبزه یاپسه یامیږه دپوره کال ترعمرکم ناجآئزدی. البته دپسه بچې (وری) کم چې پوره دشپږو میاشتو سوی وی او داسی چاغ او قوی وی چې که چیری دیوه کال دعمر والا پسونو سره ایله کړل سی نو فرق یې نسی کیدی چې دا کم عمره دی ، نودداسی وری قربانی هم جآئز ده لیکن بزه ترپوره یوه کال دعمر څخه چې کمه وی په هیڅ ډول نه ده جآئزه ، لکه ده ﷺ چې ابوبرده رضي الله عنه ته دشپږ میاشتنی بزې دبچې دقربانی کولو اجازه ورکړه او ورسره یې داهم وفرمایل چې ستا څخه ماسوا دبل چا دپاره جآئز نه ده .
مسئلې : ۱. داختر ترلمانځه دمخه دقربانی دناجآئز کیدو مسئله کمه چې ددې حدیث څخه معلومه سوه هغه یوازی دښار دپاره ده په داسی کوچنیو کلیو او بانډو کی چې هلته داختر او جمعې لمونځ نه کیږی وروسته تر راختو دصادقو سپیدو قربانی جآئز ده، **حیله**: که چیری په یوه وجه باندی دښار اوسیدونکوته دژر قربانی کولو ضرورت وی نودخپل قربانۍ حیوان دی ترښار دباندی لیری یوه ځنګله یا یوه داسی کوچنی کلی ته واستوی چې هلته داختر لمونځ نه کیږی هلته دی دده خادم او ملازم دلوی اختر دمیاشتی دلسم تاریخ دسپیدو ترراختو وروسته ذبح کړی او بیادې یې ښارته راوړی **۳**. که چیری داختر ترلمانځه وروسته اوتر خطبې دمخه یې ذبح وکړه نوجآئز خودی لیکن مستحب داده چې دخطبې تر ختمیدو وروسته یې ذبح کړی **۴**. که چیری په لسم تاریخ یې داختر لمونځ پو یووجه سره نکی ادا نوپه دې ورځ چې کله دلمانځه وخت تیرسو (یعنی ترزوال وروسته) ذبح کول جآئز دی **۵**. که چیری دلوی اختر لمونځ په یوولسم یا دوولسم (١) تاریخ باندی ادا کړل سو نو ترلمانځه دمخه ذبح کول هم جآئز دی **۶**. که چیری په ښار کی پریوه ځای باندی داختر لمونځ سوی وو لیکن په بل ځای کی لا تراوسه نه وو سوی بیا هم ذبح کول جآئز دی **۷**. ذبح کول که څه هم چې تردوولسم تاریخ پوری جآئز دی لیکن بهتره

---

(١). دباران او داسی بل شی په وجه باندی تر یوولسم او دوولسم تاریخ پوری دلوی اختر لمونځ ځنډول جآئز دی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولـه ورځ يعنـی لـسم تـاريخ دی ۸. دشـپې ذبـح كـول جآئز دی لـيكن مكـروه دی ۹. چرګه يا هيلۍ اونور داسی شيان دقربانی پـه نيت ذبح كـول سـخت مكـروه دی (١) ۱۰. په غوا غوايي او نورو كی اوه كسان شريكيدی سی ، مـستحب داده چی ټول سره يوځای يی او حيوان رانيسی ۱۱. كه چيری يوه رانيوی بيا نـورو خلګـو هـم پـه هغه كی شركت وكی نوهم جآئز دی ۱۲. كه چيری په يوه غـوا يـي كـی ځلـور يـا پنځـه شريك سی او دټولـو حصه برابـره وی بيـا هـم جآئز دی اودا هـم صـحيح دی چی يـو شخص ددوو درو حصو خريدار سی اوپاته خلګ ديـوې يـوې حصې خريـداران سـی ۱۳. كه چيری دغوايي داوومی حصې قيمت اودبزې قيمت سره برابـر وی اوغوښـی يې هم برابری وی نوبيا بزه رانيول افـضله دی ۱۴. تربـزې پـسه افـضله او بهتـره دی ۱۵. په بزو او اوښانوكی دمادې قربانی تر نر افضله او بهتره ده وعلی هذا القيـاس تر غوايي غوا بهتره ده ۱۶. دكمی قربانۍ چی قيمت زيات وی هغه بهتـره ده او كـه چيری دوه حيوانان په قيمت كی برابر وی لـيكن ديـوه غوښـی زيـاتی وی نوبيـا هغـه افضله او بهتـره دی ۱۷. كـه چيـری دوې ډنګری بزې هـم پـه دغـومره قيمـت بانـدی كيـږی او يوه چاغه اوتازه هم په دغـومره قيمـت اخيـستل كيـږی نويـوه چاغـه رانيـول افضل او بهتر دی ۱۸. دعيب داره حيوان قربانی جآئز نـه ده لـيكن كـه چيـری دذبـح پـه وخـت كـی دغورځيـدو او راكـشيدو څخـه عيـب داره سـو نوبيـا هـيڅ منـع نـسته پكښی ۱۹. يـوه دريمـه حـصه غوښـی تقـسيمول مـستحب دی لـيكن دعيـال داره او قبيلـه داره شـخص دپـاره همـدا بهتـره ده چی صدقه يـې نكـړی بلكـه دخپـل اهـل او عيال دپاره ټولـه غوښـی پريـږدی ۲۰. دمړی دطرفـه څخـه قربـانی جآئز ده لـيكن كـه چيری دخپـل طرفـه څخـه دهغـه دثـواب دور رسـولو دپـاره يـې كـوی نوبيـا ددې هغـه حكم دی كم چی دخپلی قربانۍ وی يعنی څومره قـدر چـی وغـواړی هغـه دی صـدقه كړی اوڅومره قدر چی وغواړی هغه دی كښېږدی او كـه يـې چيـری دمـړی دوصـيت دوجی څخه كوی نوددې څخه خوراك نه دی جآئز بلكه ټوله غوښی اونـور شـيان يـې صدقه كول پكار دی، علی هذا القيـاس كـه يـې چيـری نـذر منلـی وو چـی قربـانی بـه كوم دهغه دپوره كولو په واسطه چی كمه قربانی كوی دهغه څخه هم خوراك نـه دی جآئز ټوله به صدقه كوی .

*　　*　　*

---

(١). په دې سره قربانی هم نه ادا كيږی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده دپاره دطالبانو : په بعضو روایاتوکی دی چی: هٰذَا يَوْمٌ اَللَّحْمُ فِيْهِ مَقْــرُوْمٌ يعنی دنن ورځی غوښی نهایتی مرغوبی وی اوپه بخاری شریف کی دی چی هٰــذَا يَــوْمٌ يَشْتَهٰى فِيْهِ اللَّحْمُ ددې روایتو دا مطلب دی چی دا داسی ورځ ده چی دعادت په وجه دهر شخص زړه غوښی غواړی او دمکروه روایت دکم چی احقر ترجمه کړیده دهغه دا مطلب دی چی ترلمانځه وروسته غوښی څه قدر نه پاتیږی هرشخص په خپله قربانی کوی یا دیوه بل ځای څخه هرسړی ته رسیږی ددې وجی ما ترلمانځه دمخه ذبح کړه ددې دپاره چی خلک یې په خوشحالی سره یوسی او پخې یې کړی .

۹۷. **پوښتنه** : ای هادی برحق ﷺ ! دا وفرمایه چی داسلام کم خوی (اوعمل) بهتره دی ؟ [سوال کوونکی: ابوذر یاهانئ بن مرثد په روایت دعبدالله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : دا اسلامی عمده خوی دی چی ته په خلکو خوراك خوره او هرشخص ته سلام کوه چی څوك پیژنی هغه ته هم او چی څوك نه پیژنی هغه ته هم (بخاری ومسلم)

شرح : اسلامی خویونه بیخی ډیر دی لیکن پیغمبر ﷺ دسوال کوونکی دحال سره مناسب او لائق دا خوی او طریقه وروښووله ، په ضرورت او حاجت کی خلګوته خوراك ورکول هم دلوړی درجې عمل دی ځکه چی مال خرڅول پرنفس باندی ډیر شاق او تکلیفی وی اوپه سلام کولو سره دمسلمانانو په مابینځ کی محبت زیاتیږی چی دهغه څخه ډیری فآئدې دینی او دنیوی حاصلیږی لیکن ده ﷺ ارشاد وفرمایۀ چی په سلام کولو کی دشناخته او بیګانه لحاظ مه کوه بلکه اسلامی حق یې بوله اومسلمان ته یې ورکوه برابره خبره ده که هغه شناخته وی اوکه ناشناخته ، که څه هم چی دلته دمطلقا سلام ورکولو حکم فرمایل سویدی چی دهغه څخه په ښکاره دا معلومیږی چی فاسق ، فاجر بلکه کافر ته هم سلام اچول پکار دی لیکن دنورو دلائلِ شرعیه وو څخه او احادیثو څخه معلوم سویدی چی دې خلګوته سلام جآئزنه دی اوبعضی علمآء دا فرمایی چی داسلام په ابتدآء کی هرشخص ته دسلام کولو حکم وو ددې دپاره چی دخلګو داسلام سره محبت او الفت پیدا سی کله چی الله تعالی اسلام قوی کی نوکافر اومشرك ته سلام کول ممنوع سول او فاسق او فاجر ته سلام کول مکروه سوه .

۹۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بِرّ (یعنی نیکی) څه ده او اِثم (یعنی ګناه) څه ده ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

[سوال کوونکی : نواس بن سمعان الکلابی رضی الله عنه]

جواب : بِرّ ښه اخلاق دی اوګناه هغه ده چی ستا په زړه کی راوګرځی اودا خبره نه خوښوی چی خلګ په هغه باندی خبر سی . (مسلم)

شرح : د بِرّ دلفظ څو معناوی کیدلای سی وصله رحمی ، اوسلوك اواحسان اوښه کولو ته هم ویل کیږی اونیکی او اطاعت او فرمانبرداری ته هم ویل کیږی ، نو آنحضرت ﷺ دحُسنِ خلق لفظ داسی جامع لفظ وفرمایی چی هغه په دې ټولو شیانو کی ښکاره دی بلکه په حقیقت کی دا ټوله دحُسنِ خلق نتیجې دی کله چی دخدای ﷻ دطرفه څخه ورکړل سوی ملکې اوطبعې اخلاق ښه وی نودقریبانو سره وصله رحمی او دمسلمانانو سره ښه سلوك او احسان اونیکی او مروت هرڅه پیدا کیږی اودحقیقی مالك اومنعم عبادت او طاعت اودظاهری بادار او آقا او احسان کوونکی فرمان برداری هم دزړه څخه کیږی ، مقصد داچی کله په اخلاقو کی حسن وی نو دبِرّ افعال په خپله ښکاره کیږی ، داِثم یعنی ګناه په اړوند چی کم دا ارشاد فرمایل سویدی چی ګناه هغه ده چی په زړه کی وښوری یعنی دهغه په کولوکی په زړه کی شك پیدا سی او دناجآئز کیدو بیره یې پیداسی اودهغه په اړوند دسینې خلاص والی نه وی یعنی زړه نسی خلاص چی بې له خطرې یې وکړی اوتیر سی په حقیقت کی دګناه همدغه علامه ده اوبې له شبهی زړه پیدا کوونکی رب ﷻ داسی جوړ کړیدی چی هغه دګناهونو څخه تنګیږی اودګناه په وخت کی زړه ته داسی خلاص والی او فرحت او اطمینان هیڅکله نه حاصلیږی لکه دخیر دکارو او روا کارو دکولو په وخت کی چی وی ، لکه په بل حدیث کی چی ارشاد سویدی چی بِرّ هغه دی دکم طرفته چی نفس او زړه مطمئن سی او اِثم هغه دی چی په زړه کی ښوری اوزړه دهغه وطرف ته په مآئل کیدو اودهغه په کولو کی متردد او شکمن وی لیکن داټولی خبری ترهغه وخته پوری وی ترڅو چی زړه پرخپل حالت او فطرت باندی پاته وی دبدو اعمالو څخه چی کله پر هغه باندی دخباثت رنګ اودګناهونو زنګ راوڅرخیږی نوبیا هغه ترلویه لا پرلویه ګناه باندی نه ښوری اوهیڅ شك او تردد هم نه پیښیږی بلکه بې باکه کیږی ددې وجی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب او علامه دهغو زړو په اړوند ارشاد فرمایل سویدی کم زړونه چی سالم او صفا وی (هغه چی پرخپل اصلی حالت او فطرت باندی پاته وی) دنورو زړو اعتبار نسته لکه چی په دې ارشادِ نبوی ﷺ : اِسْتَفْتِ نَفْسَكَ (یعنی دخپل زړه څخه فتوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وپوښته) کی هم همدغه خاص زړونه مراد دی دعوامو دزړو اعتبار نسته ، علی هذا القیاس دګناه پېژنولو او دخلګو دخبریدو بد ګڼلو زمانه هم تر هغه وخته پوری ده چی څه حیا باقی وی اوکه نه وی نو داعلی درجې فسق او فجور نوبت راځی نو بیانه دخدای ﷻ بیره پاتیږی اونه دانسانانو څخه شرم . رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوْبَنَــا بَعْــدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ .

تنبیه : دخلګو دخبریدو بد ګڼل چی کله دکمی بلی وجی څخه وی نو دګناه علامه نه ده مثلاً مال پټ ایښوول غواړی چی په حفاظت کی وی دسرای رانیولو اراده پټه ساتل غواړی چی یوبل خریدار بې پیدا نسی (اوګران نسی) ، په طالبانه طرز سره داسی ووایه چی دا خاصه نه ده صرف علامه ده .

۹۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ خپل نر دجفتی کولو دپاره په کرایه ورکړو نو جآئز دی اوکه یا ؟

جواب : داسی کول هیڅ کله نه دی پکار (ترمذی شریف)

۱۰۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ خپل نر پر ماده باندی ایله کوو بیا دمادې مالك موږ ته څه نذرانه او تحفه راکوی دا اخیستل روا دی او که نه ؟

جواب : ددې داخیستلو اجازه ده (ترمذی شریف)

[سوال کوونکی ددواړو سوالو : یوشخص دقبیلې څخه دکلاب]

شرح : بعضی خلګ مختلف قسمونه قوی نران مثلاً آس، اوښ، غوییے اونور پالی، خلګ دښه تخم وړلو او نسل ډیرولو دپاره دمالکانو سره مزدوری معلومه کړی او خپله ماده وهغه نرته ور ایله کوی ، حضرت سیّد الثقلین ﷺ ددې ممانعت وفرمایی (ولی چی دا معامله په حقیقت کی دهغه نطفې غیر معلوم المقدار بیع ده کم چی دبآئع په اختیار او قبضه کی نه ده) نودا قسم أُجرت مکروهِ تحریمی سو ، کله چی دا مسئله معلومه سوه نو سوال کوونکی بل صورت عرض کړی چی بعضی وختونه خاص رعایةً بې له کمی معاوضې مقرر کولو نر حیوان ددې کار دپاره په خواست ورکول کیږی بیا پر هغه وخت باندی یاپه بل وخت کی هغه خلګ په ډول دانعام دنر حیوان ومالکانو ته څه نقدی یا یو شی ورکوی دارنګه اخیستل روا دی او که نه ؟ آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دارنګه یې اخله جآئز دی ، ولی چی په دې کی هیڅ عقد او معاوضه نه ده مقرره کړل سوی بلکه په ډول د : هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اِلاَّ اْلاِحْسَان ، یوڅه ورکول کیږي کم چې په شریعت کې خوښ کړل سویدی .

۱۰۱ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایه چې که چیرې زه دوباره حاضرسم او تا (ﷺ) نکړم پیدا (یعنی که په هغه وخت کې ستا وفات سوی وي) نوڅه وکړم ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه نامعلوم نامي په روایت دجبیر بن مطعم رضی الله عنه]

جواب : که دې چیرې زه نکړم پیدا نو ابوبکر رضی الله عنه ته ورځه . (بخاري ومسلم)

شرح : دې ښځې دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه یوڅه پوښتنې کړې وې ده ﷺ ورته وویل چې بیا راسه په هغه وخت کې به بیا جواب درکم (یا هغې دیوشي سوال کړی وو او ده ﷺ ورته وفرمایل چې په اوس وخت کې نه دی موجود بیا راسه چې دریې کړم) غالبًا داپه یولیرې ځای کې اوسیده اووه هم هوښیاره ددې وجې یې دا پوښتنه هم وکړه چې که چیرې اتفاقًا ته ﷺ په هغه وخت کې په دې دنیا کې نه وې موجود زما دمقصد پوره کول به څوك وکړي ده ﷺ ورته وفرمایل چې ابوبکر رضی الله عنه . لکه څنګه چې دآنحضرت ﷺ دډیرو افعالو اواقوالو څخه دابوبکر رضی الله عنه وخلیفه کیدو اوځای ناستی کیدو ته اشاره کیږي دارنګه په دې حدیث کې هم اشارةً معلومیږي چې ابوبکر رضی الله عنه به دده ﷺ نآئب او قآئم مقام کیږي .

عجیبه روایت : یو وخت آنحضرت ﷺ دیوه صحرائی څخه یوڅو اوښان په قرض واخیسته چې قیمت به یې فلانۍ وخت درکړم . علی رضی الله عنه بدوی ته وویل چې ولاړ سه دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکه چې که چیرې زه ستا تروفات وروسته راغلم نوزما قرض به څوك را ادا کوی هغه ولاړی عرض یې وکی نو ده ﷺ ورته وفرمایل چې ابوبکر رضی الله عنه به یې ادا کوی . صحرائی ولاړی علی رضی الله عنه ته یې دا خبره وکړه ، نوهغه رضی الله عنه ورته وفرمایل چې بیا ولاړ سه پوښتنه وکړه چې که چیرې دابوبکر رضی الله عنه تر وفات وروسته راغلم نو قرض به می دکمه کوم ؟ هغه ولاړی همدا سوال یې وکی نوسرورِ عالَم ﷺ وفرمایل چې عمر رضی الله عنه به یې در ادا کړي ، صحرآئی علی رضی الله عنه ته راغی اوبیان یې ورته وکی نوده رضی الله عنه ورته وفرمایل چې دا وار ولاړ سه او پوښتنه ورڅخه وکړه چې که چیرې دعمر رضی الله عنه دوفات څخه وروسته راسم نو څوك به یې را ادا کوی ؟ ددې جواب رسولِ مقبول ﷺ دا ورکی چې عثمان رضی الله عنه به یې در ادا کوی ، صحرآئی راغی بیایې حضرت علی رضی الله عنه ته دا خبره وکړه نوده رضی الله عنه ورته وفرمایل چې بیا ولاړ سه او عرض وړاندی کړه چې که چیرې دعثمان رضی الله عنه تر وفات وروسته راغلم نوقیمت به یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوك را ادا كوی ؟ هغه بيا حاضر سو او دا پوښتنه يې وكړه نو حضرت سرورِ عالَم ﷺ وفرمايل چې كله ابوبكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم مړه سی نو كه چيری كيدی سوای نوته هم مړسه (يعنی كله چی داسی حضرات ددنيا څخه پورته سی نو ستا په ژوندی پاته كيدو كی څه فآئده ده ته هم مړسه ، يادا چی دومره موده به ته چيری ژوندی پاته سی مړبه سی ، مقصد دا چی دا وار دوار وار سوال كولو په سبب سره ده ﷺ دخفگانه څخه داسی جواب وركی). رواه اسماعيل فی معجمه

۱۰۲ . **پوښتنه** : ای رسول الله ﷺ جنت ته به كم خلگ ولاړ سی ؟

[سوال كوونكی : (۱)]

جواب : نبی به جنت ته ځی ، شهيد به جنت ته ځی ، كوچنی بچيان به جنت ته ځی او ژوندی ښخی سوی انجونی به جنت ته ځی . (ابوداؤد)

شرح : دانبياوو په جنتی كيدو كی خو هيڅ خبره نسته ، او شهيدان به هم دزيری او وعدۀ خداوندی موافق جنت ته ځی . دكم عمره مړه سوو كوچنيانو په اړوند دبعضو علماوو دا قول دی چی دمومنانو كوچنيان به جنت ته او دكافرانو كوچنيان به دوزخ ته ځی او داكثرو علماوو كم چی درحمت دپراخی او دالله تعالی درحم او كرم سره زيات مناسب دی هغه دادی چی برابره خبره ده كه دمومنانو كوچنيان وی اوكه دكافرانو وی ټوله به جنت ته ځی لكه چی په دې حديث شريف كی هم دكفر او ايمان تفصيل نسته بلكه په عام طور سره كوچنيانو بچيانو ته دجنت دداخليدو

---

(۱). په اُردو فتاوی محمدی ﷺ كی ددې سوال دپوښتونكی نوم نه دی ذكر كړل شوی ، خو دا روايت په ابوداؤد شريف په كتاب الجهاد ، باب فی فضل الشهادة كی ذكر دی حديث رقم (۲۱۵۹) او عبارت دحديث شريف هلته دا دی :

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَتْنَا حَسْنَاءُ بِنْتُ مُعَاوِيَةَ الصَّرِيْمِيَّةُ قَالَتْ حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَئِيدُ فِي الْجَنَّةِ .

نو پوښتونكی يې دحسنآء بنت معاويه اكا دی ، او داكا نوم يې لكه په عون المعبود ج ۷ ص ۱۴۱ (طبع: دار الكتب العلمية ، بيروت) كی چی علامه ابو الطيب شمس الحق عظيم آبادیؒ ليكلی دی ، أسلم بن سليم وو . نو پوښتونكی ددې سوال أسلم بن سليم سو .

او دا حديث شريف همدا ډول په مسند احمد (مسند البصريين) كی په رقم (۱۹۲۷۴) او همدارنگه په باقی مسند الانصار كی په رقم (۲۲۳۷۸) كی روايت كړل سويدی. حقّانی غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیری ورکول سویدی . امامِ ابو حنیفه رحمه الله علیه په دې مسئله کی توقف فرمایلی دی ، یعنی دمومن کوچنی وی اوکه دکافر دهیڅ یوه په اړوند هم دا حکم په یقینی ډول سره نسی ورکول کیدی چی دا جنتی دی اوکه دوږخی یوازی الله تعالی ته معلوم دی ، داحادیثو دکتابو په شروحو کی دا بحث په تفصیل سره موجود دی چی دهغه څخه معلومیږی چی که څه هم چی ټولو علماوو دخپل قول تایید په احادیثِ نبویه وو سره کړیدی لیکن دامامِ ابو حنیفه رحمه الله علیه مسلك دټولو احادیثو سره موافق او ترټولو اقوالو بهتره او نهایتی رقیق او نرم دی .
دژوندی ښخو سوو انجونو مرګ چی کله دډیر رحم او افسوس قابل وی او اکثره هغوی کم عمری او کوچنیانی وی او وژل کیږی ددې وجی رحمتِ خداوندی دې مظلومو اومعصوموته په آخرت کی دجنت زیری ورکی ، په عربو کی قانون وو چی دپیدا کیدو سره سم به یې انجونی ژوندی ښخولی او که به چیری اتفاقًا هم یوه انجلۍ ددې (ښخیدو) څخه خلاصه سوه نوبیا چی به یې پلار کله موقع پیدا کړه نو ژوندی به یې قبر ته واچول ولی چی ده ته ددې څخه نهایتی پیغور ورتلی چی خپله لور دیوچا زوجه جوړه کړی او یو شخص خپل زوم جوړ کړی ، داسلام دین پرلپسی احکام نازل کړه دا سخت او دظلمه څخه ډك رواج یې بالکل خراب کی او ویې ښوول چی دا خبری دپیغور قابلی نه دی ، دپیغور لائقی نوری خبری دی چی هغه خدای تعالی حرام کړیدی .
۱۰۳ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چی په هغه سره ماته دشیدی را کوونکی حق زما دذمې څخه ادا سی .
[سوال کوونکی: حجاج بن حجاج اسلمی رضی الله عنه]
جواب : یوه عمده او اصلی مریی یا مینځه (هغه چاته ورکړه چی تاته یې تی درکړیدی نو حق به یې ادا سی) . (ترمذی وابوداؤد ونسائی)
شرح : مرضعه یعنی کوچنی ته تی ورکوونکی او شیدې ورکوونکی چی کله نهایتی لوی خدمت کوی ګواکی هغه خپله وینه په کوچنی باندی چیښی چی په قدرت سره درزّاق مطلق شیدې ورڅخه جوړی سویدی ددې وجی نو دهغې حق هم ډیر لوی دی او اهلِ عربو به ددې پوره لحاظ کوی ، کله چی به ددوی دکوچنیانو دشیدو خوړلو موده پوره سوه نو دمقرری مزدوری څخه علاوه به یې یوڅه انعام هم ضرور ورکوی او تی ورکوونکی به یې خوشحاله کول او دچا څخه چی به یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله شیدی چیښلی وی دهغی به یې هم همیشه خیال ساتۍ اوحق به یې ورادا کوی. لکه چې حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم خپلی تۍ ورکوونکی ته خپل څادر مبارك هوار کړی اویه عزت سره یې کښېنول او ډیر څه یې ورکړی وه (وګوره: مرضعة الرسول ، ددې احقر تالیف) ، پوښتنی وړاندی کوونکی صاحب دخپل کوچنی دتۍ ورکوونکی دپاره دانعام او نورو په اړوند سوال کړی وو ، چې یو داسی شی په ارشاد کی راته وفرمایه چې دهغه څخه کوچنی ته دتۍ ورکوونکی ښځی حق په پوره ډول سره ادا سی (او دښکاره الفاظو دحدیث دتایید څخه داهم قوی احتمال دی چې په خپله یې دخپلی تۍ ورکوونکی ښځی په اړوند سوال کړی وی چې کم خدمت داسی دی چې دهغه څخه ددې کامل احسان شکریه ادا کړل سی) ده ﷺ یو نهایتی مناسب خدمت بیان کی یعنی یوښه مریۍ یا مینځه ورکه تر څو چې کم آرام او خدمت ددې څخه تاته حاصل سوی وو هغې ته هم حاصل سی ، دده ﷺ دارشاد څخه دا مقصود نه ده چې بس یو وار دی غلام ورکه بیایې نوهیڅ خدمت مه کوه بلکه مدعی داده چې دحق دادا کولو دپاره یې دا خدمت کافی دی ګواکی څومره قدر زیات خدمت چې یې وسی بهتر دی .

۱۰۴ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو زما داکا زوی دی کله چې زه هغه ته ورسم یوڅه ورڅخه غواړم نونه ماته یوڅه راکوی اونه وصله رحمی کوی (اوکله چې دهغه بد سلوکی او نامهربانیووینم نوزه قسم وخورم چې اوس به هیڅکله نه هغه ته څه ورکوم اونه به ورسره وصله رحمی کوم) بیا هغه ماته راسی څه غواړی په داسی صورت کی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : حضرت مالك اشجعی رضی الله عنه]

جواب : کم کار چې ښه اوبهتر دی هغه کوه (یعنی دهغه سوال پوره کړه او وصله رحمی ورسره کوه) او دخپل قسم کفاره ورکړه . (نسآئي وابن ماجه)

شرح : دداسی بې مروّته عزیز او قریب سره اول خو طبعًا احسان او مروت کول زړه نه غواړی دوهم لوی تکلیف دا وو چې دقسم خوړلو دوجی څخه مجبوره وو لیکن جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه ته داعلی درجې اخلاقو او مروّت حکم وفرمایۍ چې دهغه ارشاد خدای تعالٰی په دې الفاظو سره فرمایلی دی چې: اِدْفَعْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ السَّیِّئَةَ او کم چې اسلامی خصوصیت دی چې تاسی دوی ته ددوی دسخت زړه کیدو او بې باکه کیدو سزا مه ورکوی بلکه دبدو په عوض کی نیکی اوښه کوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دهغه دهمدردی او کومك څخه دریغ مه کوی او دقسم دماتولو اجازه یې ورکړه دقسم مجبوری یې رفع کړه چې قسم مات کړه دهغه کفاره ورکړه لیکن دقسم تر پوره کولوچې کم بهتره اوښه کار دی (یعنی وصله رحمی او مروت) هغه مه پرېږده، همدغه حکم یې په نورو ځایو کی هم فرمایلی دی چی کله پریوه خبره باندی قسم واخیستل سی او دقسم په خلاف کولو کی یوه دینی فآئده وی نو قسم دی مات کړی یعنی ددې خلاف هغه ښه کار دی وکړی او دقسم کفاره دی ورکړی . دقسم کفاره داده چی یو مریې آزاد کی یا لسو ۱۰ مسکینانو ته دواړو وختونه خوراك ورکړی او یا لسو ۱۰ مسکینانو ته جامې ورواغوندی ، ددې درو سرو شیانو څخه چی هر یو وغواړی هغه دی ادا کړی که یې چیری ددغو څخه دیوه پر ادا کولو هم قدرت نه درلودی نو دی درې ورځی پرلپسی روژه ونیسی .

مسئلې : ۱. خوراك داسی ورکول پکار دی کم چی عمومًا درمیانه درجې خلگ یې خوری مثلاً ډوډۍ سره دسالنه ، ښوروا یا نورو (که څه هم چی دغنمو دډوډۍ سره یوځای سالن ورکول نه دی ضروری) ۲. کمو مسکینانوته چی یې سهار خوراك ورکړی وو هغوی ته دی دوهم وخت خوراك ورکړی که یې چیری نورو ته ورکړی نو کفاره نسوه ادا ۳. په خوراك ورکولو کی دا نه ده جآئزه چی پوخ کړل سوی خوراك دهر شخص دخوراك موافق لسو مسکینانو ته دواړه وخته ورکړی بلکه هم هلته به یې کښېنوی اوپه خوری به یې څومره قدر چی یې خوړل غوښتل ودی خوری برابره خبره ده که زیات خوراك والا وی او که کم ۴. که یې چیری غله ورکول نوهر مسکین ته دی نیمه کاسه غنم ورکړی ۵. که یې چیری یوه مسکین ته تر لسو ورځو پوری هره ورځ دوه وخته خوراك ورکی نوبیا هم کفاره ادا سوه ۶. که یې چیری یوه مسکین ته ترلسو ۱۰ ورځو پوری نیمه کاسه (چی په انگریزی وزن سره پاوکم دوه سیره او احتیاطًا پوره دوه سیره) غنم ورکول نوبیا هم کفاره صحیح ده ۷. که یې چیری ددغومره قدر غلې قیمت پر لسو مسکینانو تقسیم کی بیا هم جآئز دی ۸. که چیری جامې (کالی) ورکول وغواړی نوهر مسکین ته دی یوه پایجامه او یوه کرتۍ یا پایجامه او څادر یا پرتوگ او کرتۍ دی ورکړی ۹. نوی کپړه ضروری نه ده بلکه داسی جامې ورکول پکار دی چی هغه عادتًا لږ تر لږه درې میاشتی اغوستل کیدی سی ۱۰. په روژه کی دا شرط دی چی یوه په بلی پسی او پرلپسی متصلی به یې نیسی ۱۱. که چیری دمریضی ، حیض یا بل شی په وجه په مابینځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی ناغه راسی نوبیابه یې دنوی سره څخه نیسی (مفصل حالات او مسئلې دکفارې او قسم احقر په رسالهٔ مفید الحالفین چی مشهوره ده په قسم نامه سره په هغه کی لیکلی دی) .

۱۰۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ترټولو لویه ګناه کمه یوه ده او ترهغه وروسته کمه او بیا کمه یوه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن مسعود رضی الله عنه]

جواب : (ترټولو غټه ګناه) داده چی دخدای ﷻ دپاره کم مثل او مقابل ومنی حالانکه خدای تعالی (پرتا باندی دا احسان کړیدی) چی ته یې پیدا کړی دوهمه ګناه داده چی خپل کوچنیان وژنی ددې بیری څخه چی هغوی به بیا ستاسره خوراك کوی بیا داچی دخپل همسایه زوجه راضی کی او دهغې سره زنا وکړی . (بخاری ومسلم)

شرح : ترټولو لوی جرم کفر او شرك دی ولی چی دا دخپل اصلی منعم او محسن څخه بالکل انکار دی یا دهغه سره داسی شریك جوړول دی چی هغوی په خپله دده مخلوق دی اودهغه عالی ذات سره یې هیڅ مماثلت اومشابهت هم نسته ، تر اسلام دمخه اهلِ عربو دانجونی پیدا کیدل ډیر منحوس (بدبختی) او بد ګڼل اوددې پیغور داندیښنې څخه چی ددې دوجی به یوڅوك زما زوم جوړیږی هغه به یې ژوندی ښخولی ، او بعضی خلګو به ددې اندیښنې څخه هم اولاد مړ کوی چی دهغه دوجی څخه به مو خرچه لوړه سی ، په خوراك او چیښاك کی به زموږ سره شریك سی اسلام دا ټولی طریقې ناجائزی او حرامی کړی ، که څه هم چی داولاد وژل مطلقا حرام دی برابره خبره ده که دهری وجی څخه وی ، لیکن کله چی عمومًا انجلۍ دلوږی او مسکینۍ دبیری څخه وژل کیدی همدغه آنحضرت ﷺ هم ذکر کی لکه چی په قرآنِ مجید کی چی یې همداسی ویلی دی چی: وَلاَ تَقْتُلُوْا اَوْلاَدَکُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ ، نَحْنُ نَرْزُقُکُمْ وَاِيَّاهُمْ ، اِنَّ قَتْلَهُمْ کَانَ خِطْاً کَبِيْرًا یعنی دلوږی او مسکینی دبیری څخه اولاد مه وژنۍ موږبه تاسی ته هم رزق درکوو او دوی ته هم ، (دیوه رزق هغه بل نسی خوړلای) په تحقیق سره ددوی وژل ډیره لویه خطا ده . زنا که څه هم چی فی نفسه هم ډیره لویه ګناه ده او داعلی درجو کبیره ګناهونو څخه ده لیکن همسایه کم چی دهرډول رعایت او حفاظت مستحق دی دهغه دزوجې سره په شناخت پیدا کولو سره مخ توره کیدل نور هم زیات خباثت او فسق دی زنا هم سوه او همسایه ته سخت ضرر هم ور رسیدی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۶. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ آيا ښځه بې له پايجامې يوازې په كرتې اوپه پړونې كې لمونځ ادا كولاى سي ؟ [سوال كوونكې: ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو! ادا كولاى يې سي په دې شرط چې كرتې دومره كښته وه چې تر پښو پورې دښا خوا په پټه سي . (ابوداؤد)

شرح : دښځې دپاره دمخ او دواړو لاسونو تر خپړو پورې او دواړې پښو څخه ماسوا ټول بدن پټول او لمونځ ادا كول ضروري دى ، دكرتې او پايجامې او نورو شيانو خصوصيت نسته نو كه چيرې يوه كرتې دومره غټه اوكښته وه چې پرپښو باندې مښلې او پر سر باندې يې پړونې وى چې په هغه سره يې غاړه او وربښتان او غوږونه ټوله پټيږې نوبې له شبهې لمونځ ادا كړل سو ، كه څه هم چې كښته پايجامه يا پرتوګ نه وى، ددواړو پښو پټول كه څه هم چې واجب او فرض نه دى ليكن دكرتې ددومره قدر كښته كيدو تاكيد ددې وجې فرمايل سويدى چې كه چيرې لوړه وى او دولاړې په حالت كې قدمونه نسى پكښې پټ نوپه سجده او نورو ځايو كې به پوره پنډۍ ښكاره سى چې دهغه څخه بيا لمونځ فاسديږې .

فائده : دښځې دقدمو په اړوند بعضې فقهاء حنفيه وايې چې دهغو پټول فرض نه دى صاحب هدايې او نورو دا قول ته صحيح فرمايلى دى بعضى وايې چې پټول يې فرض دى (مولانا عبد الحى اللكنوى ؒ دې ته ترجيح وركوى) دامامِ طحاوى ؒ او نورو ارشاد دى چې په لمانځه كې يې پټول فرض دى او دلمانځه دباندې نه دى فرض .

۱۰۷. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زه دلته نه وم موجود زما په شا پسې زما دمور وفات وسو او هغې ته دڅه ويلو وار او وخت نه ورسيدى او زما خيال دى چې كه چيرې هغې دخبرو كولو موقع پيدا كړې واى نو ضرور يې صدقه كوله اوس كه چيرې زه دهغې دطرفه څخه څه صدقه وركړم نوهغې ته به څه نفع ورسوى اوكه نه ؟

[سوال كوونكى : ابن عباده رضي الله عنه]

جواب : هو! كه چيرى ته دهغې دطرفه څخه صدقه وكړې نوهغې ته نفع رسوى (بخارى شريف) .

۱۰۸. **پوښتنه** : يا فخرِ عالَم ﷺ زما دمور ام سعد وفات سويدى اوس دهغې دطرفه څخه څه ډول صدقه مناسبه او بهتره ده ؟

[سوال كوونكى: سعدبن عبد الله انصارى رضي الله عنه دخزرج دقبيلې سردار]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : داوبو صدقه افضله ده (ابوداؤد)

شرح : حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه په انصارو کی دخزرج دقبیلې سردار او لوی رئیس او دمشهوره صحابه وو رضي الله عنهم او دمخکی اسلام راوړونکو خلګو څخه دی په **۱۵** هجری سنه کی دشام په ملك کی وفات سو په غسل خانه کی مړ پیدا سو ټول بدن یې تك شین سوی وو ، مشهوره سوی وه چی دی پیریانو مړ کړی وو ، دده دمور صاحبی نوم عمره بنت مسعود رضي الله عنها وه دې دجناب سرورِ عالَم ﷺ سره بیعت کړی وو ، په سنه **۵** هجری کی کله چی ده ﷺ ددومة الجندل (۱) وغزا ته تشریف یووړی نو حضرت سعد رضي الله عنه هم دآنحضرت ﷺ سره یوځای ولاړی ، دده ترشا موریې په مدینه منوره کی مریضه سوه خلګو ورته وویل چی یوڅه صدقه او خیرات وکه دې ورته وفرمایل (اوصحیح یې ورته وفرمایل) چی مال چی هرڅه دی هغه دسعد دی (دهغه په نه موجودګی کی یې څنګه صدقه کړم) تردې وروسته دې رضي الله عنها ته دویلو او خبرو کولو طاقت نسو پیدا او وفات سوه کله چی ددومة الجندل څخه را واپس سوه جناب سرورِ عالَم ﷺ سره دسعد بن عباده او نورو ملګرو رضي الله عنهم مدینې ته تشریف راوړی نوددې دوفات خبر ورته معلوم سو ، نبی ﷺ ددې وقبرته ودریدی او دعایې ورته وفرمایله او حضرت سعد رضي الله عنه ددې په اړوند دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چی اوس ددې دطرفه څخه په صدقه کولو کی نفع او ګټه سته که نه ؟ نبی ﷺ ارشاد ورته وفرمایی چی نفع سته نوبیا حضرت سعد رضي الله عنه خپل یو باغ ددې دطرفه څخه صدقه کی او دهمدې سوال پر وخت یاپر یوه بل ځای باندی یې دمور دوفات حالت ونبی ﷺ ته ذکر کی او عرض یې ورته وکی چی بهتره او مناسبه صدقه دڅه شی ده ؟ کله چی په عربو کی داوبو لږوالی وو خوړې اوبه په مدینه منوره کی کمی پیدا کیدی ددې وجی نبی ﷺ وفرمایل چی بهتره صدقه اوخیرات داوبو دی، سعد رضي الله عنه دهغې (مور رضي الله عنها) دطرفه څخه یو څاه جوړ کی اووې ویل چی دا دأمِ سعد دپاره دی یعنی ددې اجر او ثواب به هغې ته رسیږی .

دحضرتِ سعد رضي الله عنه دپوښتنی او جواب څخه څو شیان معلوم سول :

۱. دمړی دطرفه څخه په صدقاتو او خیراتو کولو کی هغه ته ددې ثواب رسیږی .

۲. بهتره او افضله صدقه هغه ده چی دهغه زیات ضرورت وی او ګټه یې عامه وی

---

(۱). دومة الجندل: دشام وملك ته نژدی دیوه ښار نوم دی . مصحح

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. دخیر او صدقو په کارو کی او په خیرات کولو کی دخپلو مقتدایانو او بزرگانو څخه مشوره اخیستل بهتره دی ۴. دبعضو ضرورتو دوجی څخه دصدقې په ښکاره کولو کی هیڅ ممانعت نسته هرځای په پټه صدقه کول ضروری نه دی ۵. دمور او پلار تر وفات وروسته دهغوی دطرف څخه دخیر کارونه کول اوهغوی ته ثواب وربخښل ډیر ښه او خوښ کار دی ۶. دمور او پلار په زندگی کی دهغوی څخه په اجازه اخیستلو سره په جهاد او سفر کی تلل جائز دی .

۱۰۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری یو شخص دخدای ﷻ په لاره کی دجهاد اراده وکی او دده په دغه کی ددنیا فآئده مقصوده وی نو هغه ته به ثواب ورسیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابوهریرة اوابو امامة رضی الله عنهما]

جواب : هغه ته به هیڅ اجر او ثواب نه ورسیږی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری یوازی ددنیاوی فآئدې دپاره مثلاً شهرت ، عزت یا مزدوری یا مالِ غنیمت مقصود وی نو هغه شخص ته به دجهاد ثواب هیڅ هم نه ور رسیږی ، ځکه چی هغه په نیت دثواب او درضآء خداوندی دپاره جهاد نه دی کړی ، او که چیری درضآءِ الهی او اعلآء کلمة الله دپاره جهاد کوی لیکن دمال او نورو شیانو طمع او خیال هم ورسره وی نو ثواب به حاصل سی ورته لیکن ترهغو خلگو دثواب څخه ډیرکم اوناقص به وی کم چی خاص په وجه دالله تعالی بې له کم غرضه جهاد کوی .

۱۱۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ خدای تعالی فرمایی چی: **الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ** (الانعام : ۸۲) یعنی امن یوازی دهغو خلگو دپاره دی او پرهدایت باندی یوازی هغه خلگ دی څوك چی ایمان راوړی او خپل ایمان یې دیو ظلم (گناه) سره نه وی گډ کړی ، اوس نو داسی څوك دی چی دهغه څخه یوظلم (گناه) نه وی صادره سوی ؟

[سوال کوونکی : اکثر اصحاب درسول الله ﷺ په روایت دعبدالله بن مسعود رضی الله عنهم]

جواب : لکه څنگه چی ته گمان کوی داسی نه ده (یعنی په دې آیت کی دظلم څخه مراد مطلق گناه نه ده) بلکه هغه داسی دی لکه چی لقمان علیه السلام خپل زوی ته فرمایلی وه چی: **يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكَ بِاللهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ** (لقمان: ۱۳) (ای زویه دخدای تعالی سره شریك مه نیسه په تحقیق سره شرك ډیر لوی ظلم دی یعنی په دې آیت کی هم دظلم څخه شرك مراد دی لکه څنگه چی لقمان علیه السلام شرك ته ظلم فرمایلی دی . (بخاری ومسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : کله چی ظلم عام دی نوشرك ته هم ظلم ویل کیدی سی او نورو گناهونوته هم
ددې وجی صحابه وو رضي الله عنهم ته نهایتی دشواره معلومه سوه او وبیریده چی امن
او هدایت چی کله یوازی دهغه خلګو حصه ده چی هغه دهیڅ قسم معصیت مرتکب
او کوونکی نه وی نو شاید چی هیڅ امن پیدا کوونکی والا شخص دی نه وی ولی
چی یوه نه یوه ګناه دهرشخص څخه کیږی جناب سرورِ عالَم ﷺ شفا ورته وفرمایله
چی دلته مطلق ظلم نه دی مراد لکه څنګه چی تاسو ګمان کړیدی بلکه دظلم یو
خاص فرد او هغه ظلمِ مقید مراد دی کم چی دلقمان علیه السلام په قول کی ذکر دی
یعنی شرك، حاصل دجواب دادی چی دخدای تعالی دارشاد مطلب دادی چی
هدایت او امن والا هغه خلګ دی چی ایمان راوړی اوایمان دظلمِ عظیم یعنی
دشرك دګډوالی څخه پاك وساتی دا مقصود نه دی چی کمه کوچنۍ یا لویه ګناه
دی نه وی ورڅخه صادره سوی .
فائده : دا امر خو دارشادِ نبوی ﷺ څخه معلوم سو چی دظلم څخه په دې آیت کی
شرك مراد دی او دا خبره بې له چون او چرا منل سوی او نهایتی حق ده لیکن قرینه
او وجه دشرك دمرادیدو دکلامِ نبوی ﷺ څخه نه ده معلومه سوی ، هو! علماوو او
شارحینو دحدیث فرمایلی دی چی په بشركٍ کی صحابه وو رضي الله عنهم تنوین دتحقیر
او تنکیر دپاره ګڼی ځکه نودوی رضي الله عنهم ته دا شبه پیښه سوی وه ، جناب سرورِ
عالَم ﷺ تنوین دتعظیم دپاره مقرر کی او دظلمِ عظیم تعیین یې دبل آیت څخه
وفرمایی ، دحضراتو علماوو وجه درسته او نهایتی صحیح ده لیکن په دې کی
یوه دا شبهه کیدی سی چی صحابه رضي الله عنهم سره ددې چی ددې قرآن په ژبه وه او
سره ددې چی دکلامِ باری تعالی اعلی ماهرین وه نومخالف مقصدیې څنګه ورڅخه
مراد کړی وو ، دوهمه داچی تنوین دتعظیم دپاره اخیستل په دې ځای کی په هیڅ
ډول هم دکلام دطریقې سره مناسب اوذوقِ سلیم سره موافق نه دی .
البته داحقر مؤلف استاذ الاستاذ حضرت قطب العالَم مولانا محمد قاسم صاحب
رحمة الله علیه کم چی په یوه اوږده تقریر کی په دې ځای کی دظلم څخه دشرك
دمرادیدلو وجه لیکلی ده په هغه کی هیڅ شبه نه پاته کیږی او داهلِ علم په روح او
کوشش کی راځی او زړه یې په مطمئن کیږی خلاصه دتوجیه دحضرت مولانا
صاحب رحمة الله علیه داده چی جناب رسول الله ﷺ دلَبْس دلفظ څخه دا وفهمول چی
دلته شرك ورڅخه مراد دی ځکه چی په نورو ګناهونو کی اوپه ایمان کی لبس نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی ممکن لبس اوخلط هغه وخت کیدلای سی چی دایمان او ظلم ظرف متحد وی ، نور گناهونه کم چی افراد دظلم دی کله چی افعال دی داندامو هغه دزړه امور نه دی ددې وجی دایمان سره دهغوی لبس نه صادقیږی گواکی معیّت او اجتماع یې سره کیدلای سی ها! کله چی دشرك ظرف هم زړه وو نوپه ده او په ایمان کی لبس راتلای سی ، صحابه وو رضي الله عنهم د لَمْ يَلْبِسُوْا پرلفظ باندی په خاص طور سره غور نه وو کړی مگر آنحضرت ﷺ خوك چی دوحی اوکلامِ الٰهی صحیح مخاطب او په پټو او ښکاره اسرارو یې خبر وو دده ﷺ دنظره څخه دا نکته نسوه پټه او دمقصود په فهمولو کی دشواری نه وه .

دآیت په تفسیرکی داقولونه هم دی چی دا حکم خاص دمهاجرینو دپاره دی ، یا د لَمْ یلبسوا څخه لم ینافقوا مراد دی یا مرتد کیدل او دایمان پرېښوول مراد دی لیکن کله چی ددې اقوالو زمونږ درانقل کړل سوی پوښتنی سره علاقه نه وه ددې وجی هغه پاته کړل سوه .

۱۱۱. **پوښتنه** : ماته دا قاعده معلومه نه وه چی سر خریل ترذبح کولو وروسته وی، ما تر ذبح کولو مخکی سر وخریئ زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب: اوس ذبح وکه اوددې بې ترتیبی څخه تاته هیڅ گناه نه ده رسیدلی. (بخاری)

۱۱۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه ددې څخه نه وم خبر چی اول رمی کیږی دهغه څخه وروسته بیاذبح کیږی ما تررمی دمخه ذبح وکړه نواوس زما دپاره ستاسی څه ارشاد دی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : اوس رمی وکه او (دناخبرتیا دوجی څخه دترتیب په مخالفت کولوکی) تا ته هیڅ گناه نه ده رسیدلی (بخاری) .

شرح : ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو نومونه لویو لویو علماوو ته دتحقیق او تلاښ سره سره نه دی معلوم سوی مگر دومره معلومه ده چی دا دځنگل اوسیدونکی خلگ وه دځلورو طرفو څخه راتله او سوالونه به یې کوله نبی ﷺ دټولو جوابونه ورته وفرمایله ، دادهغه حج واقعه ده کم چی نبی ﷺ په آخر کی دخپل عُمر شریف په سنه ۹ هجری کی ادا کړی وو چی په هغه کی دبعضو روایاتو مطابق یولك دیرش زره ۱۳۰۰۰۰ انسانان نارینه اوښځینه دحج دپاره دده ﷺ ملگری وه دټولو نظر پرده ﷺ باندی وو کم څه چی به ده ﷺ فرمایل په هغه باندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې بې له شبهې عمل كوى اوكله چې به يوه خبره مخ ته راتله دده ﷺ څخه به يې پوښتنه كوله ، سبحان الله څومره ښه زمانه وه ، په دې موقع كې آنحضرت ﷺ دعرفات او مزدلفې څخه تراپس كيدو وروسته پراوښه باندى سپور سو دجمره وو ويشتل يې كوله (يعنى پر جمره وو باندى يې ډبرى ويشتلى) په دې حالت كې ډيرو خلګو پوښتنه كوله اوجوابونه يې ترلاسه كوله ، ددې څخه داهم معلومه سوه چې عالِم يا مفتى كه چيرى په عبادت مشغوله وى يا په يوه لار كې ولاړ وى نو ديوې ضرورى مسئلې په پوښتلو كې دهغه څخه او په جواب وركولو كې هيڅ ممانعت نسته ، او يوه مهمه مسئله دا هم معلومه سوه چې دجمعې ، اخترونو او نورو هغو ورځو كې چې په هغه كې معطلى وى دعلم شغل منع نه دى ولى چې دا سوال اوجواب داختر په ورځ واقع سوى وو .

دحج دافعالو دجملې څخه دذى الحجى پرلسم تاريخ داڅلور شيان هم ضرورى دى:
۱. اول په مقامِ منٰى كې دجمره عقبې رمى كول ، ۲. تر هغه وروسته اوښ يا بزه يا بل شى ذبح كول ، ۳. ترهغه وروسته سر خريل يايو څه وربښتان كوچنى كول ۴. تر هغه وروسته بيا مكى معظمې ته تلل او هلته دخانه كعبې طواف كول . كه چيرى دناخبرى او لا علمۍ څخه ترتيب بدل سى كم شيان چې مخكى ادا كيدل هغه يې وروسته كړه او كم چې وروسته لازم وه هغه يې مخكى كړه نو څه ګناه نسته لكه ده ﷺ چې دپوښتنى په جواب كې صاف وفرمايله ليكن ددې بې ترتيبۍ دنقصان دجبيرى او بدلې دپاره دم وربانْدى واجيږى يعنى بزه يا بل شى به ذبح كوى ، لكه چې ابن عباس رضي الله عنهما فرمايلى دى چې كم سړى چې دخپل حج په افعالو كې څه افعال دمخه يا وروسته كړى هغه ته وينى بهيول (يعنى قربانى كول) پكار دى البته كه چيرى قصداً ددې ترتيب خلاف وكى نو دذبيحې پرواجب كيدو سربيره ګناه هم لرى .

۱۱۳. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دخادم خطا هره ورځ څو واره معاف كوم ؟
[سوال كوونكى: يوشخص په روايت دعبدالله بن عُمر اوعبدالله بن عَمرو رضي الله عنهم]
جواب : هره ورځ يې اويا ۷۰ واره معاف كوه . (ترمذى شريف)
شرح : كله چې معاف كول هر وار بهتره او ښه دى ، خداى تعالىٰ فرمايى : وَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُه عَلَى اللهِ ، ددې وجى آنحضرت ﷺ چې كله دا سوال واوريدى نو پټه خُله سو ليكن كله چې سوال كوونكى دوه درې واره عرض وكى نو ويې فرمايل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اویا ۷۰ واره یې معافوه ، یعنی ډیر وارونه په نهایتي ډیر والی سره یې معاف کوه څومره چې یې زیات معافوی هغومره ښه دی ، دبعضو روایاتو دالفاظو څخه معلومیږی چې سوال کوونکی دده ﷺ دحال پوښتنه کړی وه چې ته ﷺ یې څو واره معافوی ده ﷺ وفرمایل چې اویا ۷۰ واره ، دا روایت په ترمذی او تاریخ بخاری کی دعبد الله بن عمرو رضی الله عنه په ذریعه روایت کړل سویدی اوپه ابوداؤد او نورو کی دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما په روایت باندی مروی دی .

۱۱۴. **پوښتنه** : ای رحمة للعالمین ﷺ آیا موږ خلګو ته دچارپایانو [۱] په خدمتو (مثلا په خوراك او چیښاك ورکولو) کی هم ثواب حاصلیږی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضی الله عنهم په روایت دابی هریرة رضی الله عنه]

جواب : دهریوه لانده ځیګر لرونکی شی (یعنی حیوان) سره په احسان اونیکی کولو کی اجر او ثواب دی . (بخاری شریف)

شرح : حضور ﷺ یو وخت ارشاد وفرمایۍ چې په مخکنۍ زمانه کی یو شخص دمکې معظمې په لار کی په یوه میدان کی تیریدی کله چې نهایتي سخت تږی سو نو یوه څاته لاندی ورشوه سو اوبه یې وچښلی او سیرابه سو بیرته دباندی راووتی چې ګوری یو سپی دسختی تندی څخه ژبه را ایستلی ده او دځاه پر شاوخوا باندی لندی خاوری څټی لاندی نسی ورتلی چې اوبه وچښی هغه شخص دا خیال وکی چې دتندی دتکلیفه څخه چې کم مصیبت پر ما باندی تیر سو په هغه کی اوس دی مبتلا دی ، نو څاه ته شوه سو اوکله چې یو لوښۍ نه وو موجود نوپه خپله موزه کی یې اوبه واچولی او هغه یې په خُله کی ونیوله او لوړ راوختی (ولی چې په څاه کی سړی دواړه لاسونه پر دیواله نیولی وی اوپه تکلیف راخیژی) او په سپی یې اوبه وچښلی او اوبه یې کی ، الله تعالی ددې شخص دا دخیر عمل قبول کی او ده ته یې مغفرت وکی اوپه جنت کی یې داخل کی، داقصه چې یې واوریده صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چې یا حضرت ﷺ آیا دداسی حیواناتو خدمت هم دثواب سبب ګرځی ، ده ﷺ وفرمایل چې یوازی پردوی باندی نه دی موقوف بلکه ټولو ذی روحو او جاندارو شیانو ته په راحت رسولوکی اجر او ثواب تر لاسه کیږی ، لیکن دا ارشاد دهغو حیوانانو په اړوند دی کم چې ضرر رسوونکی نه وی اوپه

---

(۱). په روایت کی لفظ دبهآئم ذکر دی ، خاص څلور پښې لرونکی حیوان ته هم بهآئم ویل کیږی او ټولو جاندارو شیانو ته هم ویل کیږی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت کی دهغوی دوژلو حکم نه وی ، کم حیوان چی ضرر رسوونکی وی اوپه شریعت کی دهغه دوژلو حکم وی لکه مار ، لړم ، موږك او نور دهغو په اړوند دا ارشاد نه دی بلکه هغوی په داسی ډول وژل پکار دی چی سخت ضرر رسوونکی نه وی ورته .

۱۱۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ پرموږ دواړو باندی په لار کی دلمانځه وخت داخل سو اواوبه نه وی موږتیمم وکی اولمونځونه مووکړه بیا اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت هم پاته وو ، زموږ څخه یوه اودس وکی بیایې لمونځ وکی اویوه شخص (هغه پخوانی لمونځ کافی وګڼی) او دوباره یې لمونځ نه وکی، تاسی ارشاد وفرمایاست چی دچا کار صحیح سو ؟

[سوال کوونکی: دوه صحابه رضي الله عنهما په روایت دعطآء بن یسار تابعی جلیل القدر رحمة الله علیه]

جواب : چاچی لمونځ نه دی را ګرزولی هغه قاعده او طریقه دشریعت پیدا کړه او لمونځ ورته کافی سو او چا چی دوهم وار لمونځ وکی هغه ته دوه واره ثواب ورسیدی (ابوداؤد ودارمی ونسآئی)

شرح : په تیمم سره دلمانځه ادا کولو څخه وروسته که چیری اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت باقی وو نو قاعده داده چی اول لمونځ کافی دی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته ددې وجی ده ﷺ دیوه صحابی رضي الله عنه په اړوند وفرمایل چی تا په اصلی شرعی قاعده باندی عمل وکی ، دوهم صاحب چی کم دوهم وار لمونځ کړی وو هغه نفل سو ددې وجی ده ﷺ ارشاد وفرمایۍ چی تاته دوه واره اجر حاصل سو یو دفرضو ثواب او یو دنفلی لمانځه ثواب ، لیکن کله چی قوی اُمید وی چی دلمانځه دبهتره او اصلی وخت تر ختمیدو دمخه به اوبه پیدا سی نو بهتره اوخوښه خبره داده چی په اول وخت کی دی په تیمم سره لمونځ نه کوی بلکه تر هغه وخته پوری دی انتظار وکی که چیری بیا هم نسوی پیدا نو تیمم دی ووهی او لمونځ دی ادا کی که یې چیری په تیمم سره لمونځ کوی اوپه همدې حالت کی یې اوبه پیدا سوې (مثلا خادم اوبه راوړی ، یایو څوك اوبه خرڅوونکۍ والا راغی) نو بیا دې لمونځ مات کړی اواودس دی وکی اوبیا دی دنوی سره څخه لمونځ ادا کی، که چیری یو شخص اوبه خرڅوونکۍ راغی او درانیولو طاقت یې هم وو نو تیمم نه دی صحیح اوبه دی رانیسی او اودس دی وکی ، که چیری اوبه ترحد زیاتی ګران قیمته وی نو رانیول یې واجب نه دی ، په ځنګله کی که چیری په اسبابو کی اوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجودي وي مگر هغه يې نه وي په ياد نوتيمم يې وكي اولمونځ يې وكي او تر ادا كولو وروسته بيا ورپه ياد سوه نو لمونځ ادا سويدی ددوباره ادا كولو ضرورت يې نسته او كه چيری په آبادی او كلی كی داسی موقع پيښنه سوه نو راګرځول يې ضروری دی (دتيمم آسانه او په كار راتلونكی مسئلې په رساله الطهور المسلمين كی وګوره) .

۱۱۶ . **پوښتنه** : زما دمور پرذمه باندی يو نذر وو دهغه دپوره كولو څخه مخكی دهغې وفات وسو آيا زه دهغې دطرفه څخه دا نذر پوره كولای سم ؟

[سوال كوونكی : حضرت سعد رضي الله عنه]

جواب : ادا يې كه . (بخاری وغيره باختلاف الفاظ)

شرح : په دې كی اختلاف دی چی دسعد رضي الله عنه مور صاحبی رضي الله عنها دڅشی نذر ايښی وو دغلام آزادولو اوكه دروژو نيولو اوكه مطلق نيت يې له كم قيده ، مګر دا معلومه سوه چی دمړی دطرفه څخه كه چيری دهغه وارث نذر پوره كی نو صحيح دی ، تفصيلی بيان دمړی دحج او نذر مخكی تير سو .

۱۱۷ . **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ماته په اسلام كی يوه داسی جامع او اصلی خبره را وښيه چی ترتا وروسته يې بيا دبل چا څخه دپوښتنی كولو ضرورت نه وی ؟

[سوال كوونكی : سفيان بن عبد الله رضي الله عنه دطآئف اوسيدونكی]

جواب : اٰمَنْتُ بِاللهِ وايه او بيا پرهمدغه باندی مستقيم او محكمه اوسه (مسلم ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجه)

شرح : دا جامع او دمعنی ډك قول حضرت افصح العرب والعجم ﷺ دالله تعالی دكلامِ پاك ددې ارشاد (۱) څخه اخيستی دی چی: إِنَّ (۲) الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ، په حقيقت كی په دې څو الفاظو كی يې دايمان او اسلام ټول ضروريات جمع كړيدی ولی چی دايمان او توحيدِ خداوندی اعتقاد او اقرار يې په اٰمَنْتُ بِاللهِ سره ورته وښووی اوپاته چی څومره قدر ضروريات داسلام دی هغه ټوله داستقامت دپاره ضروری دی مستقيم اوسيدل هغه وخت صحيح كيږی چی دسر دورښته په

(۱). په ترمذی شريف كی دی : قل ربّی الله ثم استقم .

(۲). يعنی كومو خلګو چی وويل چی زموږ پروردګار الله تعالی دی بيا پرهمدغه باندی ثابت قدمه پاته سو هغه ته (دمرګ پروخت يا په قبركی) ملايكی راځی او ورته وايی چی څه بيره او غم مه كوه موږ ستا هرډول كومك كوونكی يو . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندازه هم (۱) دشریعت دلاری څخه انحراف او کوږوالی نه وی او دهیڅ ارشاد په عملی کولو کی تقصیر نه وی ، دا ډیره لویه درجه او نهایتی سخت کار دی دچاچی الله تعالی خاص اعانت او کومك وفرمایی هغه ته نصیب کیدلای سی (۲) .

۱۱۸ . **پوښتنه** : ای جناب سیّد عالَم ﷺ دمړه سوی حیوان څرمن پاکه ده اوکه ناپاکه او دهغې استعمال جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه په روایت دابن عباس او عآئشې رضي الله عنهم]

جواب : په رنګ ورکولو سره پاکیږی . (مسلم ونسآئی باختلاف)

شرح : کم حلال حیوان چی ذبح کړل سی دهغه څرمن خوپه خپله پاکه ده لیکن کم حلال حیوان چی ذبح سوی نه وی بلکه په یو ډول سره په خپله مړسوی وو یامړ کړل سو دهغه څرمن په رنګ (دباغت) ورکولو سره پاکیږی دارنګه دخنزیر څخه ما سوا دټولو مردارو حیوانانو څرمن هم په دباغت سره پاکیږی. دباغت په هغو ټولو شیانو سره جائز دی چی په هغه سره دڅرمنی رطوبت اونور وچ سی څرمن صافه سی او دبد بویی اوخرابیدو څخه محفوظه سی، لکه پټکری (۳) او دببول (۴) (کیکر) ددرختی پوست ، دانار پوست اومازو (۵) او نور . لمر ته په وچولو سره هم دباغت راځی ، او صحیح همدا ده چی بیا په اوبو او نورو لندیدلو سره بیرته نه نجس کیږی ،

(۱). په انبیاوو او ملائکو او نورو باندی ایمان په حقیقت کی په ایمان بالله تعالی کی داخل دی او په استقامت کی هم داخلیدی سی . منه رحمه الله تعالی

(۲). حضرت شبلی رحمة الله علیه په خوب کی دحضور سرورِ عالَم ﷺ په زیات کولو سره مشرفه سو اوعرض یې وکی چی ما اوریدلی دی چی حضور ﷺ ارشاد فرمایلی دی چی سورةِ هود او ددې ډول نورو سورتونو زه بوډا کړم (غالبًا دمخکنیو امتونو دتباهی او عذاب حالات کم چی په دې سورتونو کی ذکر دی دهغه غم او دخپل امت پر حال باندی دبیری دوجی څخه به دی ﷺ بوډا سوی وی) ده ﷺ وفرمایل چی نه ! بلکه دسورةِ هود دې آیت زه بوډا کړم چی: فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ (یعنی تاته چی څه ډول حکم سویدی پرهغه باندی په پوره ډول سره مستقیم اوسه او ستا سره ایمان راوړونکی هم) دده ﷺ ثابت قدمه کیدل څه سخت نه وه لیکن ده ﷺ ته دخپل ضعیف امّت فکر او غم وو چی دا خلک به څنګه مستقیم واوسی . منه رحمه الله تعالی

(۳). پټکری : دمالګی دقسم څخه یو ډول معدنی ماده چی دحیوانانو دخوراك دپاره هم استعمالیږی . مترجم

(۴). ببول : یو قسم څوز لرونکی درخته چی په کیکر سره مشهوره ده . مترجم

(۵). مازو : یا ماجو هم ورته وایی ، یوه مشهوره دوا ده . مترجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانسان وربښتان ، غاښ ، هډوکی ، پوست او نورو شیانو استعمالول حرام دی او دهغه پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی (۱) .

۱۱۹. **پوښتنه** : بعضی وختونه (دیوه سخت ضرورت دوجی څخه) موږ په کور کی لمونځونه کوو او بیا راځو په مسجد کی ګورو چی لمونځونه په جماعت شروع سویدی په هغه کی هم شریکیږو لیکن په زړه کی شبه پاته وی چی معلومه نه ده داسی ډول شریکیدل صحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو ایوبِ انصاری او نور صحابه رضی الله عنهم]

جواب : شریکیدل پکار دی اوکمه شبه په زړه کی راوړل نه دی پکار ولی چی په دې صورت کی شریکیدونکی ته دجماعت ثواب حاصلیږی (ابوداؤد)

شرح : دوهم وارچی کم لمونځ وکړل سی هغه نفل دی او هغه هم ثواب لری او دومره اجر به ورته حاصل سی چی ګواکی فرض یې په جماعت سره ادا کړیدی لیکن دنورو احادیثو او اقوالو څخه دصحابه (۲) وو رضی الله عنهم معلومه سویده چی دا حکم صرف دماپښین او ماخوستن دپاره دی ، په سهار او مازدیګر او ماښام کی که چیری داسی اتفاق پیښ سی نوپه جماعت نه شریکیدل ورته پکار دی .

۱۲۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما پلار وفات سویدی او ډیر مال یې پرې ایښی دی او (دصدقې ، خیرات او نورو شیانو) هیڅ وصیت یې نه دی کړی ، اوس که چیری زه دهغه دطرفه څخه صدقه وکم نو دابه دهغه دګناهونو کفاره وګرځول سی (او زما ددغی صدقې څخه به هغه ته څه نفع ورسیږی) او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو هریرة رضی الله عنه]

جواب : هو ! ستا صدقه به دهغه دپاره دګناهونو دکفارې باعث وګرځول سی (اوستا دخیرات څخه به هغه ته ضرور نفع ورسیږی) ، (مسلم شریف)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چی مړی ته دثواب درسیدو دپاره صدقه او خیرات کول جآئز دی بلکه مستحب او مسنون دی او ددې شیانو ثواب مړی ته رسیږی (که چیری هغه په عذاب کی اخته وی نو سپك والی پرراځی اوکه نه وی نو مرتبې او درجې یې په لوړیږی) مګر داسی صدقه او خیرات دوارثانو پرذمه باندی نه دی لازم او واجب صرف مستحب دی په دې شرط چی پراخی وی په مال کی .

---

(۱). ددباغت او نورو بعضی مسئلې په ص ۹۹ – ۱۰۰ کی وګوری . منه رحمه الله تعالی

(۲). دهدیة المتقین اومه ۷ صفحه وګوره . منه ؒ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نور حقوق دمړی لکه پور اونور که چیری مړی مال پرې ایښی وو نو دهغه مال ځخه یې ادا کول واجب او لازم دی برابره خبره ده که هغه وصیت کړی وی اوکه نه ، او که یې چیری مال نه وو پرې ایښی نو وارثانو ته اختیار دی چی دخپل مال ځخه دهغه پرذمه باندی واجب سوی حقوق ادا کوی او هغه بری الذمه کوی او که نه ؟ مقصد دا چی دمړی دطرفه ځخه صدقه او خیرات کول دهغه دپاره په آخرت کی نهایتی نافع او دګناهونو دکفارې سبب ګرځی .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِنَا وَمَوْلاَنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالىٰ عَلَيْهِ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ الْاَخْيَارِ . آمین

*　*　*

دفتاوی محمدی ﷺ دوهمه حصه

دحضرت سیّدنا عمر بن الخطاب خلیفه دوهم رضی الله عنه **فتوٰی** :

۱۲۱ . **پوښتنه** : زما عمه مغیره بنت الحارث چی یهودیه وه دیمن په ملك کی وفات سوه اوس دهغې دترکې اومیراث مستحق څوك دی زه یم اوکه دهغې یهودی قریب [سوال کوونکی : محمد بن اشعث رحمة الله علیه]

جواب : ددې وارث ددې دقریبانو ځخه هغه څوك کیدی سی څوك چی ددې هم مذهب (یعنی یهودی) وی ، څوك چی ددې ترټولو زیات قریب او رشته دار او عزیز وی (دارمی شریف)

شرح : محمد بن الاشعث دیمن اوسیدونکی وو کله چی دهغه عمه وفات سوه نو دیمن ځخه راسپور سو په مدینه منوره کی ددې بابرکت خلیفه په خدمت کی حاضر سو کم چی درسولِ مقبول ﷺ ریښتینی ځای ناستی اودمسلمانانوخیر طلبوونکی مقبول بنده وو ، دجواب ځخه معلومه سوه چی دکافر دمیراث (برابره خبره ده که کافر آتش پرست وی او که مجوسی ، یهودی وی او که نصرانی) مستحق مسلمان نسی کیدی بلکه هغه وارث به یې حقدار وی څوك چی په کفرکی دده سره شریك وی، داغه رنګه دمسلمان کافر وارث دمیراث ځخه محروم دی، یوازی هغه وارثانو ته به ورکول کیږی څوك چی مسلمان وی (دامام احمد رحمة الله علیه قول دی چی که چیری دمیراث تر تقسیم کیدو دمخه یوڅوك کافر مسلمان سی نوبیا دمیراث ځخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه محروم کیږي) .

۱۲۲. **پوښتنه** : یا امیر المؤمنین رضي الله عنه جراد (یعنی ملخ) حلال دی او که نه ؟

جواب : (حلال دی) زما زړه غواړي چې زموږ سره دهغو یوه کوچنۍ ټوکرۍ وای او موږ ورڅخه خوړلی . (مؤطا)

شرح : لکه څنګه چې ماهۍ برابره خبره ده که ژوندۍ پیدا سی یا مړ هرډول حلال دی داغه رنګه ملخ هم مړ وی که ژوندۍ هرډول حلال دی ، ذبح کولو ته نه دماهی حاجت سته او نه دملخ ، البته دماهی یو قسم حرام هم دی یعنی هغه چې په اوبو کی دننه مړسی اوبیاېې څپې دباندی راوغورځوی، دملخ هیڅ قسم هم حرام نه دی.

دحضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی بن ابیطالب رضي الله عنه فتوٰی

۱۲۳. **پوښتنه** : ای امیر المؤمنین رضي الله عنه ! ما دکوفې شاته اوښان څرول دهغو څخه یو اوښ په یوه غار کی ولویدی (او مرګ ته نژدی سو) ماته اندیښنه سوه چې شاید تر را ایستلو او ذبح کولو څخه مخکی مړ سی ځکه نو ما یوه تیره اوسپنه را واخیسته (بسم الله می وویل) دهغه په بغل می ننه ایستل (او زخمی می کی ، وینه یې وبهیده بیا چې کله یې ساه وختله نو) دهغه اعضآء می ټوټې ټوټې کړه پرخپلو قریبانو می تقسیم کړه اوس هغوی ددې غوښې دخوړلو څخه انکار کوی تاسی ارشاد وفرمایاست چې هغه وخورو او که نه ؟

[سوال کوونکی : راشد سلمانی رحمة الله علیه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوری او ماته هم پکښې حصه راکړئ (رواه ابن ابی شیبة ونقلته من فتح الباری) .

شرح : دتښتیدو اوپه واك کی دنه راتلوپه وجه، یاپه یوه غار او بل شی کی دلویدو په وجه دکم ځای څخه چې دژوندی راوتو امیدنه وی کله چې یې ذبح کول ممکن نه وی نو ددارنګه زخم لګولو څخه ذبیحه حلالیږی (مفصّلی مسئلې ددې قسم مخکی تیری سویدی) جناب علی رضي الله عنه دسیّد المرسلین صلی الله علیه وسلم دسنتو داتباع په خاطر دسوال کوونکی دشبهې دایسته کولو او زړه خوشحاله کولو دپاره خپله هم غوښې ورڅخه طلب کړی .

دخادم او متبع سنت صاحب مقام محمود حضرت سیّدنا ابن مسعود رضی الله تعالی عنه المعبود فتوٰی :

۱۲۴. **پوښتنه**: موږ دواړو دماښام په لمانځه کی دامام سره یوه رکعت ونیوی دامام

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر سلام وروسته موږ دواړه دخپل فوت سوو رکعتونو دادا کولو دپاره ولاړ سوو ، مسروق یو رکعت ادا کی دالتحیات دویلو دپاره کښېنستی (اوبیا تر یوه رکعته وروسته یې التحیات ویل پوره کړه) لیکن جندب یوازی داخیری رکعت تر ادا کولو وروسته کښېنستی اوس وفرمایاست چی دچا فعل صحیح دی ؟

[سوال کوونکی : مسروق وجندب شاګردان ابن مسعود رضي الله عنهم]

جواب : تاسی دواړوښه کړیدی (یعنی لمونځ ددواړو اداسو) لیکن زه داخوښوم چی دمسروق په مثل سره لمونځ کوی (یعنی ترهررکعت وروسته التحیات وایاست) .

شرح : تر دوو رکعتو وروسته چی کله کښېنستل واجب دی لهذا دیوه رکعت دامام سره او یوه رکعت دیوازی کولو څخه وروسته دی دالتحیات دپاره کښېنی ، بیا دې دریم رکعت وکی او کښېدی نی ، لیکن که چیری تر یوه رکعت یوازی ادا کولو وروسته نه کښېینستی بلکه یوازی په آخرکی کښېینستی لکه چی په پوښتل سوی صورت کی جندب رحمة الله علیه کړی وه نوبیا هم لمونځ ادا کیږی او سجده سهو نه لازمیږی .

۱۲۵. **پوښتنه** : ای مخدوم او مکرم استاده ! ما خپلی زوجې ته طلاق ورکی دواه واره ترحیض راتلو وروسته ددې حیض راتلل ودریدی تر اتلسو ۱۸ میاشتو پوری نه راغی په همدې حالت کی ددې وفات وسو ، ماته دهغې په میراث کی حصه اخیستل جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت علقمه رحمة الله علیه شاګردِ ابن مسعود رضي الله عنه]

جواب : خدای تعالی ددې ښځی میراث ستا دپاره ودروی ، حصه ورڅخه واخله او په خپل کار کې یې راوله (مؤطا)

شرح : تر طلاق وروسته چی کله درې واره حیض راسی نو عده تیریږی او دنکاح علاقه بیا نه پاته کیږی، دا درې واره حیض راتلل شرط دی برابره خبره ده که په هر څومره موده کی راسی، که چیری دسوال کوونکی ښځه دریم وار هم دحیض څخه فارغه سوی وای نو زوج ته په میراث کی حصه نه رسیده ولی چی هیڅ علاقه نه وه پاته لیکن دده په مقدر کی دښځی دریم وار حیض راتلل وځنډیدل او په همدغه حالت کی وفات سوه ده ته حصه ورسیده ولی چی که چیری په عده کی زوجه مړه سی نو زوج دهغې دمال څخه حصه وړی ، ددې وجی حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه په جواب کی وفرمایل چی ددې میراث خدای تعالی ستا دپاره ودروی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ښځه معلومه سوه چې دطلاق په عده کې ددرو وارو حيض راتلو اعتبار دی دمياشتو دشمير نه دی البته که چيری ښځه دشپيتو ۶۰ يا پنځه پنځوسو **۵۵** کلو وعمر ته ورسيږی او دحيض څخه بالکل مايوسه سی نو دهغې دپاره دطلاق عده صرف درې مياشتی ده دارنګه هغه کوچنۍ انجلۍ چی هغې ته حيض نه راځی په طلاق کی به درې مياشتی تيروی .

دحضرتِ عبد الله ابن العباس افضل الفقهآء وابن عم رسول الله ﷺ فتوٰی :

۱۲۲. **پوښتنه** : حآئضې ښځی که چيری دسجدې آيت ديو چا څخه واوريدی نو سجده به کوی او که نه ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم الاسم]

جواب : سجده دی نه کوی ددې وجی چی سجده تلاوت هم (ګواکی يو قسم) لمونځ دی . (دارمی شريف)

شرح : په قرآن مجيد کی څورالس ۱۴ ځايونه داسی دی چی دهغه آيت پر ويونکی او اوريدونکی دواړو باندی سجده لازميږی دا اختيار دی چی هغه وخت يې ادا کوی اوکه بل وخت يې ادا کوی ، کله چی سجده هم دلمانځه يو جزء دی او دسجدۀ تلاوت دواجبيدو او ادا کولو دپاره هغه ټوله شرطونه دی کم چی دلمانځه دپاره وی يعنی عاقل ، بالغ ، دحيض څخه به پاکه وی او دادا کولو په وخت کی به سره داودسه قبلې ته مخامخ وی ، ځای او کالی به يې پاك وی ددې وجی ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل چی سجده تلاوت هم ګواکی يو قسم لمونځ دی لکه څنګه چی لمونځ پرحآئضې نه دی واجب داغه رنګه سجدۀ تلاوت هم نه ده پرواجب برابره خبره ده که يې خپله ووايی يا يې دبل چا څخه واوری البته که يې چيری حآئضه په خپله ووايی نو پر اوريدونکو باندی سجده واجبيږی په خپله پر حآئضه باندی نه واجبيږی او په همداسی حالت کی هغه دقرآن کريم په تلاوت کولو سره ګناهګاره کيږی هم .

۱۲۷. **پوښتنه** : ای ابن عم رسول الله ﷺ ديوه سړی دوې زوجی دی يوې زوجی يې يوې بلی انجلۍ ته شيدې ورکړی او بلی زوجی يې يوه هلك ته اوس ددې دواړو هلك او انجلۍ په مابينځ کی نکاح جآئزه ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : يوشخص په روايت دعمرو بن شريد تابعی رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ]

جواب : (نه ده جآئز ځکه) هغه نطفه چی دهغه دوجی څخه کوچنۍ پيدا کيږی او شيدی را کښته کيږی په دواړو ځايو کی يو دی . (موطا)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : دا دواړه کوچنیان په خپل مابینځ کی سره ورور او خور سوه ځکه دکم زوج دوجی ښځه چی ددواړو ښځو شیدی راځی هغه ددې دواړو کوچنیانو رضاعی پلار سو .

دجناب عاشقِ سنت خیر البشر حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فتوٰی

۱۲۸. **پوښتنه** : ای حضرت کم ماهی چی دریاب په خپلو څپو سره پر کناره باندی وغورځوی هغه حلال دی او که نه ؟ دهغه خوراك جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الرحمٰن صاحبزادهٔ ابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوره دهغه په خوراك کی هیڅ اندېښنه نسته (او په حلال کیدو کی یې هیڅ شبه نسته) . (موطا)

شرح : دا سوال دحضرت ابو هریرة رضي الله عنه صاحبزادة عبد الرحمٰن کړی وو اول خو ابن عمر رضي الله عنهما ددې دخوراك ښځه ممانعت کړی وو لیکن کله چی کورته راغی اوپه قرآنِ مجید کی یې دا آیت ولیدی چی : اُحِلَّ لَکُمْ صَیْدُ الْبَحْرِ نو عبد الرحمٰن ته یې دخپل خاص خادم حضرت نافع ؒ په واسطه زبانی وینا واستوله چی ویې خوره هیڅ حرج نسته پکښی ، دا حکم دهغه ماهی دی چی داوبو څخه دباندی تر را غورځیدو وروسته مړ سی یا دتالاب اوبه وچی سی او مړسی او کم چی په اوبو کی دننه مړ سی او لوړ راپورته سی نوپه حدیث شریف کی ددې دخوراك ممانعت فرمایل سویدی هغه نه خوړل پکار دی هغه حرام دی .

۱۲۹. **پوښتنه** : که چیری یو شخص دجماعت په لمانځه کی شریك سی او بیا په لمانځه کی ورپه یاد سوه چی ما تردې دمخه لمونځ نه دی ادا کړی نو دهغه شخص دا لمونځ ادا کیږی او که به یې دوباره کوی ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دنافع ؒ]

جواب : هغه ته پکار دی چی دامام سره تر پوره کیدو وروسته خپل مخکنۍ قضا سوی لمونځ ادا کی او بیا هغه لمونځ را وګرځوی کم چی یې دامام سره کړیدی (موطا)

شرح : واجب داده چی اول خپل قضا سوی لمونځ ادا کی بیا راتلونکۍ لمونځ وکی نوده چی کم لمونځ دامام سره کړیدی هغه نسو ادا ولی چی دهغه ښځه دمخه لمونځ دده پرذمه باندی باقی دی مګر دامام پرېښوول هم مناسب نه دی ددې وجی دامام سره چی هغه لمونځ پوره کړی نو مخکنۍ قضا سوی لمونځ دی ادا کړی کله چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکنۍ لمونځ اداسو نوبیا دی دا لمونځ دوباره وکی کم چی یې دامام سره کړیدی لیکن دقضا سوی لمانځه ادا کول دوخت تر لمانځه دمخه حکم دهغه چا دپاره دی چی دهغه پرذمه باندی ترپنځو لمونځو زیات قضا سوی لمونځونه نه وی اوښتی که چیری قضا سوی لمونځونه ترپنځو زیات وی نودا چی هغه پرېږدی او دموجوده وخت لمونځ اول ادا کړی هم جآئز دی .

دمیر منشی دحضور سرورِ عالَم ﷺ حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه فتوٰی :

۱۳۰. **پوښتنه** : ای کاتبه درسول الله ﷺ ما پربعضو خلگو باندی یوڅه کپړه (ټوکر) په قرض باندی خرڅ کړی وو اوس هغه خلگ نقدی روپۍ را کول غواړی او وایی چی ته یوڅه روپۍ معاف کړه نو موږ به نقدی روپۍ درکړو دا صورت جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: صالح بن عبید مدنی رحمة الله علیه]

جواب : (دا صورت نه دی جآئز لهذا زه تاته اجازه نسم درکولای چی دا قسم معامله وکړی) او چی داسی روپۍ په خپل خرڅ او استعمال کی راولی . (موطا)

شرح : مثلاً پنځوس **۵۰** روپۍ دیو چا پرذمه باندی ددوو **۲** میاشتو په وعده باندی لازمی وی اوس هغه وایی چی په اوس وخت کی (یعنی تر دوو میاشتو پوره کیدو مخکی) څلویښت **۴۰** روپۍ واخله او لس **۱۰** روپۍ معاف کړه دا نه دی جآئز ، دا ربوٰا او سود دی ولی چی گواکی لس ۱۰ روپۍ یې تاوان وکی او دوې څلور میاشتی مخکی یې روپۍ حاصلی کړیدی ، بس همدغه ربوٰا ده .

دحضرت سیّدنا عمّار بن یاسر صحابی قدیم الاسلام رضی عنه ربّ الانام فتوٰی :

۱۳۱. **پوښتنه** : ای حضرت که چیری یو څوك خپل ذکر مسه کړی نو اودس ماتیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: اهلِ مجلس په روایت دعمیربن سعد رضی الله عنهما]

جواب : (اودس نه ماتیږی ځکه لکه څرنگه چی نور اندامونه دی همدغه رنگه) هغه هم ستا دبدن څخه یوه ټوټه ده (لیکن خامخواه هلته دلاس وړلو ضرورت څه دی) ستا دلاس وړلو دپاره نور ډیر بدن موجود دی (موطا) .

شرح : بې له ضرورته دی پر داسی ځایو باندی لاس نه تیروی ، او که چیری لاس ولگول سی هم نو اودس نه ماتیږی لیکن مستحب او بهتره په داسی صورت کی دا ده چی اودس وکی .

دام المؤمنین سیّدتنا حضرت عآئشة صدیقه رضی الله عنها فتوٰی :

۱۳۲. **پوښتنه** : که چیری په حالت کی دجنابت پر بدن باندی خوله (عرق) راسی پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کپړو باندی ولګیږی نو کپړې به ناپاکه سی او که نه ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دقاسم ورور زادهٔ دعآئشې رضي الله عنها]
جواب: ددې هیڅ مضآئقه (ممانعت) نسته کپړې ددې څخه نه ناپاکه کیږی. (دارمی)
شرح : په جنابت کی چی کله حکمی نجاست دی په ښکاره پر ټوله بدن باندی کم نجاست نه وی لګیدلی لهذا دهغه خوله او نا ړی پاکی دی په دې سره کالی نه ناپاکه کیږی البته که چیری پر بدن باندی یو ځای ښکاره پلیتی لګیدلی وی نو چی دخولې سره وبهیږی او دهغه پوره اثر پر کالو باندی راسی نو بیا کالی ناپاکه کیږی .

دمشهور صحابی حضرت ابو هریرة رضي الله عنه حافظ احادیث نبویّه صلی الله علیه وسلم فتوٰی :

۱۳۳ . **پوښتنه** : ښځی ته په حالت کی دحیض سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَاللهُ اَکْبَرْ ویل جآئز دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]
جواب : جآئز دی . (دارمی شریف)
شرح : دا رنګه نور اذکار او دعاوی ویل صحیح دی البته قرآن مجید ویل ورته حرام دی .

دحضرت سعید بن مسیب سیّد التابعین علیه رحمة ربّ العالمین فتوٰی :

۱۳۴ . **پوښتنه** : یا حضرت کم وخت چی امام خطبه ویله یوه شخص ته پریچی راغی (هغه الحمد لله وویل نو) فلانی شخص دهغه جواب ورکی (یعنی یرحمك الله یې وویل) ؟ [سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]
جواب : هغه ته ووایه چی بیا داسی نه کوی (ولی چی په وخت کی دخطبې سلام او کلام او یرحمك الله ټول ناجآئز دی) . (کتاب الآثار للامام محمد رحمة الله علیه) .
شرح : پریچونکی چی کله الحمد لله ووایی نو اوریدونکو ته یرحمك الله ویل لازمی او داسلامی حقوقو څخه دی او په احادیثو کی ددې تاکید راغلی دی لیکن حالت دخطبې چی کله دلمانځه په مثال دی لهذا په هغه کی چی څرنګه سلام او دعا اونور ناجآئز دی داغه رنګه داهم ناجآئزدی، حضرت سعیدبن مسیب رحمة الله علیه ډیر لوی تابعی دی په سنه ۱۳ هجری کی دحضرت عُمر فاروق رضي الله عنه په خلافت کی پیدا سویدی دسلهاوو صحابه وو رضي الله عنهم سره یې ملاقات کړیدی ، په زهد ، عبادت او علم کی په خپله زمانه کی بې مثله وو دابو هریرة رضي الله عنه شاګردِ رشید وو، څلویښت ۴۰ حجونه یې کړی وه، په سنه ۹۳ هجری کی یې وفات وسو، رحمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی بفضله

دعالقیدر تابعی حضرت سعید بن جبیر شهید رحمة الله علیه فتوٰی :

۱۳۵. **پوښتنه** : یاحضرت که یوچا دیوې مقرری مودی په وعده سره غله (دسرو زرو یا سپینو زرو یا روپو په عوض کی) خرڅه کړه او بیایې پرځای دنقد قیمت (خرما یا بل خپل دضرورت شی) واخیستی نو جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]

جواب : هیڅ ممانعت نسته جآئز دی . (موطا)

شرح : مثلاً زمورږ دغلې قیمت لس ۱۰ روپۍ درانیوونکی پرذمه باندی واجب وی مورږ هغه روپۍ نه وی قبض کړی بلکه خرما یا کپړه یا یوبل شی مو په رانیوی نو هیڅ ممانعت نسته ولی چی په قیمت کی دا شرط نسته چی ترڅو پوری یې قبض کړی نه وی په هغه کی دی تصرف نه کوی .

دزاهد او عالم حضرت قاسم پسر زاده دخلیفه اوّل رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

۱۳۶. **پوښتنه** : که چیری یو شخص په حالت کی دحیض دزوجې سره صحبت وکړی نو ددې څه کفاره ورکول پکار دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الرحمٰن بن قاسم رحمة الله علیه]

جواب : خدای تعالی ته دی عاجزی، عذر، توبه اواستغفار وکړی اوبیا دی هیڅکله داسی نه کوی (دارمی)

شرح : په حالت کی دحیض صحبت او مجلس کول نهایتی سخته او لویه ګناه ده او دسلهاوو قسمونو مریضیو سبب دی دسوال کوونکی مطلب داوو چی آیا څه مالی کفاره ورکول هم لازم دی او که نه ؟ دجواب څخه معلومه سوه چی په اخلاص دزړه سره توبه او استغفار کول کافی دی مال ورکول ضروری نه دی لیکن که چیری دخپل قدرت په اندازه صدقه او خیرات هم وکی نوددې سخت معصیت او ګناه دوجی څخه چی کم غضبِ خداوندی پرجوش باندی راځی په هغه کی به سپك والی راسی ځکه چی په حدیث شریف کی راغلی دی چی دخدای تعالٰی غصه او درد صدقه کښته کوی او دسُوءِ خاتمې (یعنی بدی خاتمی او بد انجام) څخه یې محفوظه کوی .

دباعمل عالم حضرت سالم پسر زاده خلیفه دوم رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

۱۳۷. **پوښتنه** : یوشخص په سفرکی یوځای تم سو او اراده کوی چی ددې ښار څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نن یا سبا ځم لیکن دیوه نه یوه ضرورت په وجه هره ورځ **تلل** وځنډیږی په داسی صورت کی به دلمانځه قصر کوی اوکه به یې پوره کوی ؟

[سوال کوونکی: هشام بن عُروه أُستاذ امام ابو حنیفة رحمة الله علیهما]

جواب : قصر دی کوی که څه هم چی په دې ډول سره میاشتی تیری سی . (موطا)

شرح : قاعده داده چی کله مسافر په یوه ښار کی دپنځلسو **۱۵** ورځو تم کیدو اراده وکی نو پوره لمونځ دی کوی که نه وی نو دمسافرینو په ډول قصر دی کوی یعنی څلور رکعته لرونکی لمونځونه دی صرف دوه رکعته کوی ، نو که چیری یې په یوه ښار کی اراده خو ترپنځلسو ورځو کمه کړی وه لیکن داتفاقی اسبابو څخه تلل ځنډیدل مګر دپنځلسو ورځو اوسیدو قصد یې بیا هم نه وو کړی همیشه به یې دتلو اراده وه او یوه وجه به مخ ته راتله او پاته به سو نو قصر دی کوی برابره خبره ده که هر څومره ورځی او میاشتی تیری سی .

دحضرتِ عطآء بن ابی رباح تابعی جلیل القدر رحمة الله علیه فتوٰی :

۱۳۸ . **پوښتنه** : یا شَیخ مکرم ! که چیری دیوې ښځی په غاړه کی یو نقش یا تعویذ وی چی په هغه کی کلامِ الٰهی او دخدای تعالٰی نوم مبارك وی نوپه حالت کی دحیض دی هغه ایسته کوی او که دی په غاړه کوی ؟

[سوال کوونکی : عبد الملك رحمة الله علیه]

جواب : که چیری په چمړه یاکپړه یابل شی کی پیچلی وو نو لیری دی کړی او که چیری دسپینو زرو په پوښ کی بند وو نو اختیار دی ایسته کوی یې او که نه . (دارمی شریف)

شرح : حضرت عطآء ته دحضرت ابن عباس اوحضرت ابو هریرة او دنورو ډیرو صحابه کرامو رضي الله عنهم دشاګردی فخرحاصل دی په خپله زمانه کی ترټولو علماوو لوړ وو ، په سنه **۱۱۵** هجری کی وفات سو ، دده څخه په سلهاوو فتاواوی را نقل سویدی ، په دې جواب کی یې دکلامِ الٰهی دبی ادبی څخه دمحفوظه کیدو دپاره عمده جواب او فتوٰی ورکړیده مګر دایې په طور داحتیاط فرمایلی دی .

فتوٰی دحضرت سیّد المجتهدین امام اعظم ابو حنیفة علیه رحمة رب العالمین :

۱۳۹ . **پوښتنه** : یوه شخص دوبی ته دپرېوللو دپاره کپړې ورکړی وی ددوبی په کور کی اور ولګیدی اوهغه کپړه هم وسوځیدل اوس به ددوبی پرذمه باندی تاوان واجب وی او که نه ؟ [سوال کوونکی: حضرت امام محمد رحمة الله علیه اونور]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : ددوبي پرذمه باندی تاوان نه دی واجب . (کتاب الآثار)

شرح : دوبي او خیاط او رنګریز او نور کم چې ډیرو خلګو کار کوی هغه ته اجیر مشترك (ګډ مزدور) ویل کیږی دهغه سره چې کم شي وی پر هغه باندی که چیری یو داسی آفت راسی چې په هغه کی ددې خلګو څه لاس نه وی نو تاوان بالکل ورباندی نه دی واجب (مثلاً اور ولګیږی یا غلا سی) او که چیری دهمدې خلګو په لاسو باندی قصداً یا بې له قصده څه تاوان ورسیدی نو ددوی پرذمه باندی تاوان واجب دی (لکه ددوبي دوهلو اوټکولو څخه چې کپړه پټاؤ سی یا دګړی ساز دلاس څخه پرزه ولویږی) مګر بهتره داده چې په دې قسم واقعاتو کی دهغه څخه ډیر لږ واخلی او دهغه سره صلح وکی دتاوان او ضمان په نامه سره دی نه څه ورکوی اونه دی څه اخلی .

(که څه هم چې دفقه حنفی په بې تعداد او بې شمیره کتابونه او ټولی فتاواوی او مسآئلی په حقیقت کی دحضرتِ امام مخدوم الانام رحمة الله علیه فتاواوی دی چې په هغه کی په ډول دتبرك سره یوه خاصه فتوٰی دده په نامه مبارك سره درج کول مناسبه معلومه سوه ځکه چې دی رحمة الله علیه هم دتابعینو په درجه کی داخل دی او دسیدنا انس او نورو صحابه وو رضی الله عنهم په دیدار سره مشرفه سویدی) .

دتاج الاولیآء قدوة الاصفیاء حضرت حسن بصری قدس الله سره العزیز فتوٰی :

۱۴۰ . **پوښتنه** : دکومو اوبو څخه چې (دخُلې په اېښوولو سره) حآئضې چیښبل کړی وی دهغه څخه اودس کول جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دکثیر بن شِنْظِیر رحمة الله علیه]

جواب : جآئز دی (دارمی شریف) .

شرح : تردې مخکی ددې قسم مسئلې مفصلی تیری سویدی ، ددې فتوا څخه هم معلومه سوه چې دحآئضې ظاهری اندامونه لاس ، پښې او نور پاك وی .

اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا وَاغْفِرْ ذُنُوْبَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلَانَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْمُسْلِمِيْنَ ، وَصَلِّ عَلٰى نَبِيِّكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ . آمین ، تَـمَّت بالخیر

الاثنین ، ۲۱ شعبان ، ۱٤۲۸ \ ۳ سبتمبر 2007

ترجمه او تحقیق :

العبد الضعیف الحافظ محمّد احمد الحقّانی الأفغانی غفرالله له

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library